

**๕. ทุพฺพผลกกุฎฐชาตก
(๑๐๕)**

๑๐๕. "พหุเมเต เต วเน กกุฎฐัง
วาโต ภณชติ ทุพฺพผลัง
ตสฺส เจ ภายสี นาค
กิโล นูน ภวิสฺสสี"ติ.
ตุพฺพผลกกุฎฐชาตกํ ปญฺจมนํ.

**๕. ทุพฺพผลกกุฎฐชาตก
(๑๐๕)**

๑๐๕. "ลมยอฆระรานนํ อ้นนํแข็งแรง
ซึ่งมีเป็นอันมากในป่า ช้างเอ๋ย
หากเจ้ากลัวลมนั้นละก็ จักต้อง
ชูบผอมเป็นแน่".
ตุพฺพผลกกุฎฐชาตกํ ที่ ๕.

๕. ทุพฺพผลกฏฐปาตกถวณฺณนา (๑๐๕)

พหุเมเต วเน กฏฐนฺติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนฺโต เอกํ อุตฺตสฺตภิกขุ^๑
อารพฺภา กเถสิ.

โส กิร สวตฺถิวาสี เอโก
กุลปฺตุโต สตุถุ ธมฺมเทศนํ สุตฺวา
ปพฺพชิตฺวา มรณภีรฺโก อโหสิ,
รตฺติฏฺจานทิวาฏฺจนาเนสุ วาตสฺส วา
วีชนฺตสฺส สุกขทณฺฑทกสฺส วา ปตฺนฺตสฺส
ปกฺขิจตฺปฺปาทานํ วา สทฺทํ สุตฺวา
มรณภยสนฺตชฺชิตฺโต มหาวิรวํ วิรวนฺโต
ปฺลายนฺติ.

ตสฺส हि "มริตพฺพํ มยา"ติ สติมตฺตมฺปิ
นตฺถิ. สเจ हि โส "อนํ มริสฺสามิ"ติ
ชานเญย น มรณํ ภาเยยฺย. มรณสฺสตี-
กมฺมฏฺจานสฺส ปนสฺส อภาวิตตฺตาว
ภายนฺติ. ตสฺส โส มรณภีรฺกภาโว
ภิกขุสงฺฆเม ปากฺโข ชาโต.

๕. พรรณนาทุพฺพผลกฏฐปาตก (๑๐๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
ซึ่งลากรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
พหุเมเต วเน กฏฐํ ดังนี้เป็นต้น.

ได้ยินว่า ภิกษุรูปนั้น เป็นกุลบุตร
ผู้หนึ่ง ชาวเมืองสาวัตถีฟังพระธรรมเทศนา
ของพระศาสดาแล้วบวช เป็นผู้ขลาด
ต่อความตาย, เมื่อลมพัดหรือท่อนไม้แห้ง
หล่น หรือได้ยินเสียงนกและสัตว์ ๔ เท้า
ในสถานที่พักกลางคืนและที่พักกลางวัน
เป็นผู้ถูกมรณภัยคุกคาม ส่งเสียงร้อง
ดังลั่นหนีไป.

เพราะว่าภิกษุนั้นไม่มีแม้เพียงสติว่า "เรา
ต้องตายแน่นอน". จริงอยู่ ถ้าหากเธอ
พึงรู้ว่า "เราจักตาย" เธอไม่พึงกลัวตาย.
แต่เพราะเธอไม่ได้เจริญมรณัสสติกัมมฏฺฐาน
เสียเลย เธอจึงกลัว. ความที่ภิกษุรูปนั้น
เป็นผู้ขลาดกลัวต่อความตายนั้น เป็นที่
รู้กันไปทั่วในหมู่ภิกษุ.

^๑ ฉ. อุตฺตสฺสิตภิกขุ.

อถกทิวส์ ฐมมสภายํ ภิกขุ กถํ
สมุฏฐาเปสฺสุ "อาวุโส อสุโก นาม ภิกขุ
มรณภีรุโก มรณํ ภายติ, ภิกขุนา นาม
'อวสุสํ มยา มริตพฺพนฺ'ติ มรณสุสตี-
กมฺมฏฐานํ ภาเวตุ ฏฏฐตี"ติ.

สตุถา อาคนฺตุวา "กาย นฺตุถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต ตํ ภิกฺขุ
ปฏโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตวํ ภิกฺขุ
มรณภีรุโก"ติ ปุจฺฉิตฺวา "สจฺจํ ภาณฺเต"ติ
วุตฺเต "ภิกฺขเว มา เอตฺสฺส ภิกฺขุโน
อนตฺตมฺนา โหถ, นายํ อิทาเนว
มรณภีรุโก ปุพฺเพปิ มรณภีรุโกเยวา"ติ
วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺตฺโต หิมวณฺเต
รูกฺขเทวตา นฺตุวา นิพฺพตฺติ. ตสฺมี กाले
พาราณสีราชา อตฺตโน มงฺคฺลนฺตฺถิ

ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุสนทนากัน
ในธรรมสภาว่า "ดูกรผู้มีอายุ ภิกษุ
ชื่อนั้นเป็นผู้ฉลาดต่อความตาย กลัว
ความตาย, ธรรมดาว่า ภิกษุควรจะเจริญ
กัมมัญฐานมีอันระลึกถึงความตายว่า 'เรา
ต้องตายแน่แท้' ดังนี้.

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้ พวกเธอนั่งสนทนา
ด้วยเรื่องอะไรหนอ" เมื่อพวกภิกษุ
กราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงรับสั่ง
ให้เรียกภิกษุนั้นมา ตรัสถามว่า "ดูกร
ภิกษุได้ยินว่า เธอเป็นผู้ฉลาดต่อความตาย
จริงหรือ" เมื่อภิกษุรูปนั้นกราบทูลว่า
"เป็นความจริง พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงอย่าได้
ขุ่นใจต่อภิกษุรูปนี้เลย, มิใช่แต่ในบัดนี้
เท่านั้น ที่ภิกษุรูปนี้เป็นผู้ฉลาดต่อความ
ตาย แม้ในกาลก่อน ภิกษุรูปนี้ก็เป็น
ผู้ฉลาดต่อความตายเหมือนกัน" ทรงนำ
เรื่องอดีตมา(ตรัสเล่า)ว่า.

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระเจ้า
พรหมทัตทรงครองราชสมบัติ ณ กรุง
พาราณสี พระโพิสตร์บังเกิดเป็นรูกฺข-
เทวตาในป่าหิมพานต์. สมัยนั้นพระเจ้า

อาเนญชการณํ ลิกฺขาเปตุํ หตฺถาจริยานํ
อทาสี. ตํ อ่าฟาเน นิจฺจลํ พนฺธิตุวา
โตมรหตฺถา มนุสฺสุสา ปรีวาเรตุวา
อาเนญชการณํ กโรนฺติ.

โส ตํ การณํ การียมาโน เวทนํ
อธิวาเสตุํ อสฺสโกนฺโต อ่าฟานํ ภินฺธิตุวา
มนุสฺสุเส ปลาเปตุวา หิมวณฺตํ ปาวิสิ.
มนุสฺสุสา ตํ คเหตุํ อสฺสโกนฺตา นีวตฺตีสฺสุ.
โส ตตฺถ มรณภีรฺโก อโหสิ,
วาทสทฺทาทีนึ สุตฺวา กมฺปมาโน
มรณภยตฺชฺชิตฺโต โสณฺทํ วิณฺญิตฺวา เวเคน
ปฺลายนฺติ.

อ่าฟาเน พนฺธิตุวา อาเนญชการณํ
กรณกาโล วียสฺสุส โหติ. กายสฺสุสาทํ วา
จิตฺตสฺสุสาทํ วา อลภนฺโต กมฺปมาโน
วิจฺรติ. รุกฺขเทวตา นํ ทิสฺสุวา ขนฺธวิญฺเฒ
จตุวา อิมํ คาถมาห

กรุงพาราณสี ได้พระราชทานช้างมงคล
ของพระองค์แก่ควาญช้าง เพื่อให้เรียนรู้
เหตุแห่งการไม่หวั่นไหว.^๑ มนุษย์ทั้งหลาย
ผูกช้างมงคลนั้นที่เสาดะลุง จนเคลื่อนไหว
ไม่ได้ มือถือหอกห้อมล้อม กระทำเหตุ
แห่งการไม่หวั่นไหว.^๑

ช้างมงคลเชือกนั้น ถูกพวกมนุษย์กระทำ
การณนั้นอยู่ เมื่อไม่สามารถจะอดกลั้น
เวทนาได้ จึงพังเสาดะลุง จับไล่พวก
มนุษย์ให้เตลิดหนีไป แล้วเข้าไปป่า
หิมพานต์. พวกมนุษย์เมื่อไม่สามารถ
จะจับช้างมงคลเชือกนั้นได้ จึงพากัน
กลับมา. ช้างเชือกนั้นได้เป็นสัตว์ขลาดกลัว
ต่อความตายในป่าหิมพานต์นั้น, ได้ยิน
เสียงลมเป็นต้น ก็หวาดหวั่น ถูกมรณภัย
คุกคาม สะบัดงวงหนีไปโดยเร็ว.

ช้างนั้น (รู้สึกหวาดกลัว) เหมือนคราว
ที่ถูกมัดติดเสาดะลุง แล้วกระทำการ
บังคับให้แน่นิ่งฉะนั้น. ช้างเชือกนั้นไม่ได้
ความสบายกายหรือสบายใจ หวาดหวั่น
เที่ยวไป. รุกขเทวดาเห็นช้างเชือกนั้นแล้ว
ยืนบนค้ำคบไม้กล่าวคาถานี้ว่า

^๑ คงหมายถึงฝึกให้เชื่อง หรือไม่ให้ตกใจ ตื่นกลัว
อะไรง่าย ๆ.

๑๐๕. "พหุเมเต วนเ กญฺจ
 วาโต ภณฺชติ ทุพฺพลํ
 ตสฺส เจ ภายสิ นาค
 กีโส นฺน ภวิสฺสสี"ติ.

ตตฺถ อัยํ ปิณฺฑตฺตํ ยํ เอตํ
 ทุพฺพลํ กญฺจํ ปุรตฺติมาทิมาทิ วาโต
 ภณฺชติ, ตํ อิมสฺมี วนเ พหุํ สุลภํ
 ตตฺถ ตตฺถ วิชฺชติ. สเจ ตฺวํ ตสฺส
 ภายสิ, เอวํ สนฺเต นิจฺจํ ภิตฺโต
 มํสโลหิตกฺขยํ ปตฺวา กีโส นฺน ภวิสฺสสี,
 อิมสฺมี ปน วนเ ตว ภยํ นาม นตฺถิ
 ตสฺมา อิตฺโต ปญฺชาย มา ภายิตฺติ.

เอวํ เทวตา ตสฺส โอวาทํ อทาสี,
 โสปี ตโต ปญฺชาย นิพฺภโย อโหสิ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธานะสิ,
 สจฺจปริโยसानะ โส ภิกฺขุ โสตาปตฺติผล
 ปตฺติญฺหิ, ตทา นาโค อัยํ ภิกฺขุ อโหสิ,
 รุกฺขเทวตา ปน อหเมวาทิ.

ทุพฺพลกัฏฐชาตกวรรณนา ปณฺจมา.

๑๐๕. "ลมย่อมระรานไม้ อันไม่แข็งแรง
 ซึ่งมีเป็นอันมากในป่า ช้างเอ๋ย
 หากเจ้ากลัวลมนั้นละก็ จักต้อง
 ชุบผอมเป็นแน่" ดังนี้.

มีเนื้อความที่ท่านประมวลไว้ในคาถา
 นั้นดังต่อไปนี้ ลมอันมีประเภทลมทิศ
 ตะวันออกเป็นต้น ย่อมพัดระรานไม้อันไม่
 แข็งแรงนี้ไต่, ไม้อันไม่แข็งแรงนั้นมีมาก
 หาได้ง่ายในป่านี้ ได้แก่อย่อมมีในที่นั้น ๆ.
 ถ้าหากเจ้ากลัวลมนั้น, เมื่อเป็นเช่นนี้
 เจ้าซึ่งกลัวเป็นนิจ ก็จักถึงสิ้นเนื้อและ
 เลือด ต้องชุบผอมแน่นอน, ขึ้นชื่อว่าภัย
 ของเจ้าในป่านี้ย่อมไม่มี เพราะเหตุนั้น
 ตั้งแต่นี้ไป เจ้าอย่ากลัวเลย.

เทวดาได้ให้โอวาทแก่ช้างนั้นอย่างนี้,
 ฝ่ายช้างนั้นตั้งแต่นั้นมาก็หายหวาดกลัว.

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาตรัสแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
 แล้ว ทรงประมวลชาดก, ในเวลาจบ
 สัจจะ ภิกษุรูปนั้นดำรงอยู่ในโสดา-
 ปัตติผล. ช้างในครั้งนั้นได้เป็นภิกษุรูปนี้
 ในครั้งนี้, ส่วนรุกขเทวดาได้แก่เราตถาคต
 นั้นเองดังนี้แล.

พรรณนาทุพพลกัฏฐชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. อุทฺถจฺณีนีชาตก (๑๐๖)

๑๐๖. “สุขํ วต มํ ชีวนุตํ
    ปจมานา อุทฺถจฺณีนี
    โจริ ชายปฺปวาเทน
    เตลฺลํ โลณญฺจ ยาจตี”ติ.
    อุทฺถจฺณีนีชาตกํ ฌฏฺฐํ.

๖. อุทฺถจฺณีนีชาตก (๑๐๖)

๑๐๖. “นางโจริ ทั้งเผาทั้งตัดดวงข้าพเจ้า
    ผู้เคยเป็นอยู่อย่างสบาย วอนขอ
    เอาน้ำมันและของเค็ม ด้วย
    ถ้อยคำเรียกตนว่า ภรรยา”.

อุทฺถจฺณีนีชาตก ที่ ๖.

๖. อุทฺตญฺชาดกวรรณนา (๑๐๖)

สุขํ วัต มํ ชีวนุตฺตํ อิทํ สตฺถา
เซตวเน วิหรนฺโต ฤๅลลุมาริกปฺปโลภนํ
อารพฺภ กเถสิ. วัตถุ เตรสฺนิปาเต
จฺพนารทกสฺสปชาตเกเยว อาริภวิสฺสตี.

ตี ปน ภิกฺขุ สตฺถา “สจฺจํ กิร
ภิกฺขุ อุกฺกณฺจิตฺตีส”ตี ปุจฺฉิตฺวา “สจฺจํ
ภควา”ตี วุตฺเต “กตฺถ เต จิตฺตํ
ปฏฺิพฺพทฺธนุ”ตี ปุจฺฉิ. โส “เอภิสฺสา
ฤๅลลุมาริกายา”ตี อาห. อถ นํ สตฺถา
“อยนฺเต ภิกฺขุ อนตฺถการิกา, ปุพฺเพปิ
ตฺวํ เขตํ นิสฺสาย สีสฺพยสนํ ปตฺวา
ปชฺฌายนฺโต”^๑ วิจฺรมาเน ปณฺชิตฺเต
นิสฺสาย สุขํ ลภี”ตี วัตถวา อตีตํ อาริ.

๖. พรรณนาอุทฺตญฺชาดก (๑๐๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการ
ประเล้าประโลมของสาวทันทีก ตรัส
พระธรรมเทศนานี้ว่า สุขํ วัต มํ ชีวนุตฺ
เป็นต้น. เรื่องจักปรากฏแจ่มแจ้งใน
จฺพนารทกสฺสปชาดก ในเตรสนิปาต
นั้นแล.

ก็พระศาสดาตรัสถามภิกษุ นั้นว่า “ดูกร
ภิกษุ ได้ยินว่าเธอเป็นผู้กระสันขึ้นมา
จริงหรือ” เมื่อภิกษุ นั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่
พระผู้มีพระภาค จริงพระเจ้าข้า” จึงตรัส
ถามต่อไปว่า “เธอมีใจปฏิพัทธ์ในอะไร”.
ภิกษุ รูปนั้นกราบทูลว่า “ข้าพระองค์
มีใจปฏิพัทธ์ในสาวทันทีกคนหนึ่ง”. ลำดับ
นั้นพระศาสดาตรัสกะภิกษุ นั้นว่า “ดูกร
ภิกษุ สาวทันทีกคนนี้ เป็นผู้กระทำความ
พินาศให้แก่เธอ, แม้ในกาลก่อน เธอ
อาศัยสาวทันทีกคนนี้แล้วถึงความเสียศีล
เที่ยวหมกมุ่นไปอาศัยบัณฑิตทั้งหลาย
แล้วจึงได้รับความสุข” ดังนี้ แล้วทรงนำ
เรื่องอดีตมา (ตรัสเล่า).

^๑ ฉ. กมฺปนฺโต.

^๑ เทียวรบเขาไป.

“อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
 ราชุํ กาเรนเต”ติ อตีตวตถุมปิ จุฬนารท-
 กสฺสปชาตเกเยว อาวิภวิสฺสติ. ตทา ปน
 โพิสฺสตุโต สายํ ผลาผล อาทาย
 อาคนุตฺวา ปณฺณสาลาทวารํ วิวริตฺวา
 ปวิสิตฺวา ปุตฺตํ จุฬตาปสํ เอตทโวจ
 “ตาท ตฺวํ อญฺเณสุ ทิวเสสุ ทารุณิ
 อหารสิ, ปานีเยํ ปริโภชนีเยํ อหารสิ,
 อคฺคิ กโรสิ, อชฺช ปน เอกมฺปิ อกตฺวา
 กสฺมา ทุมฺมุโข ปชฺฌมายนฺโต นิสีทสึ”ติ.

“ตาท ตฺมุหฺสุ ผลาผลตฺถาย คเตสุ
 เอกา อิตฺถิ อาคนุตฺวา มํ ปโลเฆตฺวา
 อาทาย คนฺตุํ อารทฺธา,^๑ อหฺมฺปน
 “ตฺมุเหหิ วิสฺสชฺชิตฺโต คมิสฺสสามิ”ติ น
 คจฺฉิ, อสฺสกุญฺจาเนว ตํ นิสีทาเปตฺวา
 อาคโตมฺหิ, อิทานิ คจฺฉามหํ ตาตา”ติ.

โพิสฺสตุโต “น สกฺกา เอตํ นิวตเตตฺนุ”ติ
 ญตฺวา “เตนหิ ตาท คจฺฉ, เเฮสา ปน
 ตํ เนตฺวา ยทา มจฺฉมฺสาทีนึ วา
 ขาทิตฺถกามา ภวิสฺสติ สปิปฺโลณตณฺฑุลาทีหิ
 วา ปนสฺสา อตฺถิ ภวิสฺสติ, ตทา

แม้เรื่องในอดีตว่า “ในอดีตกาลเมื่อ
 พระเจ้าพรหมทัตครองราชสมบัติ ณ กรุง
 พาราณสี” ดังนี้ จักปรากฏแจ่มแจ้งใน
 จุฬนารทกัสนปชาดกเหมือนกัน. ก็ครั้งนั้น
 พระโพิสัสตว์เก็บผลไม้ใหญ่ กลับมา
 ในเวลาเย็นเปิดประตูบรรณศาลา แล้ว
 เข้าไปพูดคำนี้ กับจุฬดาบสผู้บุตรว่า
 “ลูกรัก ในวันอื่น ๆ เจ้าหาพินมา, หา
 น้ำดื่มของบริโภคมา, ก่อไฟไว้, แต่ใน
 วันนี้เจ้าไม่ทำแม้สักอย่างเดียว เพราะ
 เหตุไรจึงมีหน้าเศร้า นั่งซึมอยู่”.

จุฬดาบสผู้เป็นบุตรพูดว่า “ข้าแต่พ่อ เมื่อ
 พ่อไปหาผลไม้ใหญ่ หญิงคนหนึ่ง
 มาหาหว่านล้อมข้าพเจ้าปรารภจะพาไป,
 แต่ข้าพเจ้าคิดว่า “คุณพ่อยินยอมให้ไป
 ก็จักไป” จึงยังไม่ไป, ข้าพเจ้าให้หญิงนั้น
 นั่งรอในที่นั้นแล้วจึงมา, ข้าพเจ้าจะไป
 เดียวนี้ละคุณพ่อ”.

พระโพิสัสตว์รู้ว่า “เราไม่สามารถจะให้
 จุฬดาบสนี้กลับ(ใจ)ได้” จึงยินยอมให้ไป
 ว่า “ลูกรัก ถ้าเช่นนั้น เจ้าจงไปเถิด,
 แต่ว่าหญิงนั้นพาเจ้าไปแล้ว เวลาใด
 อยากกินปลาและเนื้อเป็นต้น หรือว่า

^๑ ฉ. อารภิ.

'อิทกญจิทกญจาหฺรา'ติ ตํ กิลเมสฺสติ. ตทา
มยฺหํ คุณฺโณ สริตฺวา ปฺลายิตฺวา อิเชว
อาคจฺเจยฺยาสี"ติ วิสฺสชฺเชสิ.

โส ตาย สทฺธิ มนุสฺสสปถํ อคฺมาสิ. อถ
นํ อตฺตโน วสํ คเมตฺวา "มํสํ อหฺร
มจฺฉํ อหฺรา"ติ เยน เยน อตฺติกา
โหติ ตํ ตํ อหฺราเปติ. ตทา โส "อัย
มํ อตฺตโน ทาสํ วิย กมฺมกโร วิย
กตฺวา ปิเพตี"ติ ปฺลายิตฺวา ปิตุ สนฺติกํ
อาคฺนฺตฺวา ปิตโร วนฺทิตฺวา จิตฺโกว อิมํ
คาถมาห

๑๐๖. "สุขํ วต มํ ชีวนุตฺ
ปจฺมานา อุทกญนี
โจริ ชายปฺปวาเทน
เตลฺโลณญจ ยาจตี"ติ.

ตตฺถ สุขํ วต มํ ชีวนุตฺตนิ ตาต
ตฺมฺหากํ สนฺติเก มํ สุขํ ชีวนุตฺ.

นางอยากได้เนยใส ของเค็ม ข้าวสาร
เป็นต้น, เวลานั้นนางจะทำให้เจ้าต้อง
ลำบากว่า 'ท่านจงนำสิ่งนี้และนี้มา'.
เวลานั้นเจ้าพึงระลึกถึงคุณของพ่อ หนี
กลับมาในที่นี้เถิด".

จุฬดาบสนั้นได้ไปสู่อินมนุษย์กับสาวที่นทิก
นั้น. ครั้งนั้น นางทำให้จุฬดาบสนั้นตก
อยู่ในอำนาจของตนแล้ว ให้นำสิ่งที่ตน
มีความต้องการมาว่า "ท่านจงนำเนื้อมา
ท่านจงนำปลา". ครั้งนั้น จุฬดาบสนั้น
คิดว่า "หญิงที่นทิกผู้นี้ทำเราเหมือนทาส
เหมือนกรรมกรของตน บีบบังคับอยู่" จึง
หนีกลับมายังสำนักของบิดา ใหว่บิดาแล้ว
ยืนอยู่นั้นแล กล่าวคาถานี้ว่า

๑๐๖. "นางโจร ทั้งเผาทั้งดักดวงข้าพเจ้า
ผู้เคยเป็นอยู่อย่างสบาย วอนขอ
เอาน้ำมันและของเค็ม ด้วย
ถ้อยคำเรียกตนว่า ภรรยา" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทคาถาว่า
สุขํ วต มํ ชีวนุตฺ (แปลว่า ข้าพเจ้า
ผู้เป็นอยู่อย่างสบาย) ความว่า ข้าแต่พ่อ
(นางเผา) ข้าพเจ้าผู้อยู่อย่างสบายใน
สำนักของท่าน.

ปจมานาติ ตาปยมานา ปิพยมานา,
 ยัม ยัม ขาทิตุกามา โหติ, ตัม ตัม ปจมานา.
 อุทกัม อญฺจนฺติ เอตายาติ อุทญฺจนฺตี.
 จาฏิตโต วา กุปฺปิตโต วา. อุทกัม
 โอสสิญฺจนฺตญฺญิกายเตตัม นามัม. สา ปน
 อุทญฺจนฺตี^๑ อุทกัม วีย ญฺญิกาย, เยน
 เยนตฺถิกา, ตัม ตัม อากขุตฺตมฺติ เยวาติ
 อตฺถโถ.

โจริ ชายปุปฺวาเทนาติ "ภรรยา"ติ นามเน
 เอกา โจริ มัม มธุรวจเนน อุปฺลาเปตฺวา
 ตตฺถ เนตฺวา เตลฺลํ โลณญฺจ ยญฺจ
 อญฺจํ อิจฺจติ, ตัม สพฺพัม ยาจติ ทาสํ
 วีย กมฺมกโร วีย กตฺวา อหฺราเปตฺตีติ
 ตสฺสสา อคฺคณฺ์ กเถสิ.

อถ นัม โพิธิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
 "โหตุ ตาต เอหิ ตฺวํ เมตฺตัม ภาเวหิ
 กรุณฺ์ ภาเวหิ"ติ จตฺตาโร พุรฺหมวิหาเร

บทว่า ปจมานา (แปลว่า เผลอ) อธิบาย
 ว่า นางทำให้เดือดร้อน บิบบังคับ ได้แก่
 ใช้ให้หุงต้มสิ่งทีนางต้องการกิน. คน
 ทั้งหลายยอมตักน้ำไปด้วยสิ่งนี้ เหตุนั้น
 สิ่งนี้ ชื่อว่า เครื่องตักน้ำ. คำว่า อุทญฺจนฺตี
 นี้เป็นชื่อของหม้อตักน้ำจากตุ่มหรือจากบ่อ.
 ก็สาวทึนทีที่นั่นยอมมุดตึง สิ่งทีนางมี
 ความต้องการ ดุจใช้หม้อตักน้ำมาฉะนั้น.

สองบทว่า โจริ ชายปุปฺวาเทนา
 (แปลว่า นางโจรวอนขอเอา ด้วยถ้อยคำ
 เรียกตนว่าภรรยา) ความว่า นางโจร
 คนหนึ่ง เล้าโลมข้าพเจ้าด้วยถ้อยคำ
 อ่อนหวานออกชื่อ(ตัวเอง)ว่า "ภรรยา"
 แล้วชักนำไปในที่นั้น ตนปรารถน่าน้ำมัน
 ของเค็ม และสิ่งอื่นใด, ย่อมวอนขอสิ่ง
 ทั้งปวงนั้น ทำ(ข้าพเจ้า)ให้เป็นดุจดังทาส
 ดุจดังกรรมกรให้นำมาให้ จูฬดาบส
 กล่าวโทษของสาวทึนทีที่นั่น ด้วยประการ
 ฉะนี้.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ปลอบใจบุตร
 นั้นว่า "แล้วไปเถอะลูกเอ๋ย เจ้าจงมา
 เจริญเมตตา จงเจริญกรุณา" แล้วบอก

^๑ ฉ. อุทญฺจนฺตี วีย.

อาจิคุชิตฺวา กสิณปริกมฺมํ อาจิคุชิตฺวา โส
น จิรสฺเสว อภิญญา จ สฺมาปตฺติโย จ
อุปฺปาเตตฺวา พุรฺหมวิหารเภาเวตฺวา
สทฺธี ปิตรา พุรฺหมโลกเภา นินฺพพตฺติ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อาหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ
“ตทา ฤลฺลกุมาริกา เอตฺรหิ ฤลฺลกุมาริกา,
จุฬกุมารตาปโส อุกฺกณฺจิตฺติกุชฺช อโหสิ,
ปิตา ปน อหเมวา”ติ. สจฺจปริโยสาเน
โส ภิกฺขุ โสตาปตฺติผลเภา ปตฺติฏฺจหิ.

อุทฺตัจญฺนีชาตกวรรณนา ฉฺญาสา.

พรหมวิหาร ๔ บอการบรกรรมกสิณ.^๑
ไม่นานนักจุฬดาบสนั้นก็ยังมีอภิญญาและ
สมาบัติให้เกิดขึ้น เจริญพรหมวิหารแล้ว
ไปบังเกิดในพรหมโลกพร้อมกับบิดา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
ทั้งหลาย แล้วทรงประมวลชาตกว่า
“หญิงสาวที่นทีกในครั้งนั้น ก็เป็นหญิง
ที่นทีกในเวลานี้, จุฬกุมารดาบสได้เป็น
ภิกษุผู้กระสันขึ้นแล้ว, ส่วนบิดาได้แก่เรา
ตถาคตนั่นเอง” ดังนี้. ในเวลาจบสัจจะ
ภิกษุนั้น ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล.

พรรณนาอุทฺตัจญฺนีชาตก ที่ ๖ จบ.

^๑ วัตถุหรือเครื่องหมาย สำหรับเพ่งอารมณ์ เวลา
บำเพ็ญกรรมฐาน บรกรรม การทอ่งบ่น การ
บำเพ็ญ.

๗. สำนวนตลกขบขัน (๑๐๗)

๑๐๗. "สาธุ ไช ลิปป์กนุนาม
อปี ยาทีสกีทีส์
ปัสสุ ขณชุปพาเรน
ลทฐา คามา จตุททีสา"ติ.

สำนวนตลกขบขัน สดุดม.

๗. สำนวนตลกขบขัน (๑๐๗)

๑๐๗. "ธรรมดาว่า ศิลปะชนิดใดชนิดหนึ่ง
ดีทั้งนั้น เขิญพระองค์ทอดพระ-
เนตรเถิด ด้วยการดีดัก่อนกรวด
ของคนง่อย บุษปะเปลี่ยยังได้
บ้านสวยทั้ง ๔ ทิศ".

สำนวนตลกขบขัน ที่ ๗.

๗. สาहितตทกษาดกวรรณนา (๑๐๗)

สาธุ โข สิปปกนุณามาติ อิทํ
สตุถา เขตวเน วิหรนุโต เอกํ
หิสิปปหรรณกํ ภิกขุํ อารพุก กเถสิ.

โส กิเรโก สาวตุถิวาสี กุลปตุโต
สาहितตทกสิปปเป นิปุตตุตี ปตุโต.
"สาहितตทกสิปปนุ"ติ สกขราชิปนสิปปปี
วุจตุติ. โส เอกทิวสํ ฐมมํ สตุถวา สาสเน
อุริ ทตุถวา ปพพชิตตุถวา อุปสมุปทํ ลภิ,
น ปน สิขากาไม น ปฏิปตุตติสาธโก
อโหสิ.

โส เอกทิวสํ เอกํ ทหรรภิกขุํ อาทาย
อจิรวตี คนตุถวา นุหายิตตุถวา นทีตีเร
อฏฐาสี. ตสมมี สมเย เทว เสตหิสา
อากาเสน คจจตุติ. โส ตํ ทหริ อาท
"อิมิ ปจจิมหิสิ สกขราชย อกขิมุหิ
ปหริตุถวา ปาทมุเล เต ปาเตมี"ติ.

๗. พรรณนาสาहितตทกษาดก (๑๐๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
ผู้ฆ่าหงส์รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้
มีคำว่ สาธุ โข สิปปกนุณาม ดังนี้
เป็นต้น.

ได้ยินว่ ภิกษุนั้นเป็นกุลบุตร
ชาวเมืองสาวัตถีคนหนึ่ง บรรลุความ
สำเร็จในศิลปะดีดก่อนกรวด. ศิลปะดีด
ก่อนกรวดท่านเรียกว่ "สาहितตทกสิปปปะ".
วันหนึ่ง เธอฟังธรรมแล้วบวชถวายชีวิต
ในพระศาสนา ได้อุปสมบทแล้ว, แต่ว่
ไม่เป็นผู้ใคร่ตอการศึกษา ไม่ยังข้อปฏิบัติ
ให้สำเร็จ.

วันหนึ่ง ภิกษุนั้นพาภิกษุหนุ่มรูปหนึ่ง
ไปยังแม่น้ำอจิรวตี สรงน้ำแล้วได้ยีนอยู่
ที่ริมฝั่งแม่น้ำ. ขณะนั้นหงส์ขาวปลอด
๒ ตัว บินมาทางอากาศ. เธอพูดกะ
ภิกษุหนุ่มรูปนั้นว่ "เราเอาก่อนกรวด
ดีดนัยน์ตาหงส์ตัวหลังนี้แล้ว จะให้ตกลง
แทบเท้าของท่าน".

อิตโร “กถิ ปาเตสฺสสิ; น สกฺขิสฺสสิ
 ปหริตฺตฺนุ”ติ อาห. อิตโร “ติฏฺฐตฺตฺ ตาวสฺส
 โอรโต อุกฺขี ปฺรโต อุกฺขิมฺหิ ตํ
 ปหรามิ”ติ. “อิทานิ ปน อสนฺตํ กเถสิ”ติ.
 “เตนฺหิ อุปฺธาเรหิ”ติ เอกํ ติกฺขิณฺสกฺขรํ
 คเหตุวา อํกุคฺคิยา ปริวตฺเตตฺตฺวา ตสฺส
 หัสฺสสฺ ปจฺจโต ชิปี.

สา “รฺหฺนุ”ติ สทฺทมกาสิ. หัสฺส
 “ปฺริสฺสเยน ภาวิตฺตฺพฺพนุ”ติ นีวตฺเตตฺตฺวา
 สทฺทํ สៃตฺ อารภิ. อิตโร ตสฺมิมิ ขณ
 เอกํ วฏฺฏสฺกฺขรํ คเหตุวา ตสฺส
 นีวตฺเตตฺตฺวา โอลิเกนฺตสฺส อปรภาเค
 อุกฺขี ปหริ. สกฺขรา อิตรมฺปิ อุกฺขี
 วินิวิชฺฌิตฺตฺวา คตา. หัสฺส มหาวิ รวฺนฺโต
 ปาทมฺมุเลเยว ปติ.

ตโต ตโต ภิกฺขุ อาคนฺตฺวา ครหิตฺวา
 “อนนฺจฺจวิกํ เต กตฺนุ”ติ สตฺถุ สนฺตํ
 เนตฺตฺวา “ภนฺเต อิมินา อิทฺนฺนาม กตฺนุ”ติ
 ตมตฺถํ อารโจะสฺ. สตฺถา ตํ ภิกฺขุ
 ครหิตฺวา “น ภิกฺขเว อิทาเนว เอส

ภิกฺขุหนุมฺนออกนึ พฺตฺวา “ท่านจักให้ตก
 ได้อย่างไร, ท่านไม่สามารถจะดีด(ก้อน
 กรวด)”. ภิกฺษุอีกรูปพฺตฺวา “นัยน์ตาหงส์
 นั้นข้างนี้จึงยกไว้ก่อน, เราจะดีดนัยน์ตา
 หงส์ข้างโน้น (ให้ทะลุถึงนัยน์ตาอีกข้าง)”.
 ภิกฺษุหนุมฺนอีกรูปพฺตฺวา “ก็เดี๋ยวนี้ท่าน
 กล่าวสิ่งที่ไม่มี”. ภิกฺษุอีกรูปพฺตฺวา
 “ถ้าเช่นนั้น ท่านจงใคร่ครวญดูเถิด”
 หยิบก้อนกรวดที่แหลมคมมาก่อนหนึ่ง
 คลึงด้วยนิ้วชี้ แล้วดีดไปข้างหลังหงส์
 ตัวนั้น.

ก้อนกรวดนั้นส่งเสียงดัง “รฺหฺนุ”. หงส์คิดว่า
 “คงจะมีอันตราย” เริ่มที่จะเหลียวกลับ
 มาฟังเสียง. ในขณะนั้น ภิกฺษุอีกรูปหนึ่ง
 ก็หยิบก้อนกรวดกลมก่อนหนึ่ง ดีดนัยน์ตา
 หงส์กำลังเหลียวกลับมามองดู ในเวลา
 ต่อมา. ก้อนกรวดแทงทะลุนัยน์ตาอีก
 ข้างหนึ่งออกไป. หงส์ส่งเสียงร้องดังลั่น
 ตกลงแทบเท้าตนเอง.

พวกภิกฺษุพากันออกมาจากที่นั้น ๆ ติเตียน
 ว่า “ท่านกระทำความอันไม่สมควร” แล้ว
 นำไปยังสำนักของพระศาสดากราบทูล
 เนื้อความนั้นว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ
 ภิกฺษุรูปนี้กระทำความชื่อนี้”. พระศาสดา

ตสมิ สิปเป กุสโล, ปุพเพปิ กุสโลเยว
อโหสิ"ติ วตฺวา อตีตํ อหริ.

อดีต พาราณสี พุทฺทมตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสโต ตสฺส อมฺจฺโจ
อโหสิ. ตสมิ กाले รณฺโณ ปุโรหิตो
อติมุขโร โหติ พหุภาณิ. ตสมิ กเถตุ
อารทฺเธ อณฺเณ โโอกาสเมว น ลภนฺติ.
ราชาปิ จินฺเตสิ "กทา นุ โข เอตสฺส
วจนฺปะเจทกํ กิณฺจि ลภิสฺสามิ"ติ.

โส ตโต ปญฺจาย ตถารูปิ เอกํ
อุปฺธาเรณฺโต วิจฺรติ. ตสมิ กाले
พาราณสี เอโก ปิจฺสปปิ สกฺขราชิปน-
สิปปเป นิปฺผตฺติ ปตฺโต. คามทรรกา
นํ รถกํ อาริเปตฺวา อากทฺตมมานา
พาราณสีนครทวารมฺลเ เอโก วิญฺญ-
สมฺปนฺโน มหานิโครโธ อตฺถิ, ตตฺถ
อานตฺวา สมฺปริวาเรตฺวา กากณิกาทินิ
ทตฺวา "หตฺถิรูปกํ กร, อสฺสรูปกํ กรา"ติ
วทนฺติ.

ทรงตำหนักษุรูปนั้นแล้ว ตรัสว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในเวลานี้เท่านั้น
ภิกษุรูปนี้เป็นผู้ฉลาดในศิลปะนั้น, แม้ใน
สมัยก่อนเธอก็เป็นผู้ฉลาดแล้วเหมือนกัน"
แล้วทรงนำเรื่องอดีตมา.

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระเจ้า
พรหมทัตทรงครองราชสมบัติ ณ กรุง
พาราณสี พระโพธิสัตว์ได้เป็นอำมาตย์
ของพระองค์. ในกาลนั้นปุโรหิตคนหนึ่ง
ของพระราชา เป็นคนปากกล้าพูดมาก.
เมื่อปุโรหิตคนนั้นเริ่มพูด บุคคลอื่นก็ไม่ได้
โอกาสเลย. ฝ่ายพระราชาทรงดำริว่า
"เมื่อไรหนอ เราจึงจะได้อะไรสักอย่าง
ซึ่งสงบถ้อยคำของอำมาตย์คนนั้นได้".

ตั้งแต่นั้นมา พระราชานั้นทรงใคร่ครวญ
หาบุคคลเช่นนั้นคนหนึ่ง เสด็จเที่ยวไป.
ในกาลนั้น ในกรุงพาราณสี มีบุรุษเปลี้ย
คนหนึ่งบรรลุความสำเร็จในศิลปะ ดัด
ก้อนกรวด. พวกเด็กชาวบ้านอุ้มบุรุษเปลี้ย
นั้นขึ้นรถลากจูงนำมายังที่มีต้นไทรใหญ่
ต้นหนึ่ง ถึงพร้อมด้วยค่าคบใกล้ประตู
พระนครพาราณสี, พวกนั้นห้อมล้อมแล้ว
ให้ทรัพย์มีค่ากากณิกเป็นต้น แล้วพูดว่า
"ท่านจงทำรูปช้าง, ท่านจงทำรูปม้า".

โส สกฺขรา ขิปิตฺวา นิโครธปนฺณเณสุ
 นานารูปานิ ทสฺเสติ. สพฺพานิ ปณฺณานิ
 จิตฺทาวจฺจิตฺทาเนว อหฺลฺสุ.

อด พาราณสีราชา อุตฺยานํ
 คจฺจนฺโต ตํ จานํ ปาปฺณิ.
 อุตฺตารณฺณเยน^๑ สพฺเพ ทารกา ปลายีสุ.
 ปิจฺสปปิ ตตฺถเวว นิปชฺชิ. ราชา
 นิโครธมฺลํ ปตฺวา ฆเณว นิสินฺโน ปตฺตานํ
 จิตฺทตฺตาย ฉายํ กพรกพรํ ทิสฺวา
 โอโลเกนฺโต สพฺเพสํ ปตฺตานํ จิตฺททาวํ
 ทิสฺวา "เกเนตานิ เอวํ กตานิ"ติ ปฺจุจฺฉิ.

"ปิจฺสปปินา เทวา"ติ. ราชา "อิมํ
 นิสฺสาย พุราหฺมณสฺส วจนฺปจฺเจทํ
 กาทํ สกฺกา ภวิสฺสตี"ติ จินฺเตตฺวา "กนฺ
 ภาเน ปิจฺสปปิ"ติ ปฺจุจฺฉิ. วิจินฺนตา นํ
 มฺลนฺตเร นิปนฺนํ ทิสฺวา "อโย เทวา"ติ
 อหฺริสุ. ราชา ตํ ปกฺโกสาเปตฺวา ปริสํ
 อุตฺตารณฺณํ ปฺจุจฺฉิ. "อมฺหากํ สนฺติเก
 เอโก มุขรพฺราหฺมणे อตฺถิ, สกฺขิสฺสสิ

บุรุษเปลี่ยนนั้น ดัดก่อนกรวดแสดงรูป
 ต่าง ๆ ที่ไบตันไทร. ไบไม้ทั้งปวงได้เป็น
 ช่องเล็กช่องน้อยไปหมด.

ครั้งนั้น พระเจ้ากรุงพาราณสีเมื่อ
 เสด็จไปพระอุทยาน เสด็จถึงสถานที่นั้น.
 พวกเด็กทั้งปวงพากันหลบหนีไป เพราะ
 กลัวตำรวจหวายจับได้. บุรุษเปลี่ยนนอน
 อยู่ตรงนั้นเอง. พระราชาเสด็จถึงโคน
 ต้นไทร ประทับนั่งอยู่บนรถนั้นเอง ทอด
 พระเนตรเห็นเงาต่าง ๆ เพราะไบไม้
 ทั้งหลายขาดไป เมื่อทอดพระเนตรดูก็
 ทรงแลเห็นไบไม้ทั้งปวงขาดไป จึงตรัสถาม
 ว่า "ใครทำไบไม้เหล่านี้ให้เป็นอย่างนี้".

พวกราชบุรุษกราบทูลว่า "ข้าแต่
 สมมติเทพ บุรุษเปลี่ยน". พระราชาทรง
 ดำริว่า "เราอาศัยบุรุษเปลี่ยนนี้อาจทำ
 ให้พราหฺมณสงบปากคำได้" จึงตรัสถาม
 ต่อไปว่า "แน่ะพนาย บุรุษเปลี่ยนอยู่
 ที่ไหน". พวกราชบุรุษเที่ยวค้นหาอยู่
 เห็นบุรุษเปลี่ยนนั้น นอนอยู่ระหว่างโคนไม้
 จึงนำมาเฝ้าว่า "ผู้นี้ ข้าแต่สมมติเทพ".

^๑ อุตฺตารณฺ หมายถึง จลาจลวุ่นวาย, ธุโงม,
 ภาวะวุ่นวาย.

ดี นิสฺสทฺทํ กาทนุ"ติ.

"นาพิมตฺตา อชฺลนฺตฺติกา ลภนฺโต
สกุขิสฺสสามิ เทวา"ติ. ราชฯ ปิจฺสปฺปิ
ชมฺริ เนตฺวา อนฺโตสฺสานิยฺมํ นิสฺสีทาเปตฺวา
สฺสานิยา จิตฺทํ กาทเรตฺวา พุราหฺมณสฺส
จิตฺทาทิมุขํ อาสนํ ปณฺณวาเปตฺวา
นาพิมตฺตา สุกฺขา อชฺลนฺตฺติกา
ปิจฺสปฺปิสฺส สนฺติเก จปาเปตฺวา
พุราหฺมณํ อุปฏฺจานกาเล อาคตํ ตสฺมึ
อาสเน นิสฺสีทาเปตฺวา กถํ สมฺภูจฺจาเปสิ.

พุราหฺมณเณ อญฺเเบสํ โอบาสํ อทตฺวา
รณฺณา สทฺธิ กเถตุํ อารภิ. อถสฺส โส
ปิจฺสปฺปิ สฺสานิจฺจิตฺทเทเน เอเกกํ
อชฺลนฺตฺติกํ ปจฺจฺฉิยํ ปเวเสนฺโต วิย
ตฺตาลุตฺตลฺมฺหิเยว ปาเตติ. พุราหฺมณเณ
อาคตาคตํ นาพิยํ เตลํ ปเวเสนฺโต วิย
คิลติ. สพฺพา ปริกฺขยํ คมิสฺสุ. ตสฺส ตา
นาพิมตฺตา อชฺลนฺตฺติกา กุจฺฉิ ปวิฏฺจฺจา
อทุตฺมาพฺหกมตฺตา อเหสฺสุ.

พระราชฯให้ตรัสเรียกเขามา ให้บริษัท
ยกเขาขึ้น ตรัสถามว่า "มีพราหมณ์
ปากกล้าคนหนึ่งในสำนักของเรา, เจ้า
สามารถทำให้เขาเงียบเสียง ได้ไหม".

"ข้าแต่สมมติเทพ ข้าพระองค์ได้มูลแพะ
ประมาณทะนานหนึ่ง จักสามารถ พระ-
เจ้าข้า". พระราชฯนำบุรุษเปลี่ยไปสู่วัง
ให้นั่งภายในผ้าม่าน ให้เจาะช่องที่ผ้าม่าน
ให้ปุ้อาสนะตรงหน้าช่องปากพราหมณ์
ให้วางมูลแพะแห่งประมาณทะนานหนึ่ง
ไว้ใกล้ที่อยู่ของบุรุษเปลี่ย ให้พราหมณ์
ผู้มาในเวลาเฝ้าที่นั่งที่อาสนะนั้น แล้วตรัส
สนทนาขึ้น.

พราหมณ์ไม่ให้โอกาสแก่คนอื่น เริ่ม
ที่จะสนทนากับพระราชฯ. ลำดับนั้น
บุรุษเปลี่ยนั้นดีดมูลแพะที่ละก้อนทางช่อง
ผ้าม่าน ให้ตกถูกพื้นเพดาน(ปาก) ของ
พราหมณ์นั้นเท่านั้น เหมือนให้เข้าไปใน
กระเช้า. พราหมณ์ก็ลั่นกินมูลแพะที่
แล่นมา ๆ เหมือนคนกรอกน้ำมันใส่
ทะนาน. มูลแพะทั้งปวงถึงกับหมดสิ้นไป.
มูลแพะประมาณทะนานหนึ่ง เข้าไปสู่

ราชา ตาส์ ปริกฺชีณภาวํ ฌตฺวา
อาห “อาจริย ตฺเมหิ อติมุขรตาย
นาพิมตฺตา อชฺฌณฺทิกา คิลิตา กิณฺุจิ
น ชานิตฺถ, อิตฺทานิ อุตฺตริ ชีราเปตฺ
น สกฺขิสฺสธ. คจฺจธ, ปิยงฺคฺทกํ ปิวิตฺวา
จฺทฺเขตฺตฺวา อตฺตานํ อโรคํ กโรธา”ติ.

พฺรหฺมโณ ตโต ปฏฺจาย ปิหิตมุโข วย
หฺตฺวา กถฺนฺเตนาปิ สทฺธิ อกถฺนสีโล
อโหสิ. ราชา “อิมินา เม กถฺนฺตฺสฺสํ
กตฺนฺ”ติ ปิจฺสปฺปิสุส สตฺสทฺสฺสฺสฺจฺจก
จตุสฺส ทิสาสฺส จตฺตฺวาโร คาเม อทาสี.

โพธิสฺตฺโต ราชานํ อุปฺสงฺกมิตฺวา
“เทว สีปฺปี นาม โลเก ปณฺุติเตหิ
อฺคฺคณฺุหิตพฺพํ, ปิจฺสปฺปีนํ สาลิตฺตก-

ทองของพราหมณ์นั้นแล้ว ได้มีประมาณ
ครึ่งอาฬหกะ.^๑

พระราชาทรงทราบว่ามีมูลแพะ
เหล่านั้นหมดสิ้นแล้ว จึงตรัสว่า “ท่าน
อาจารย์ ท่านกลืนกินมูลแพะประมาณ
หนึ่งทะนานแล้ว ท่านก็ยังไม่รู้สึกอะไร
เพราะความที่ท่านเป็นคนปากกล้ายิ่งนัก,
เดี๋ยวนี้ท่านจักไม่สามารถให้มูลแพะยิ่ง
กว่านี้ย่อยได้. เชิญท่านไป, จงดื่มน้ำ
ใบประยงค์ อาเจียนทิ้งเสีย แล้วจง
พยายามตัวให้ปราศจากโรคเถิด”.

จำเดิมแต่นั้นมา พราหมณ์เป็นเหมือน
คนถูกปิดปาก เป็นผู้ที่มีปกติไม่พูดจากับ
คนแม้ที่พูดด้วย. พระราชาทรงดำริว่า
“บุรุษเปลี้ยนี้ทำความสบายหูให้แก่เราได้”
จึงได้พระราชทานบ้าน ๔ ตำบล ในทิศ ทั้ง
๔ อันเป็นที่เกิดขึ้นแห่งทรัพย์แสนหนึ่งแก่
บุรุษเปลี้ย.

พระโพธิสัตว์เข้าไปเฝ้าพระราชาทูล
ว่า “ข้าแต่สมมติเทพ ธรรมดาติลปะ
ในโลก บัณฑิตควรเรียนรู้, บุรุษเปลี้ย

^๑ อาฬหกะ มาตราดวงชนิดหนึ่ง.

(๑ อาฬหกะ เท่ากับ ๔ นาฬ).

มตฺเตนาปิ อหํ สมฺปตฺติ ลหฺธา”ติ วตฺวา
อิหมํ คาถมาห

๑๐๗. “สาธุ โข สิปฺปกนฺนาม
อปิ ยาหิสกัทิสํ
ปสฺส ขณฺชปฺปหาเรณ
ลหฺธา คามา จตฺทหฺติสา”ติ.

ตตฺถ ปสฺส ขณฺชปฺปหาเรนาติ
ปสฺส มหาราชา อิมีนา ขณฺชปฺปิจฺสปฺปิยา
อชฺฉลณฺทิกาปหาเรณ จตฺทหฺติสา จตฺตาโร
คามา ลหฺธา, อณฺเณสํ สิปฺปานํ โโก
อานิสฺสปริจฺเจโทติ สิปฺปสฺส คุณฺถํ กเถสิ.

สตฺถา อิหมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธานะสิ “ตทา ปิจฺสปฺปิ อหํ
ภิกฺขุ อหิสิ, ราชา อานนฺโท,
ปณฺทิตาตามจฺใจ ปน อหเมวา”ติ.

สาहितยชาดกวรรณนา สุตฺตมา.

ได้สมบัตินี้ด้วยศิลปะ แม้สักว่าการดีด
ก่อนกรวด” แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๑๐๗. “ธรรมดาว่า ศิลปะชนิดใดชนิดหนึ่ง
ดีทั้งนั้น เชิญพระองค์ทอดพระ
เนตรเถิด ด้วยการดีดก่อนกรวด
ของคนง่อย บุรุษเปลี้ยยังได้
บ้านสวยทั้ง ๔ ทิศ” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น ด้วยบาทคาถา
ว่า ปสฺส ขณฺชปฺปหาเรณ (แปลว่า
เชิญพระองค์ทอดพระเนตรเถิด ด้วยการ
ดีดกรวดของคนง่อย) พระโพธิสัตว์
กราบทูลคุณของศิลปะว่า ข้าแต่
มหาราชเจ้า เชิญพระองค์ทอดพระเนตร
เถิด บุรุษง่อยเปลี้ยผู้นี้ได้บ้านสวย ๔ แห่ง
ทั้ง ๔ ทิศ ด้วยการดีดมูลแพะ, อะไร
จะเป็นเครื่องกำหนดอันสูงส่งของศิลปะ
อย่างอื่น ๆ ได้.

พระศาสดาครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
“บุรุษเปลี้ยในครั้งนั้น ได้เป็นภิกษุรูปนี้
ในเวลานี้, พระราชาได้มาเป็นพระ
อานนท, ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิต
ได้แก่เราตถาคตนั่นเอง” ดังนี้แล.

พรรณนาสาहितยชาดก ที่ ๗ จบ.

๘. พาหิยชาตก (๑๐๘)

๑๐๘. "สิกุเขยฺย สิกุชิตพุพานิ
สนฺติ สจฺจนฺทีโน ชนา
พาหิยาปี สุหนฺเนน
ราชานํ อภิราธยํ"ติ.

พาหิยชาตก อฏฺฐมํ.

๘. พาหิยชาตก (๑๐๘)

๑๐๘. "บุคคลพึงศึกษา สิ่งที่ควรศึกษา
ทั้งหลาย หมู่ชนที่มีความพอใจ
ย่อมมีอยู่ แม้แต่หญิงบ้านนอก
ยังทำให้พระราชาทรงโปรดปราน
ได้ ด้วยความกระมิดกระเมี้ยน".

พาหิยชาตก ที่ ๘.

๘. พาหิยชาตกวรรณนา

(๑๐๘)

สิกุเขยย สิกุชิตพุพานีติ อิทํ
สตถา เวสาลี อุปนิสฺสาย มหาเว
ณฺฎาคารสาलयํ วิหรนฺโต เอกํ ลิจฺฉวี
อารพฺภา กเถสิ.

โส กิร ลิจฺฉวีราชา สทฺโธ ปสนฺโน
พฺพุทฺธปฺมุขํ ภิกฺขุสงฺฆํ นิมนฺเตตฺวา
อตฺตโน นิเวสเน มหาทานํ ปวตฺเตสิ.
ภริยา ปนฺสฺส ภูลงฺคปฺปจฺจฺจคา อุทฺธ-
มาตกนิมิตฺตสทิสฺสา อนากปฺปสมฺปนฺนา
อโหสิ.

สตถา ภตฺตกิจฺจาวสานเ อนฺุเมทนํ กตฺวา
วิหารํ คนฺตฺวา ภิกฺขุณฺโณ โอิวาทํ ทตฺวา
คนฺธกฺฎี ปาวิสิ. ภิกฺขุ ฐมฺมสภายํ กถํ
สมฺภูชาเปสฺสุ "อาวฺโส ตสฺส นาม
ลิจฺฉวีรณฺโณ ตาว อภิรฺุปฺสฺส ตาทิสฺสา
ภริยา ภูลงฺคปฺปจฺจฺจคา อนากปฺป-
สมฺปนฺนา, กถํ โส ตาย สทฺธิ
อภิรมตี"ติ.

๘. พรรณนาพาหิยชาดก

(๑๐๘)

พระศาสดา เมื่อทรงอาศัยเมือง
เวสาลี ประทับอยู่ที่ภูฏาคารศาลา ในป่า
มหาวัน ทรงปรารภกษัตริย์ลิจฉวี
พระองค์หนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนานี้
มีคำว่ สิกุเขยย สิกุชิตพุพานิ ดังนี้
เป็นต้น.

ได้ยินว่า พระเจ้าลิจฉวีพระองค์นั้น
ทรงมีศรัทธาเลื่อมใส ทรงนิมนต์ภิกษุสงฆ์
มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ยังมหาทาน
ให้เป็นไปในพระราชนิเวศน์ของพระองค์.
ส่วนพระมเหสีของพระองค์ มีพระกาย
อ้วนพี ทรงเหมือนนิมิตแห่งชากศพที่
ขึ้นพอง ทรงเป็นผู้ไร้กิริยามารยาท.

ในเวลาเสร็จภัตกิจ พระศาสดาทรง
ทำอนุเมทนาแล้ว เสด็จไปพระวิหาร
ทรงประทานโอวาทแก่ภิกษุทั้งหลาย แล้ว
เสด็จเข้าสู่พระคันธกฏี (กุฏิอบด้วย
ของหอม). ภิกษุทั้งหลายตั้งเรื่องสนทนา
กันขึ้นในธรรมสภาว่า "ดูกรผู้มีอายุ
พระเจ้าลิจฉวีพระองค์นั้น ทรงมีพระรูป
งดงามถึงเพียงนี้ (ส่วน) พระมเหสีมี
พระกายอ้วนพี ไร้กิริยามารยาท เช่นนั้น,

สตถา อากนตุวา "กาย นุตถ ภิกขเว
เอตตริ กถาย สนุสิสนุณา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกขเว
เอส อิทาเนว, ปุพฺเพปิ ภูลสิรียาเอว
อิตฺติยา สทุธิ อภิมิ"ติ วุตฺวา อตีตํ
อาหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุมทตเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺตโต ตสฺส
อมจฺใจ อโหสิ. อถกา ชนปทิตฺถิ
ภูลสิรียา อนากปฺปสมฺปนฺนา ภติ
กฺรุมานา ราชฺคณฺสฺส อวิฑูเร คจฺจมานา
สิรฺวณฺชปปีตฺตา หุตฺวา นินฺตฺถสาฎฺเณ
สิรฺริ ปฏิจฺฉาเทตฺวา นิสฺสีตฺวา สิรฺวณฺชํ
มฺฤจิตฺวา ชิปปเมว อญฺจาสิ.

ตสฺมี ชเน พาราณสีราชา วาตปาเนน
ราชฺคณฺ โอลเณนฺโต ตํ ทิสฺวา
จินฺเตสิ "อโย เอวรูปเ อญฺคณฺจฺจานเ
สิรฺวณฺชํ มฺฤจฺมานา หิโรตฺตปฺปิ
อปฺปหาย นินฺวาสนเนนฺว ปฏิจฺฉนฺนา

พระองค์ทรงอภิมย์กับพระมเหสีนั้นได้
อย่างไร".

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรกันหนอ" เมื่อพวกภิกษุ
กราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้" จึงตรัสต่อไปว่า
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่ในบัดนี้เท่านั้น,
แม้ในกาลก่อน พระเจ้าลิจฉวีพระองค์นั้น
ก็ทรงอภิมย์กับสตรีผู้มีรูปร่างอ้วนพี
เหมือนกัน" แล้วทรงนำเรื่องอดีตมา.

ในอดีตกาลนานมาแล้ว ครั้งเมื่อ
พระเจ้าพรหมทัต ทรงครองราชสมบัติ ณ
กรุงพาราณสี พระโพิสฺตวีได้เป็น
อำมาตย์ของพระองค์. ครั้งกระนั้น
มีหญิงชนบทคนหนึ่ง มีรูปร่างอ้วนพี
ไร้กิริยามารยาท ทำงานรับจ้าง เดินไป
ใกล้พระลานหลวง ปวดบัสสาวะ ใช้
ผ้าถุงปิดร่างกาย แล้วนั่งถ่ายบัสสาวะ
เสร็จแล้วลุกขึ้นอย่างรวดเร็วทีเดียว.

ในขณะนั้น พระเจ้ากรุงพาราณสีทอด
พระเนตรพระลานหลวงทางพระแกล
ทรงเห็นหญิงนั้น แล้วทรงดำริว่า "หญิง
คนนี้ถ่ายบัสสาวะที่พระลานหลวง เห็น
ปานนี้ ไม่ละทิ้งความละอาย และความ

หุตวา สรีรวลณฺขํ โมเจตฺวา ชิปปิ
อญฺจิตา, อิมาย นโรคาย ภวิตพฺพํ,
เอติสฺสา วตฺถุ วิสฺสุทฺธํ^๑ ภวิสฺสตี, วิสฺสุทฺธ^๒
วตฺถุสฺมึ เอโก ปุตฺโต ลพฺภมาโน
วิสฺสุทฺธ^๓ ปุณฺณวา ภวิสฺสตี, อิมํ มยา
อคฺคฺมเหสี กาคฺตุ ฆฏฺฏตี"ติ.

โส ตสฺสา อปริคฺคฺหิตภาวํ ฅตฺวา
อาณาเปตฺวา อคฺคฺมเหสีญฺจานํ อทาสี.
สา ตสฺส ปิยา อโหสิ มนาปา, น
จิรสฺเสว เอกํ ปุตฺตํ วิชಾಯิ. โส ปนสฺสา
ปุตฺโต จกฺกวตฺติราชา อโหสิ.

โพธิสฺสโต ตสฺสา ยสฺสมฺปตฺตี
ทิสฺวา ตถารูปี วจโนกาสิ ลภิตฺวา
"เทว สิกฺขิตพฺพยฺตุตฺถํ" นาม สิปปิ กสฺมา
น สิกฺขิตพฺพํ, ยตฺร หิ นามายํ
มหาปุณฺณวา หิโรตฺตปฺปิ อปฺปหาย
ปฏิจฺจนฺนเนนากาเรน สรีรวลณฺขํ กุรฺมานา
ตุเมห อาราเชตฺวา เอวรูปิ สมฺปตฺตี
ปตฺตา"ติ วตฺวา สิกฺขิตพฺพยฺตุตฺถกานํ
วณฺณํ กเถนฺโต อิมํ คาทมาห.

เกรงกลัว ใช้ผ้าถุงเท่านั้นปกปิด ถ่าย
ปัสสาวะแล้วก็รีบลุกขึ้น, หญิงนี้คงเป็น
ผู้ปราศจากโรค, อวัยวะ(เพศ)ของหญิงนี้
จักต้องบริสุทธิ์ บุตรคนหนึ่งที่ได้ในอวัยวะ
อันบริสุทธิ์ก็จักต้องบริสุทธิ์ มีบุญ, เรา
ควรอภิเษกหญิงนี้ให้เป็นอัคมเหสี".

พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงทราบว่ามีนางยัง
ไม่มีสามี ทรงสั่งบังคับแล้วได้พระราชทาน
ตำแหน่งอัคมเหสี. พระนางได้เป็นที่รัก
เป็นที่พอพระหฤทัยของพระองค์, ไม่นาน
นัก พระนางก็ประสูติพระโอรสองค์หนึ่ง.
ก็โอรสของพระนางนั้น ได้เป็นพระเจ้า
จักรพรรดิ.

พระโพธิสัตว์เห็นความถึงพร้อมด้วย
ยศของพระอัคมเหสีนั้นแล้ว ได้โอกาส
กราบทูลเห็นปานนั้น จึงกราบทูลว่า
"ข้าแต่สมมติเทพ คิลปะชื่อว่าควรจะ
ศึกษา เหตุไรจะไม่ไปศึกษาเล่า, แต่
พระมเหสีผู้มีบุญหนักพระองค์นี้ ไม่ทรง
ละทิ้งความละเอียดและความเกรงกลัว
ทรงกระทำสรีรวลณฺขะด้วยอาการมิดมั้น
ยังทำให้พระองค์โปรดปราน บรรลุสมบัติ

^๑ ฉ. วิสท.

^๒ ฉ. วิสเท.

^๓ ฉ. วิสโท.

^๔ ฉ. สิกฺขิตพฺพยฺตุตฺถก.

เห็นปานนี้ได้เลยนะพระเจ้าข้า" เมื่อจะ
กราบทูลคุณแห่งข้อที่ควรจะศึกษาทั้งหลาย
จึงกราบทูลคานี้ว่า

๑๐๘. "สิกฺเขยฺย สิกฺขิตพฺพานิ
สนฺติ สจฺจนฺทีโน ชนา
พาหิยาปี สุหนฺเนน
ราชานํ อภิราชายี"ติ.

ตตฺถ สนฺติ สจฺจนฺทีโนติ เตสุ
สิปฺเปสุ สจฺจนฺทา ชนา อตฺถิเยว.

พาหิยาติ พาหิยชนปเท^๑ ชาตา
สํวฑฺฒา อิตฺถิ.

สุหนฺเนนาติ หิโรตฺตปฺปี อปฺปทาย
ปฏิจฺจนฺนากาเรน หนฺนํ สุหนฺนฺนาม,
เตน สุหนฺเนน.

๑๐๘. "บุคคลพึงศึกษา สิ่งที่ควรศึกษา
ทั้งหลาย หมู่ชนที่มีความพอใจ
ย่อมมีอยู่ แม้แต่หญิงบ้านนอก
ยังทำให้พระราชาทรงโปรดปราน
ได้ ด้วยความกระมิดกระเมี้ยน".
ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า
สนฺติ สจฺจนฺทีโน (แปลว่า ชนทั้งหลาย
มีความพอใจมีอยู่) อธิบายว่า เหล่าชน
ทั้งที่ยังมีความพอใจในศิลปะเหล่านั้น
ย่อมมีแน่นอน.

บทว่า พาหิยา (แปลว่า ภายนอก)
อธิบายว่า หญิงผู้เกิด ได้แก่ ผู้เจริญ
เติบโตในชนบทบ้านนอก.

บทว่า สุหนฺเนน (แปลว่า ด้วยความ
กระมิดกระเมี้ยน) ความว่า ไม่ละความ
ละอายและความเกรงกลัว ถ้ายด้วย
อาการอันมิดมั้น ชื่อว่า การถ้ายอัน

^๑ ฉ. พหิชนปเท.

ราชานํ อภิราชยิตี เทวํ อภิราชยิตฺวา
อิมํ สมปตฺตี ปตฺตา.

เอวํ มหาสตุโต สิกฺขิตพฺพยุตฺตกาณํ
สิปฺปานํ คุณฺถํ กเถสิ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธานฺสิ "ตทา ชายปติกา
เอตฺรหิ ชายปติกา, ปณฺทิตามจุใจ ปน
อหเมวา"ติ.

พาหิยชาตกวรรณนา อฏฺฐมา.

กระมิดกระเมี้ยน, ด้วยการถ่ายอันกระมิด
กระเมี้ยนนั้น.

บาทคาถาว่า ราชานํ อภิราชยิตี (แปลว่า
ทำให้พระราชาทรงโปรดปรานได้) อธิบาย
ว่า หญิงบ้านนอกทำพระราชาทรง
ยินดีแล้ว จึงถึงสมบัตินี้.

พระมหาสัตว์ กล่าวคุณของศีลปะ
ทั้งหลายที่ควรจะศึกษาด้วยประการฉะนี้.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ทรงประมวลชาดกว่า
"พระสวามีและพระชายาในครั้งนั้น ก็คือ
พระสวามีและพระชายาในเวลานี้นั้นเอง,
ส่วนอำมาตย์ผู้เป็นบัณฑิตได้แก่เราตถาคต
นั้นเอง" ดังนี้.

พรรณนาพาหิยชาดก ที่ ๘ จบ.

๙. กุณฑกปุวชาตก (๑๐๙)

๑๐๙. "ยถนโน ปุริโส โหติ
ตถนุนา ตสฺส เทวตา
อาหเรตี กุณฑปุว
มา เม ภาคํ วินาสยา"ติ.

กุณฑกปุวชาตกํ นวม.

๙. กุณฑกปุวชาตก (๑๐๙)

๑๐๙. "บุรุษเป็นผู้มีโกชนะเช่นใด แม้
เทวดาของบุรุษนั้น ก็เป็นผู้มี
โกชนะเช่นนั้นเหมือนกัน ท่านจง
นำขนมร่าข้าวนั้นมาเถิด ท่าน
อย่าทำส่วนของเราให้เสียหายเลย".

กุณฑกปุวชาตก ที่ ๙.

**๙. คุณทกปุจฉาทกคุณณา
(๑๐๙)**

ยถนุโน ปุริโส โหตีติ อิทํ สตุถา
สาวตถุติยํ วิหรนุโต มหาทคคตํ อารพุก
กเถสิ.

สาวตถุติยํ หิ กทาจิ เอกเมว
กุลํ พุทฐปฺปมุขสุส ภิกขุสงฺฆสุส ทานํ
เทติ, กทาจิ ตีณิ จตุตาริ เอกโต
หุตฺวา, กทาจิ คณพนฺธเณ, กทาจิ
วีถิสภาเคน, กทาจิ สกลนคฺริ ฉนุทกํ
สํหริตฺวา. ตทา ปน วิถิมตฺตํ นาม
อโหสิ.

อถ มนุสุสา พุทฐปฺปมุขสุส ภิกขุสงฺฆสุส
ยาคุํ ทตฺวา “ขชฺชกํ อารธา”ติ อานํสุ.
ตทา ปเนโก ปเรสิ ภติการโก
ทคคตมนุสุโส ตตฺถ วิถียํ วสมานอ
จินฺเตสิ “อหํ ยาคุํ ทาตุํ น สกฺขิสฺสุสามิ,
ขชฺชกมฺปิ ทสุสามิ”ติ สณฺหํ กุณฺฐกํ
มทฺทาเปตฺวา อุทเกน เตเมตฺวา
อกุกปณฺเณน เวเจตฺวา กุกกุเพฺ ปจิตฺวา
“อิทํ พุทฐสุส ทสุสามิ”ติ ตํ อาทาย

**๙. พรรณนาคุณทกปุจฉาก
(๑๐๙)**

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระนครสาวัตถี ทรงปรารภคนยากจน
เข็ญใจผู้หนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศานี้มี
คำว่ ยถนุโน ปุริโส โหติ ดังนี้เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ในพระนครสาวัตถี
บางคราวตระกูลเดียวเท่านั้น ถวายทาน
แก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข,
บางคราว ๓-๔ ตระกูลรวมกันถวายทาน,
บางคราวรวมกันเข้าเป็นพวกถวายทาน,
บางคราวรวมกันโดยส่วนแห่งถนน ถวาย
ทาน, บางคราวชาวนครทั้งสิ้นร่วมใจกัน
ถวายทาน. ก็ในครั้งนั้น จึงได้มีชื่อ ภัต
ประจำถนน.

ครั้งนั้น มนุษย์ทั้งหลาย พากันถวาย
ข้าวต้มแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้า เป็น
ประมุข พุดว่ “ท่านทั้งหลาย จงนำ
ของเคี้ยวมา”. ก็ในครั้งนั้น คนยากจน
เข็ญใจคนหนึ่งทำงานรับจ้างคนเหล่าอื่น
อาศัยอยู่ที่ถนนนั้น ครุ่นคิดว่ “เราจัก
ไม่สามารถถวายข้าวต้ม, เราจักถวายแม่
ของเคี้ยว” จึงขย่ำรำข้าวอันละเอียด
ชุบน้ำพอเปียกแล้ว เอาใบตมร่อนห่อปิ้งที่

คนุตวา สตฺถุ สนฺตึเก จิตฺโต "ขชฺชกั
 อานรธา"ติ เอกสฺมึ วจเน วุตฺตมตฺเต
 สพฺพปฺปจฺมึ คนุตฺวา ตั ปุวํ สตฺถุ ปตฺเต
 ปติฏฺฐาเปตฺวา อฏฺฐาสึ. สตฺถา อญฺเณหิ
 ทึยมานั ขชฺชกั คเหตุวา ตเมว
 ปุวขชฺชกั ปริภุชฺสี.

ตสฺมึเยว ขณฺเ "สมฺมาสมฺพุทฺเณ
 กิร มหาทฺคฺคตฺสฺส กุณฺฑกขชฺชกั
 อชิคฺฉุฉิตฺวา อมตํ วิย ปริภุชฺตฺนุ"ติ
 สกฺลนคฺริ เอกโกลาหลมโหสิ. ราชราช-
 มหามตฺตาทโย อนุตฺมโส โทวาริก
 อูปาทาย สพฺเพว สนฺนิปตฺติวา สตฺถารั
 วนฺทิตฺวา มหาทฺคฺคตํ อูปลงฺกมิตฺวา
 "หนฺท โภ สตํ คเหตุวา เทว สตานิ
 คเหตุวา ปญฺจ สตานิ คเหตุวา อมฺหากั
 ปตฺตี เทหิ"ติ วทีสุ.

ไฟถ่าน ตั้งใจว่า "เราจักถวายของเคี้ยวนี้
 แด่พระพุทธเจ้า" ถือของเคี้ยวนั้นเดินไป
 ยืนอยู่ในสำนักของพระศาสดา เมื่อ
 พระพุทธองค์ตรัสเพียงคำเดียวเท่านั้นว่า
 "พวกท่านจงนำของเคี้ยวมาเถิด" ไปก่อน
 คนทั้งปวงบรรจงวางขนมนั้นไว้ในบาตร
 ของพระศาสดา แล้วยืนอยู่. พระศาสดา
 ไม่ทรงรับของเคี้ยวที่คนอื่นถวายเลย ทรง
 จันของเคี้ยวอันเป็นขนมนั้นเท่านั้น.

ในขณะนั้นนั่นเอง ชาวพระนคร
 ทั้งสิ้น ได้เกิดความสับสนอลหม่านขึ้น
 พร้อมเพรียงกันว่า "ได้ยินว่า พระสัมมา-
 สัมพุทธเจ้าไม่ทรงรังเกียจของเคี้ยวที่เป็น
 รำข้าวของคนยากจนเข็ญใจ ทรงเสวย
 ดุจดังเสวยของอมฤต". คนทั้งปวงมีพระ
 ราชาและมหาอำมาตย์ ของพระราชา
 เป็นต้น จนชั้นที่สุดคนเฝ้าประตู ต่างมา
 ชุมนุมพร้อมกันทั้งหมดทีเดียว ถวาย
 บังคมพระศาสดา แล้วพากันเข้าไป
 หาบุรุษยากจนเข็ญใจ พูดยืนยันว่า "เชิญเถิด
 ท่านผู้เจริญ ท่านจงรับทรัพย์ ๑๐๐ จง
 รับทรัพย์ ๒๐๐ จงรับทรัพย์ ๕๐๐ แล้ว
 จงให้ส่วนบุญแก่พวกข้าพเจ้าเถิด".

โส "สตถุ อริ ปฏิจจุตวา ชานิสฺสามิ"ติ
 สตฺถุ สฺนฺตํ คฺนฺตฺวา ตมตฺถํ อโรเจสิ.
 สตฺถา "ธฺนํ คฺเหตฺวา วา อคฺเหตฺวา
 วา สพฺพสตฺตานํ ปตฺตี เทหิ"ติ อห.
 โส ธฺนํ คฺเหตฺ อารภิ. มนุสฺสา
 ทิคุณฺจตฺตฺคุณฺอฏฺฐคุณฺาทิวเสน ททฺนฺตา
 นว หิริญฺญโกฏฺเฒอ อทฺส.

สตฺถา อญฺโฆทฺนํ กตฺวา วิหารํ คฺนฺตฺวา
 ภิกฺขุหิ วตฺเต ทสฺสิเต สฺคฺโตวาทํ ทตฺวา
 คฺนฺตฺกฺฎิ ปาวิสิ. ราชา สายญฺหสมเย
 มหาทฺคฺคตํ ปกฺโกสาเปตฺวา เสฏฺฐิฏฺฐาเนน
 ปุเชสิ.

ภิกฺขุ ธมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ
 "อาวุโส สตฺถา มหาทฺคฺคเตน ทินฺนํ
 กุณฺทกฺปุวํ อชิคุจฺจนฺโต อมตํ วิย
 ปริภุญฺชิ, มหาทฺคฺคโตปิ พหุญฺญจ
 เสฏฺฐิฏฺฐานญฺจ ลภิตฺวา มหาสมฺปตฺตี
 ปตฺโต"ติ.

บุรุษยากจนนั้นกล่าวว่า "ข้าพเจ้าทูลถาม
 พระศาสดาแล้วจักทราบ" จึงไปยังสำนัก
 ของพระศาสดา แล้วกราบทูลเรื่องนั้น.
 พระศาสดาตรัสว่า "เธอจะรับทรัพย์หรือไม่รับก็ตาม จงให้ส่วนบุญแก่สัตว์ทั้งปวง
 เกิด". เขาเริ่มจะรับทรัพย์. พวกมนุษย์
 เมื่อให้ ก็ได้ให้เงินถึง ๙ โกฏิ ด้วย
 สามารถ ๒ เท่า ๔ เท่า และ ๘ เท่า
 เป็นต้น.

พระศาสดา ทรงทำอนุโมทนาแล้ว
 เสด็จไปพระวิหาร เมื่อภิกษุทั้งหลาย
 แสดงวัตรแล้ว ทรงประทานโอวาทของ
 พระสุคตเจ้า เสด็จเข้าสู่พระคันธกุฎี.
 พระราชารับสั่งให้เรียกบุรุษยากจนเข้าเฝ้า
 มา ในเวลาเย็นทรงบูชาด้วยตำแหน่ง
 เศรษฐี.

ภิกษุทั้งหลายตั้งเรื่องสนทนากันขึ้น
 ในธรรมสภาว่า "ดูกรผู้มีอายุ พระศาสดา
 ไม่ทรงรังเกียจจนมร่าช้าว่าที่บุรุษยากจน
 เข้าเฝ้าถวายเลย ทรงเสวยดุจดั่งเสวยของ
 อมฤต, แม้บุรุษผู้ยากจนเข้าเฝ้าแล้ว
 ได้ทั้งทรัพย์เป็นอันมาก และตำแหน่ง
 เศรษฐี ได้ถึงมหาสมบัติ".

สตถา อาคนตุวา "กาย นุตถ ภิภุชเว
เอตริหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิภุชเว
อิทาเนว มยา อชฺชิตฺตฺนฺเตน ตสฺส
กฺุณฺทกฺุโปว ปริภุตฺโต, ปุพฺเพ
รฺกฺุชเทวตฺตฺยปิ หุตฺวา ปริภุตฺโตเยว,
ตทาปิ เจส มํ นิสฺสาย เสฏฺฐิฏฺฐานํ
อลตฺถเววา"ติ^๑ วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺตฺโต เอกสฺมึ
เอรณฺทฺรฺกฺุเช เทวตา หุตฺวา นิพฺพตฺติ.
ตทา ตสฺมึ คามเก มนุสฺสา รฺกฺุชเทวตา-
มฺงฺคฺลิกา โหนฺติ. อเถกสฺมึ ฉณ
สมฺปตฺเต มนุสฺสา อตฺตโน รฺกฺุชเทวตานํ
พลิกมฺมํ อกัํสุ.

อเถโก ทฺุคฺคตฺมฺนุสฺโส เต มนุสฺเส
รฺกฺุชเทวตา ปฺริชคฺคนฺเต ทิสฺวา เอกํ
เอรณฺทฺรฺกฺุชํ ปฺริชคฺคติ. มนุสฺสา อตฺตโน

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนา
เรื่องอะไรหนอ" เมื่อภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า "เรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า".
จึงตรัสต่อไปว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่
แต่ในบัดนี้เท่านั้น ที่เราไม่รังเกียจฉันทน
รำข้าวของบุรุษยากจนเข็ญใจนั้น, ในกาล
ก่อนแม้เราเป็นรูกษเทวดาก็บริโภคแล้ว
เหมือนกัน, ก็แม้ในครั้งนั้นบุรุษยากจน
เข็ญใจนี้ อาศัยเราแล้ว ก็ได้ตำแหน่ง
เศรษฐีเหมือนกัน" ดังนี้ แล้วทรงนำเรื่อง
อดีตมา.

ในอดีตกาลครั้งเมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครพาราณสี
พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นเทวดาที่ต้นละหุ่ง
ต้นหนึ่ง. ในกาลนั้นพวกมนุษย์ในหมู่บ้าน
ตำบลนั้น เป็นผู้ถือรูกษเทวดาเป็นมงคล.
ครั้งนั้น เมื่อถึงคราวมีงานมหรสพครั้งหนึ่ง
พวกมนุษย์ได้พากันทำพิธีกรรมแก่รูกษเทวดา
ทั้งหลายของตน.

ครั้งนั้น มนุษย์ผู้ยากจนเข็ญใจคนหนึ่ง
เห็นมนุษย์เหล่านั้น พากันบำรุง
รูกษเทวดาทั้งหลาย จึงบำรุงต้นละหุ่ง

^๑ ฉ. อลตฺถเววาติ.

เทวดานัน นานปฐการานิ มาลาคนธ-
วิเลปนานิ เจว ชชชโกชชชาทินี จ
อาทาย คจจิสสุ.

โส ปน กุณทกปฐวณเจว อุพุงเคน จ
อุทกั อาทาย คนตุวา เอรณทรุกขสุส
อวิทุเร จตุวา จินุเตสิ "เทวดา นาม
ทิพพชชชกานิ ขาทนุติ, มยหิ เทวดา
อิมิ กุณทกปฐวิ น ขาทิสุสติ, ก็
อิมินา การณน^๑ นาสेमิ, อหเมว น
ขาทิสุสสามิ"ติ ตโตว นิวตติ.

โพธิสตุโต ขนุทวิฎเป จตุวา "โก ปุริส
สเจ ตวิ อิสุสโร ภเวยยาสิ, มยหิ
มจฺรชชชกั ทเทยยาสิ, ตวิ ปน ทุคฺคโต,
อหิ ตว ปฐวิ น ขาทิตฺวา อญญิ ก็
ขาทิสุสสามิ, มา เม โกฎจาสสิ นาสเอหิ"ติ
วตุวา อิมิ คาถมาห

๑๐๙. "ยถนุโน ปุริโส โหติ
ตถนุนา ตสุส เทวดา

ต้นหนึ่ง. มนุษย์ทั้งหลาย ต่างพากันถือ
ระเบียบดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้
และของเคี้ยว ของบริโภคเป็นต้น มี
ประการต่าง ๆ ไป เพื่อเทวดาทั้งหลาย
ของตน.

ก็มนุษย์เข็ญใจนั้น ถือขนมรำข้าวและน้ำ
ไปด้วยกระบวย เดินไปยื่นใกล้ ๆ ต้นละหุ่ง
คิดว่า "ชื่อว่าเทวดาทั้งหลาย ย่อมกิน
ของเคี้ยวอันเป็นทิพย์, เทวดาของเราจัก
ไม่เคี้ยวกินขนมรำข้าวนี้, เราจะทำให้
ขนมรำข้าวเสียหายด้วยเหตุนี้ทำไม, เรา
นี้แหละจักเคี้ยวกินขนมนี้" จึงกลับเสีย
จากที่นั้น.

พระโพธิสัตว์ยืนที่ค่าคบต้นไม้ พุดว่า
"ดูกรบุรุษผู้เจริญ ถ้าหากท่านพึงเป็นใหญ่
ไซ้, ท่านพึงให้ของเคี้ยวอันมีรสอร่อย
แก่เรา, แต่ว่าท่านเป็นคนยากจน, เรา
ไม่เคี้ยวกินขนมของท่านแล้ว จักเคี้ยวกิน
ขนมอื่นทำไม, ท่านอย่าทำให้ส่วนของเรา
เสียหายเลย" ดังนี้แล้ว กล่าวคาถานี้ว่า

๑๐๙. "บุรุษเป็นผู้มีโภชนะเช่นใด แม้
เทวดาของบุรุษนั้น ก็เป็นผู้มี

^๑ จ. ม. อิมิ อการณน.

อาหเรตฺถิ กุณฺฑปฺปวํ
มา เม ภาคํ วินาสยา"ติ.

ตตฺถ ยถฺนฺโนติ ยถฺนฺนรูปโกชโน.
ตถฺนฺนาติ ตสฺส ปุริสสฺส เทวตาปิ
ตถฺนฺนรูปโกชนาว โหติ.

อาหเรตฺถิ กุณฺฑปฺปวณฺฺติ เอตฺถิ กุณฺฑทเกณ
กตฺปวํ อาเนหิ, มยฺหํ ภาคํ มา
วินาสเฮหิติ.

โส นินฺวตฺติตฺตฺวา โโพธิสฺตตฺถิ
โอโลเกตฺตฺวา พลิกมฺมมทาสิ. โโพธิสฺตตฺถิ
ตตฺถิ โอชํ ปรีกฺขชิตฺตฺวา "ปุริส ตฺถิ
กิมตฺถํ มํ ปฏฺิชาคฺคสิ"ติ อาห.

"ทฺถคฺคโตมฺหิ สามิ, ตํ นิสฺสาย ทฺถคฺคต-
ภาวโต มุจฺจิตฺตฺกามตฺตาย ปฏฺิชาคฺคคามิ"ติ.
"อมฺโห ปุริส มา จินฺตยิ, ตยา
กตถฺนฺนฺนสฺส กตเวทินฺโน ปุชา กตา, อิมํ
เอรณฺฑทฺรฺกฺขํ ปรีกฺขชิตฺตฺวา นิธิกฺกมฺภโย
คิฺวาย คิฺว อาหจฺจ จิตฺตา, ตฺถิ รมฺภูเ

โกชณะเชฺนนั้นเหมือนกัน ท่านจง
นำขนมรำข้าวนั้นมาเถิด ท่าน
อย่าทำส่วนของเราให้เสียหายเลย"
ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ยถฺนฺโน
ได้แก่ ผู้มีโกชณะเห็นปานใด, บทว่า
ตถฺนฺนา แปลว่า แม้เทวดาของบุรุษนั้น
เป็นผู้มีโกชณะเชฺนนั้นเหมือนกัน.

บาทคาถาว่า อาหเรตฺถิ กุณฺฑปฺปวํ
แปลว่า ท่านจงนำขนมที่เขาทำด้วย
รำข้าวนั้นมาเถิด, ท่านจงอย่าให้ส่วน
ของเราเสียหายไปเลย.

บุรุษผู้ยากจนเข็ญใจนั้นเหลียวกลับมา
มองดูพระโพธิสัตว์ แล้วได้ทำการสังเวช.
พระโพธิสัตว์บริโภคนโชน (รสที่ชิมซาบ)
จากเครื่องสังเวชนั้น แล้วกล่าวว่า "ดูกร
บุรุษ ท่านบำรุงเราเพื่อประโยชน์อะไร".

บุรุษยากจนนั้น ตอบว่า ข้าแต่ นาย
ข้าพเจ้าเป็นคนตกยาก, ข้าพเจ้าบำรุง
เพราะความที่ข้าพเจ้าเป็นผู้ใคร่ที่อาศัยท่าน
แล้วพ้นจากความเป็นคนตกยาก". พระ
โพธิสัตว์กล่าวว่า "ดูกรบุรุษผู้เจริญ ท่าน
อย่าวิตกไปเลย, ท่านทำการบูชาแก่ผู้มี

อาจิภูษิตวา สกัญหิ ฐนํ อหริตฺวา
ราชงฺคเณ ราสี กโรหิ, ราชา เต
ตฺสฺสฺสิตฺวา เสฏฺฐิจฺจุจํ ทัสฺสตี"ติ วตฺวา
โพธิสฺตฺโต อนฺตรธาณิ.

โส ตถา อกาสิ. ราชาปิสุส เสฏฺฐิจฺจุจํ
อทาสิ. อิติ โส โพธิสฺตฺตํ นิสุสาย
มหาสมฺปตฺตี ปตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา ทฺคฺคโต เอตฺรหิ
ทฺคฺคโต อโหสิ, เอธนฺรฺกฺขเทวดา ปน
อหเมวา"ติ.

กฺุณทกปุวชาตกวรรณนา นวมา.

กตัญญูกตเวทิตี, หม้อขุมทรัพย์ล้อมรอบ
ต้นละหุ่งนี้ผุดขึ้นจนจรดคอ, เจ้ากราบทูล
แต่พระราชแล้วใช้เกวียนหลายเล่ม ขน
ทรัพย์มา ทำเป็นกองไว้ที่พระลานหลวง,
พระราชาทรงยินดีต่อท่านแล้ว จักพระ
ราชทานตำแหน่งเศรษฐีให้" ดังนี้ แล้ว
ก็อันตรธานหายไป.

เขาได้ทำตามนั้น. ฝ่ายพระราชได้
พระราชทานตำแหน่งเศรษฐีให้แก่บุรุษ
เข็ญใจนั้น. เขาอาศัยพระโพธิสัตว์แล้วได้
บรรลุมหาสมบัติด้วยประการฉะนี้ แล้ว
ไปตามยถากรรม (ถึงแก่กรรม).

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
เทศนาขึ้นมาแล้วทรงประมวลชาดกว่า
"บุรุษผู้ตกยากในครั้งนั้น ก็เป็นบุรุษผู้
ตกยากในเวลานี้, สวรรุขเทวดาประจำ
ต้นละหุ่งได้แก่เราตถาคตนั่นเอง" ดังนี้แล.

พรรณนาคุณทกปุวชาดก ที่ ๙ จบ.

๑๐. สัพพสังหารกปโยห (๑๑๐)

๑๑๐. “สัพพสังหารโก นตฺถิ
    สุทฺถํ กงฺคฺ ปวายติ
    อลิกํ ภาสตี ยํ ฐตฺถิ
    สจฺจมาหุ มหฺลลิกา”ติ.
สัพพสังหารกปโยห ทสโม.

๑๐. สัพพสังหารกปัญฺหา (๑๑๐)

๑๑๐. “เครื่องหอมทุกอย่างไม่มี มีแต่กลิ่น
    ของดอกประยงค์อย่างเดียว หญิง
    นักเลงพูดคำเท็จ (แต่)หญิงแก้
    พูดคำจริง”.
สัพพสังหารกปัญฺหา ที่ ๑๐.

๑๐. สัพพสังหารกปญฺหวณฺณา^๑
(๑๑๐)

สัพพสังหารโก นตฺถิ อัย
สัพพสังหารกปญฺเห สัพพากาเรน อุมฺมํค-
ชาตเก อวิภวิสฺสตีติ.

สัพพสังหารกปญฺหวณฺณา นิฏฺฐิตา.

ปโรสทวคฺโค เอกาทสโม.

๑๐. พรรณนาศัพท์สังหารก-
ปัญหา (๑๑๐)

ศัพท์สังหารกปัญหานี้ มีคำเริ่มต้น
ว่า สัพพสังหารโก นตฺถิ เป็นต้น จัก
อธิบายไว้ในอุมมํคชาดกแล.

พรรณนาศัพท์สังหารกปัญหา จบ.

ปโรสทวรรค ที่ ๑๑.

---

^๑ อ. สัพพสังหารกปญฺหชาตกวณฺณา.

ตสุตฺตทานํ

สปโรสตตายิตเวรี ปุณ
 ภมจกุกถ นาคสิริวหฺยโน
 สุขกณฺจ วต สิปปกพาหิยา
 กุณฺทกฺขุมหุลลิกกา จ ทสชาติ.

ประมวลชาดกแห่งปโรสตวรรคนี้

ปโรสตชาดก ๑ ปันณิกชาดก ๑
 เวรีชาดก ๑ มิตตวินทชาดก ๑
 ทุพพลกัฏฐชาดก ๑ อุทัญจนีชาดก ๑
 สาลิตตกชาดก ๑ พาหิยชาดก ๑
 กุณฺทกขุมชาดก ๑ สัพพสังหารก-
 ปัญฺหาชาดก ๑.

๑๒. หังสืวคค

๑. คทรมปญหชาตค (๑๑๑)

๑๑๑. "หังสิ ตุวั เอวั มณฺณสิ เสยฺโย
ปุตฺเตน ปีตาติ ราช เสฏฺฐ
หนฺนุสฺสตรสฺส เต อโย อสฺสตรสฺส
หิ คทฺรโม ปีตา"ติ.

คทรมปญหชาตคํ ปจฺมํ.

๑๒. หังสืวรรค

๑. คทรมปญหชาตค (๑๑๑)

๑๑๑. "ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ ถ้า
พระองค์ทรงสำคัญว่า บิดา
ประเสริฐกว่าบุตรไซ้ ลาของ
พระองค์นี้ ก็ประเสริฐกว่าม้า
อัสดร เพราะว่าลาเป็นพ่อของ
ม้าอัสดร".

คทรมปญหชาตคํ ที่ ๑.

๑๒. หังสิวกุค

๑. คทรภพญหษาทกวงณณา (๑๑๑)

หังสิ ตูว์ เอว์ มณฺณสิตี อัยปี
คทรภพโณห อุมมงฺคชาตเกเยว
อาวิภวิสุสตี.

คทรภพญหษาทกวงณณา นิฏฺจิตา.

๑๒. หังสิวรรค

๑. พรรณนาคัทธภปัญหาชาดก (๑๑๑)

แมคัทธภปัญหานี้ว่า หังสิ ตูว์ เอว์
มณฺณสิ เป็นต้น จักมีแจ้งไว้ในอุมมงฺค-
ชาดกนั้นเทียว.

พรรณนาคัทธภปัญหาชาดก จบ.

คัทธภปัญหา

จากอุมมงฺคชาดก^๑ (มโหสถบัณฑิต)

อุยฺยานนฺติ ปุเนกทิวสํ “มยํ
อุยฺยานกึพฺปี กึพิตฺตูกามา, อมฺหากญฺจ
อุยฺยานํ ปฺราณรฺกฺขโอบคฺคฺวิภคฺคํ
ปาจันยวมชฺฌคามวาสีโน สุปุปฺพิตตรฺกฺข-
รฺกฺขสญฺจนฺนํ นวอุยฺยานํ เปเสนฺตุ,
อเปเสนฺตानํ สหสฺสทณฺโฑ”ติ ปหิณฺนีสุ.
เต อชานนฺตา ปณฺทิตํ ปุจฺจิสฺสุ. ปณฺทิตฺโต
“อิมินาปี ปญฺหาปฏฺิภาเคนเวว ภวิตพฺพนฺ”ติ
จินฺเตตฺตวา เต สมสฺสสาเสตฺตวา มนฺุสฺเส

ปัญหาชื่อว่า อุทฺยาน ความว่า
ในวันหนึ่ง พระเจ้าวิเทหราชทรงส่งข่าว
ไป ด้วยทรงบังคับว่า “เราใคร่จะทรงเล่น
ในอุทฺทยาน ก็อุทฺทยานของเรา มีต้นไม้เก่า
หักเสียหาย ชาวบ้านปาจันยวมชฺฌคาม
จงส่งอุทฺทยานใหม่ดาดาชด้วยรฺกฺขชาติรฺกฺข
มีดอกบานดีมาถวาย เมื่อชาวบ้านไม่ส่ง
มา ก็จะไปปรับสินไหม ๑ พันกหาปณะ”.
ชาวบ้านเหล่านั้นไม่รู้ (เนื้อความปัญหา)

^๑ อุมมงฺคชาดกนี้ ได้แก่ มโหสถชาดก ใน
มหานิบาตชาดก.

ปกโกสาเปตฺวา ปุริมนเยเนว เปเสสิ. เต
ตถา กรีสฺสุ.

ราชา ตํ สุตฺวา เสนกํ ปุจฺฉิ
“กึ เสนก อาเนม ปณฺชิตนุ”ติ. โส
ลามจฺฉริเยน “เอตฺตเคน - ปณฺชิตไ
นาม น โหติ, อาคเมหิ ตาวา”ติ อาห.
ตสฺส วจันํ สุตฺวา ราชา จินฺตฺสิ
“มโหสถปณฺชิตไ สตฺตทารกปญฺเหปิ”
มม มนํ คณฺหิ, เอวฺรุเปสุปิสุส
คฺยหปญฺหาวิมฺสเนสุ เจว ปญฺหา-
ปฏิกาคฺเชสุ จ พุทฺธสฺส วิย พยากรณํ,
เสนโก เอวฺรุปี อึธ ปณฺชิตํ อานตฺ
น เทติ, กึ เม เสนเคน, อานฺสฺสามิ
นนุ”ติ. โส มหนฺเตน ปริวารเณ ตํ คามํ
ปายาสิ. ตสฺส มงฺคฺลอสฺสํ อภิรฺหิตฺวา
คจฺฉนฺตสฺส อสฺสสฺส ปาทโ ผลิตฺถุมิยา
อนฺตรํ ปวิสิตฺวา ภิชฺชติ. ราชา ตโตว
นิวตฺตติตฺวา นครํ ปาวิสฺสิ.

จึงถามมโหสถบัณฑิต. มโหสถบัณฑิต
คิดว่า “เรื่องนี้ควรย้อนปัญหาที่เดียว”
พูดให้ชาวบ้านเหล่านั้นเบาใจแล้ว ให้
เรียกคนทั้งหลายมาส่งไปโดยนัยหนหลัง
นั่งเอง. คนเหล่านั้นได้กระทำตามคำสั่ง
นั้นทุกประการ.

พระเจ้าวิเทหราชทรงสดับคํานั้นแล้ว
ตรัสถามอาจารย์เสนกะว่า “ดูกร
อาจารย์เสนกะ เราจะนำมโหสถบัณฑิต
มาหรือยัง”. เสนกะกราบทูลว่า “บุคคล
ชื่อว่าเป็นบัณฑิต ด้วยเหตุมีประมาณ
เท่านี้ก็หาไม่ ขอพระองค์ทรงรออยู่ก่อน”
ดังนี้ ด้วยความเป็นผู้ตระหนี่ในลาภ.
พระราชาทรงสดับคําของเสนกะอาจารย์
นั้นแล้ว จึงทรงดำริว่า “มโหสถบัณฑิต
ได้แก้ปัญหาทารกเจ็ดข้อจับใจเรา, การ
พยากรณ์ในการทดลองปัญหาสี่กลับ และ
การย้อนปัญหาเห็นปานนี้ของมโหสถนั้น
เป็นดุจของพระพุทธเจ้า, เสนกะไม่ให้
เพื่ออันนำบัณฑิตเห็นปานนี้มาในที่นี้,
ประโยชน์อะไรของเราด้วยเสนกะ เราจัก
นำมโหสถบัณฑิตนั้นมา”. พระราชานั้น
เสด็จไปสู่บ้านนั้นด้วยบริวารอันใหญ่. เมื่อ

๑. สตฺตทารกปญฺเห.

อด นั เสนโก อุปสงกมิตวา ปุจฺฉิ
 "มหाराช ปณฺฑิตฺ กิร" อานนฺตุ
 ปาจิณยวมชฺฌคามํ คมิตฺถา"ติ. อาม
 ปณฺฑิตาติ. "มหाराช มํ อนตฺถกามํ
 กตฺวา ปสฺสณ, "อาคเมถ ตาวา"ติ
 วุตฺเตปิ อติตฺริตํ นิกฺขมิตฺวา
 ปจฺมคมเนเนว มงฺคลอสฺสสฺส ปาโท
 ภินฺโน"ติ.

โส ตสฺส วจฺนํ สุตฺวา ตณฺหี
 อโหสิ. ปุเนกทิวสํ ราชา เตน สทฺธิ
 มนฺเตสิ "กึ เสนก มโหสถปณฺฑิตํ
 อานเมา"ติ. เทว สยํ อคนฺตฺวา ทฺตํ
 เปเสถ, "ปณฺฑิต อมฺหากํ ตว สนฺติกํ
 อาคจฺจนฺตานํ อสฺสสฺส ปาโท ภินฺโน,
 อสฺสตรํ วา เปเสตุ เสฏฺฐตรํ วา"ติ.

พระราชานั้น เสด็จขึ้นสู่ม้ามงคลไปอยู่
 เท้าของม้ามงคลแตกแล้ว เพราะถล่ำเข้า
 ไประหว่างแผ่นดินที่แตกกระแหง. พระ
 ราชาก็เสด็จกลับแต่ที่นั่น เข้าสู่พระนคร.

ลำดับนั้น เสนกอาจารย์เข้าไปเฝ้า
 พระราชาพระองค์นั้น ทูลถามว่า "ข้าแต่
 มหาราช ทราบว่าพระองค์เสด็จไปสู่ม้าม
 ปาจิณยวมชฌคาม น้ามโหสถบัณฑิต
 มาหรือ พระเจ้าข้า". ครั้นได้ฟังกระแส
 รับสั่งว่า ใช่บัณฑิต. จึงกราบทูลว่า
 "ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์ทรงทำดูจ
 ข้าพระองค์ใคร่ความพินาศ ทรงเห็น
 หรือยัง, ครั้นเมื่อข้าพระองค์ทูลทัดทานว่า
 "ทรงรอก่อนเถิด" เผอญูเท้าม้ามงคล
 ก็แตก ด้วยการด้วนเสด็จออกไปครั้งแรก
 ที่เดียว".

พระราชาทรงสดับคำของอาจารย์
 เสนกะนั้น ก็ทรงดูษณีภาพ. อีกวันหนึ่ง
 พระราชาทรงปรึกษากับอาจารย์เสนก่ว่า
 "ดูกรอาจารย์เสนกะ เราจะน้ามโหสถ-
 บัณฑิตมาได้หรือยัง". เสนกะทูลว่า
 ขอเดชะ พระองค์อย่าเสด็จไปเอง ทรง
 ส่งทูตไปว่า, "ดูกรรมโหสถบัณฑิต เมื่อ

^๑ ฉ. กิ.

ยทิ อสุสตร์ เปเสสฺสติ, สยํ อาคมิสฺสติ.
 ยทิ เสฏฺฐสฺสตร์ เปเสนฺโต ปิตริ เปเสสฺสติ,
 อยเมว โน ปโอบุห มตฺถกํ ปตฺโต
 ภวิสฺสตีติ. ราชชา "สาธฺฐ"ติ สมฺปฺปฺยจฺฉิตฺวา
 ตถา กตฺวา ทฺตํ เปเสสิ.

ปณฺฑิตโต ทฺตสฺส วจันํ สุตฺวา "ราชชา
 มมญฺเจว ปิตรญฺจ เม ปสฺสิตฺกามา"ติ
 จินฺเตตฺวา ปิตุ สนฺติกํ คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา
 "ตาท ราชชา ตฺเมห จ มมญฺจ
 ทฏฺฐกาโม, ตฺเมห ปจฺมตฺริ เสฏฺฐิสฺสทฺส-
 ปริวฺตา คจฺฉณ, คจฺฉนฺตา จ ตฺจฺฉนฺตฺถา
 อคนฺตฺวา นวสฺปิปฺปฺริ จนฺทนฺกรณฺทกํ
 อาทาย คจฺฉณ, ราชชา ตฺเมหฺนิ สทฺธิ
 ปฏฺิสนฺถารํ กตฺวา 'เสฏฺฐิ อญฺรูปิ อาสนํ
 ฌตฺวา นิสฺสีทา'ติ วกฺขติ, ตฺเมห ตถารูปี
 อาสนํ ฌตฺวา นิสฺสีเทยฺยาถ. ตฺมุหาก็
 นิสฺสินฺกาเลเยว อหิ คมิสฺสสามิ,

ราชชา มยา สทฺธิ ปฏฺิสนฺถารํ กตฺวา
 'ปณฺฑิต ตถารูปี อาสนํ ฌตฺวา นิสฺสีทา'ติ
 วกฺขติ, อถาหิ ตฺเมห โอลิเกสฺสสามิ,
 ตฺเมห ตาย สญฺญาเยว อาสนา วฏฺฐาย

เราเสด็จมาสู่สำนักของเธอ ทำม้ามงคล
 แดก เธอจงส่งม้าอัสดรหรือม้าประเสริฐ
 กว่าม้าอัสดรมา". ถ้าเธอจักส่งม้าอัสดร
 มา เธอจักมาเอง. ถ้าส่งม้าประเสริฐกว่า
 มา เธอจักส่งบิดามาด้วย, ครั้งนี้แหละ
 ปัญหาของเราจักถึงที่สุด. พระราชาทรง
 รับว่า "ดีละ" แล้วส่งทูตไปทำอย่างนั้น.

มโหสถบัณฑิตได้ฟังคำของราชทูตแล้ว
 คิดว่า "พระราชาทรงใคร่จะเห็นเราและ
 บิดาของเรา" ดังนี้ จึงไปสู่นักของบิดา
 ไหว้แล้ว กล่าววว่า "ข้าแต่พ่อ พระราชา
 ทรงใคร่จะพบบิดาและข้าพเจ้า ขอบิดา
 มีเศรษฐีพันหนึ่งเป็นบริวารไปเฝ้าก่อน,
 เมื่อไปอย่าไปมือเปล่า จงถือผอบไม้
 จันทน์แดงอันเต็มด้วยเนยใสใหม่ไป, พระ
 ราชจักทำปฏิสนธารกับบิดา ตรัสว่า
 'ดูกรเศรษฐี ท่านจงรู้ที่นั่งอันสมควร
 แล้วนั่งเถิด', บิดาพึงรู้ที่นั่งอันสมควร
 แล้วนั่ง. ในเวลาบิดานั่งแล้วเท่านั้น
 ข้าพเจ้าก็จักไป,

พระราชาจักทรงทักทายกับข้าพเจ้า ตรัส
 สั่งว่า 'บัณฑิต พ่อจงรู้ที่นั่งอันสมควร
 แล้วนั่งเถิด', ลำดับนั้น ข้าพเจ้าจัก
 แลดูบิดา, ท่านจงลุกจากอาสนะด้วย

'ตาด มโหสถ ปณฺฑิต อิมสมฺมึ อาสเน
 นิสีทา'ติ วเทยฺยาถ, อชฺเชโก ปโยห
 มตฺถกํ ปาปฺพนิสฺสตี'ติ. โส "สาธฺ"ติ
 สมฺปฺยิจฺจิตฺวา วุตฺตเนเยเนว คนฺตฺวา
 อตฺตโน ทฺวาเร จิตฺภาวํ รมฺโย
 อาโรจาเปตฺวา "ปวิสฺตฺ"ติ วุตฺเต ปวิสิตฺวา
 ราชานํ วนฺทิตฺวา เอกมฺนฺตํ อฏฺฐาสี.

ราชา เตน สทฺธิ ปฏฺิสนฺถารํ
 กตฺวา "คหปฺตี ตว ปฺตฺโต มโหสถ-
 ปณฺฑิตฺ กุหิณฺ"ติ ปฺจฺฉิ. ปฺจฺฉโต
 อาคจฺฉตี เทวาทิ. ราชา "ปฺจฺฉโต
 อาคจฺฉตี"ติ สุตฺวา ตฺมฺจฺมานโส หุตฺวา
 "คหปฺตี อตฺตโน ยุตฺตาสนํ ฅตฺวา
 นิสีทา"ติ อาห. โส อตฺตโน ยุตฺตาสนํ
 ฅตฺวา เอกมฺนฺตํ นิสีทิ. มหาสฺตฺโต
 อลงฺกตปฏฺิยตฺโต ทารกสฺสสฺสปริวฺโต
 อลงฺกตรเถ นิสีทิตฺวา นครํ ปวิสนฺโต
 ปริชาปิฏฺเจ จรมานํ เอกํ คทฺรภํ ทิสฺวา
 งามสมฺปนฺเน มาณเว อาณาเปสิ "เอกํ
 คทฺรภํ อนุพนฺธิตฺวา ยถา สทฺธิ น
 กโรติ, เอวมสฺส มุขพนฺธนํ กตฺวา
 กิลฺชฺเชน เวเจตฺวา เอกสมฺมึ อตฺตรณเก
 สยาเปตฺวา อํเสนาทาย อาคจฺฉถา"ติ.

ความหมายรู้นั้นฟังกล่าวว่า 'แน่ะพ่อ
 มโหสถบัณฑิต พ่อจงนั่ง ณ อาสนะนี้'
 ปัญหาข้อหนึ่ง จักถึงที่สุดในวันนี้".
 สิริวัทฒนเศรษฐีรับว่า "ดีละ" แล้วก็ไป
 โดยนัยที่กล่าวแล้วนั่นเอง ให้กราบทูล
 ความที่ตนยื่นที่ประตู่แด่พระราชา เมื่อ
 ตรัสว่า "จงเข้ามา" จึงเข้าไปเฝ้าถวาย
 บังคมพระราชาแล้วยืนอยู่ ณ ที่ส่วนหนึ่ง.

พระราชาทรงทำปฏิสนธารกับ
 คฤหบดีนั้นแล้วตรัสถามว่า "ดูกรคฤหบดี
 มโหสถบัณฑิตบุตรของท่านอยู่ที่ไหน".
 คฤหบดีกราบทูลว่า มโหสถมาข้างหลัง
 พระเจ้าข้า. พระราชาทรงสดับว่า
 "มโหสถบัณฑิตมาข้างหลัง" ดังนี้ มี
 พระทัยยินดีแล้วตรัสว่า "ดูกรคฤหบดี
 ท่านจงรู้อาสนะอันสมควรแก่ตน แล้วนั่ง
 เถิด". เศรษฐีนั้นรู้อาสนะอันควรแก่ตน
 นั่งแล้ว ณ ส่วนข้างหนึ่ง. พระมหาสัตว์
 ประดับประดาตกแต่งแล้ว แวดล้อมด้วย
 เด็กพันหนึ่งเป็นบริวาร นั่งรถอันประดับ
 แล้ว เมื่อเข้าไปสู่พระนคร เห็นลาตัวหนึ่ง
 เทียวไปที่หลังคู้ จึงบังคับมาณพที่มีกำลัง
 ว่า "เจ้าจงติดตามจับลาตัวหนึ่ง ผูกปาก
 ไม่ให้ร้องได้ แล้วห่อด้วยเสื้อลำแพน

เต ตถา กวีสุ.

โพธิสตุโต มหนฺเตน ปริวาเรน นครํ
 ปาวิลี. มหาชนิน ตํ ทิสฺวา "เอส กิร
 สิริวฑฺฒนเสฏฺฐิโน ปุตฺโต มโหสถปณฺธิโต
 นาม, เอส กิร ชายมาโน โอสถสมฺภิกํ
 หตฺถเณ คเหตุวา ชาโต, อิมินาว กิร
 เอเตสํ เอตฺตกานํ วิมฺสนปญฺหานํ
 ปฏิกาคา ฅาตา"ติ มหาสตุตํ
 อภิตฺถวณฺโต โอลิเกนฺโตว ติตฺถํ น
 คจฺจติ. โส ราชทวารํ คนฺตฺวา ราชานํ
 ปฏิชานาเปสิ.

ราชา ตํ สุตฺวา ตฺถุจฺจิตฺโต "มม
 ปุตฺโต มโหสถปณฺธิโต ชิปปิ อาคจฺจตุ"ติ
 อาห. โส ทารกสทฺสเสหิ ปริวฺโต
 ปาสาทํ อภิรุทฺตฺวา ราชานํ วนฺทิตฺวา
 เอกมณฺตํ อฏฺฐาสี. ราชา ตํ ทิสฺวาว
 โสมนสฺสปฺปตฺโต หุตฺวา มจฺฐปฏิสนฺถารํ
 กตฺวา "ปณฺธิต อภิรูปิ อาสนํ ฅตฺวา
 นิสิตฺทาหี"ติ อาห. ตทา โส ปิตริ
 โอลิเกสิ. อถสฺส ปิตา โอลิเกิตสญฺญา
 อาสนา วฏฺฐาย "ปณฺธิต อิมสฺมิ
 อาสเน นิสิตฺทาหี"ติ อาห. โส ตสฺมิ
 อาสเน นิสิตฺ.

ให้นอนที่เครื่องลาดอันหนึ่ง แบกมา".
 บริวารเหล่านั้นได้ทำอย่างนั้นแล้ว.

พระโพธิสัตว์ เข้าไปสู่พระนครด้วยบริวาร
 ใหญ่. มหาชนเห็นพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว
 กล่าวว่า "ได้ยินว่า นั้นเป็นบุตรของ
 สิริวฑฒนเศรษฐีที่มโหสถบัณฑิต, ได้ยิน
 ว่ามโหสถนี้ เมื่อเกิดก็ถือแหงยามาเกิด
 ด้วย, ได้ยินว่าเธอรู้การเปรียบเทียบ
 ปัญหาทดลองเหล่านั้น มีประมาณเท่านี้"
 ดังนี้ พวกกันชมเชยดูพระมหาสัตว์เจ้า
 ไม่อึม. มโหสถนั้นไปถึงประตูพระราชวัง
 ก็ให้กราบทูลพระราชาให้ทรงทราบ.

พระเจ้าวิเทหราช ทรงสดับการมาของ
 มโหสถบัณฑิตนั้นก็มีความยินดี รับสั่ง
 ว่า "มโหสถบัณฑิตบุตรของเราจงรีบมา".
 มโหสถบัณฑิตแหวดล้อมด้วยเด็กพันหนึ่ง
 เป็นบริวาร ขึ้นสู่ปราสาทถวายบังคม
 พระราชา แล้วยืนอยู่ ณ ส่วนข้างหนึ่ง.
 พระราชาทอดพระเนตรเห็นมโหสถบัณฑิต
 ก็ทรงมีความโสมนัสยินดี ทรงทำ
 ปฏิสันถารด้วยพระอัธยาศัยอ่อนโยนตรัสว่า
 "แน่บัณฑิต เจ้าจงรู้อาสนะที่สมควรแล้ว
 นั่งเถิด". ครั้งนั้นพระมหาสัตว์จึงแลดู
 เศรษฐีผู้บิดา. ลำดับนั้น บิดาของมโหสถ

ตั้ ตตถ นิสินฺนํ ทิสฺวา เสนก-
 ปุกฺกสกาสิโนทเทวินฺทา เจว อญฺเณ จ
 อนุทฺพาลา ปาณิ ปหริตฺวา มหาหสิตฺติ
 หสิตฺวา "อิมํ อนุทฺพาลํ 'ปณฺฑิตฺโต'ติ
 วทนฺติ, โส ปิตริ อาสนา วุฏฺฐาเปตฺวา
 สยํ นิสิตฺติ, อิมํ 'ปณฺฑิตฺโต'ติ วตฺตุํ น
 ยุตฺตนฺ"ติ ปริหาสํ กรีสุ. ราชชา ทุมฺมุโข
 อนตฺตมโน อโหสิ. อถ นํ มหาสตุโต
 ปุจฺฉิ "กึ มหาราช ทุมฺมุโขสิ"ติ. อาม
 ปณฺฑิตฺ ทุมฺมุโขมฺหิ, สวณฺเมว เต
 มนาปี, ทสฺสนํ ปน อมนาปี ชาตฺนฺติ.
 กึ การณฺตติ. ปิตริ อาสนา วุฏฺฐาเปตฺวา
 สยํ นิสินฺนตฺตติ. กึ ปน ตฺวํ มหาราช
 "สพฺพวุฏฺฐาเนสุ ปุตฺเตหิ ปิตาว อุตฺตโม"ติ
 มญฺญสฺสิตฺติ. อาม ปณฺฑิตฺตติ.

ก็ลอกจากอาสนะ ด้วยสัญญาอันบุตรแลดู
 แล้ว จึงกล่าวว่า "แน่บัณฑิต เจ้าจงนั่งที่
 อาสนะนี้". มโหสถก็ไปนั่งที่อาสนะนั้น.

เสนกะ ปุกกะ สกามินทะ เทวินทะ
 และชนเหล่าอื่นผู้เฒ่าเฒ่า เห็นมโหสถ
 บัณฑิตนั่งที่อาสนะนั้น พวกนั้นประหม่อม
 สรวลเสเฮฮาทำเยาะเย้ยว่า "ชนทั้งหลาย
 ชนมโหสถผู้เฒ่าเฒ่านี้ว่า 'เป็นบัณฑิต',
 มโหสถนั้น ยังบิดาให้ลอกจากอาสนะแล้ว
 นั่งเสียเอง ไม่ควรยกย่องมโหสถนี้ว่า
 'เป็นคนฉลาด". พระเจ้าวิเทหราชมี
 พระพักตร์เศร้าหมอง ไม่ทรงเบิกบาน
 พระทัย. ลำดับนั้น พระมหาสัตว์จึงทูล
 ถาพว่า "ข้าแต่มหาราชาเจ้า พระองค์มี
 พระพักตร์หม่นหมองหรือพระเจ้าข้า".
 พระราชาตรัสตอบว่า อย่างนั้นเรา
 เศร้าหมองบัณฑิต, ได้ฟังความเป็นไป
 ของเจ้าก็ยินดี, แต่ได้เห็นความเป็นไป
 ของเจ้าก็เสียใจ. ทูลถาพว่า เพราะเหตุไร.
 ตรัสว่า เพราะเจ้าให้บิดาลอกจากอาสนะ
 แล้วนั่งเสียเอง. มโหสถบัณฑิตทูลถาพว่า
 ข้าแต่มหาราชาเจ้า ก็พระองค์ทรงสำคัญ
 ว่า "บิดาอุดมกว่าบุตรในที่ทั้งปวงหรือ
 พระเจ้าข้า". ครั้นตรัสตอบว่า ใช่บัณฑิต.

อด นั มหาสตุโต "นनु มหาราช ตุมะหิ
 อมุหาก็ 'อสุสตรโร วา เสฎฐตรโร วา
 เปเสนตุ'ติ สาสัน ปหิตนุ"ติ วตุวา
 อาสนา วุฏจาย มาณเว โอลิเกตุวา
 "ตุมะหิ คหิตคทรภัง อาเนถา"ติ เต
 อาณาเปตุวา รณญเ ปาทุมูเล
 นิปชชวาเปตุวา "มหาราช อัย คทรภ
 ก็ อคฺขมตี"ติ ปุจฺฉิ. ราชวา อาห สเจ
 อูปการโก, อฏฐกหาปณ อคฺขมตีติ. อิมิ
 ปน ปฏิจฺจ อาชานียวลวาย กุจฺฉิมหิ
 นิพพตฺโต อสุสตรโร ก็ อคฺขมตีติ. อนคฺโข
 ปณฺชิตาติ. "เทว กสมมา เอว กเถถ,
 นनु ตุมะหิ อิทาเนว วุตฺตํ
 'สพฺพภูจฺจาเนสุ ปุตฺเตหิ ปิตาว อุตฺตโม"ติ.
 สเจ ตํ สจฺจํ, ตุมุหาก็ อสุสตรโร
 คทรภาว อุตฺตโม โหติ, ตํ คทรภัง
 คณฺหถ, ยถิ คทรภานิ อสุสตรโร อุตฺตโม
 โหติ, ตํ คณฺหถ, ก็ ปน มหาราช
 ตุมุหาก็ ปณฺชิตา เอตฺตกัปปิ ชานิตุํ
 อุกุโณตฺตา ปาณิ ปหริตฺวา มหาหสิตํ
 หสนฺติ, อโห ตุมุหาก็ ปณฺชิตา
 ปณฺญาสมุปนฺนา, กุโต โว เอเต
 ลทฺธา"ติ จตฺตาโร ปณฺชิตเต ปหริสสิตฺวา
 ราชานํ อิมาย เอกกนิปาเต คากาย
 อชฺฌณภาสิ :

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์จึงทูลพระเจ้า
 วิเทหราชว่า "ข้าแต่มหาราชเจ้า พระองค์
 ทรงส่งข่าวสารไปว่า ให้ข้าพระบาทส่ง
 ม้าอัสตร หรือม้าประเสริฐกว่าม้าอัสตร
 มาถวายมิใช่หรือ พระเจ้าข้า" ดังนี้จึง
 ลุกจากอาสนะแลดูเหล่ามาณพ เป็น
 สัญญาบังคับชนเหล่านั้นด้วยคำว่า "พวก
 ท่านจงนำลาตัวที่ท่านจับได้มา" ให้ลา
 นอนแทบพระบาทยุคลของพระราชา
 แล้วกราบทูลถามว่า "ลานี้ราคาเท่าไร
 พระเจ้าข้า". พระราชามีพระดำรัสตอบว่า
 ถ้ามันมีอุปการะราคา ๘ กหาปณะ.
 มโหสถบัณฑิตทูลถามว่า ก็ม้าอัสตร
 อาศัยลานี้ เกิดในท้องนางล่อตัวอาชาไนย
 ราคาเท่าไร พระเจ้าข้า. ครั้นพระราช
 ดำรัสตอบว่า หากามีได้บัณฑิต. มโหสถ
 บัณฑิตทูลว่า "ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ
 เพราะเหตุไร พระองค์จึงตรัสอย่างนั้น,
 พระองค์รับสั่งเดี๋ยวนี้เองมิใช่หรือว่า 'บิดา
 อุดมกว่าบุตรในที่ทั้งปวง". ถ้าพระดำรัส
 นั้นจริง, ลาอุดมกว่าม้าอัสตรของพระองค์,
 พระองค์ก็จงทรงรับลานั้นไว้, ถ้าม้าอัสตร
 อุดมกว่าลา, พระองค์ก็จงทรงรับม้าอัสตรไว้
 ข้าแต่มหาราชเจ้า ก็เพราะอะไร บัณฑิต
 ทั้งหลายของพระองค์จึงไม่สามารถ

จะรู้เหตุประมาณเท่านี้ ได้พากันปรบมือ
หัวเราะเฮฮา ลั่น โอ บัณฑิตของพระองค์
สมบุรณ์ด้วยปัญญา พระองค์ได้บัณฑิต
ทั้ง ๔ เหล่านี้แต่ที่ไหน พระเจ้าข้า” ดังนี้
กล่าวเยาะเย้ยบัณฑิตทั้ง ๔ แล้วกราบทูล
พระราชาด้วยคาถาในเอกกนิบาตนี้ว่า :

๑๑๑. “หังสิ ตูว์ เอวั มณฺณสิ เสยฺโย
ปุตฺเตน ปีตาติ ราชเสฏฺฐ
หนุทสฺสตรสฺส เต อัย อสฺสตรสฺส
หิ คหฺรโก ปีตา”ติ.

ตสฺสตุโถ : ยถิ ตูว์. ราชเสฏฺฐ
สพฺพญฺจาเนสุ เสยฺโย ปุตฺเตน ปีตาติ
เอวั มณฺณสิ, ตว อสฺสตรโตปิ อัย
คหฺรโก เสฏฺโฐ โหตุ. กิการณา.
อสฺสตรสฺส หิ คหฺรโก ปีตาติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา อาท
“มหาราช สเจ ปุตฺเตหิ ปีตาว
เสยฺโย, มม ปีตริ คณฺหน. สเจ
ปีตโต ปุตฺโตว เสยฺโย, มํ คณฺหน
ตุมหากิ อตฺถายา”ติ. ราชธา ตํ สุตฺวา
โสมนสฺสปฺปตฺโต อโหสิ. สพฺพา

๑๑๑. “ข้าแต่พระราชาผู้ประเสริฐ ถ้า
พระองค์ทรงสำคัญว่า บิดา
ประเสริฐกว่าบุตรไซ้ร้ ลาของ
พระองค์นี้ ก็ประเสริฐกว่าม้า
อัสตร เพราะว่าลาเป็นพ่อของ
ม้าอัสตร”.

อธิบายความแห่งคาถานั้นว่า ข้าแต่
พระราชาผู้ประเสริฐ ถ้าพระองค์ทรง
สำคัญอย่างนี้ว่าบิดาเป็นผู้ประเสริฐกว่า
บุตรในที่ทั้งปวงไซ้ร้, ลาของพระองค์นี้ก็
ประเสริฐกว่าม้าอัสตร. เพราะเหตุไร.
เพราะว่าลาเป็นพ่อของม้าอัสตร.

ก็แล ครั้นพระมหาสัตว์กล่าวอย่างนี้
แล้วก็กราบทูลว่า “ข้าแต่มหाराชเจ้า
ถ้าบิดาประเสริฐกว่าบุตรทั้งหลายไซ้ร้,
ขอพระองค์ทรงรับบิดาของข้าพระองค์ไว้.
ถ้าบุตรประเสริฐกว่าบิดา ขอได้ทรงรับ
ข้าพระองค์ไว้ เพื่อประโยชน์แก่พระองค์”.

ราชปริสา "สุกัถิตโต ปณฺทิตเตน ปโยห"ติ
 อุนฺนทนฺดา สาธุการสฺสสุสานิ อํสุ,
 อํกุลฺลิตฺวา เจว เจลฺกฺกฺเขปสฺสสุสานิ จ
 ปวตฺตีสฺสุ.

จตุตฺตาริ ปณฺทิตตา ทุมฺมุขา ปชฺชฺฌายนฺตาว
 อเหสุ. นนุ มาตาปิตฺตุนิ कुณิ ชานนฺโต
 โพิธิสฺสฺเตน สทิสฺโส นาม นตฺถิ, อถ
 โส กสฺสุมา เอวมกาสีติ. น โส ปิตฺ
 อวมานตฺถาย, วัฒนฺวา ปน "อสุสฺตรํ
 วา เม เปเสนฺตุ, เสฏฺฐจฺตรํ วา"ติ
 สาสนํ ปหิตํ, ตสฺสุมา ตสฺสุส จ
 ปณฺทิตฺสฺส อววิภาวกรณตฺถํ อตฺตโน จ
 ปณฺทิตภาวสฺส ปกาสนตฺถํ จตฺตุนฺนญจ
 ปณฺทิตานํ นิปฺปภาวกรณตฺถํ เอวมกาสีติ.

คัทธภปโยห นิฏฺฐิตโต.

พระเจ้าวิเทหราชได้ทรงสดับคํานั้น ก็ทรง
 ถึงความโสมนัสยินดี. ราชปริษาก็
 เปล่งเสียงแข็งแสรว่า "มโหสถบัณฑิตกล่าว
 ปัญหาดีแล้ว" ได้พากันให้เสียงสาธุการ
 ตั้งพันครั้ง, การปรบมือและการยก
 แผ่นผ้าตั้งพันเป็นไปแล้ว.

บัณฑิตทั้ง ๔ เป็นผู้ที่มีหน้าเศร้าหมองได้
 ชบเซาแล้ว. ถ้ามว่า บุคคลชื่อเช่นกับ
 พระโพธิสัตว์ จะไม่รู้คุณมารดาบิดาย่อม
 ไม่มีมิใช่หรือ เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะ
 เหตุไร มโหสถบัณฑิตจึงได้ทำอย่างนั้น.
 วิสัยเห็นว่า พระโพธิสัตว์ได้ทำเช่นนั้น
 เพื่อประสงค์จะดูหมิ่นบิดาก็หาไม่, ก็แต่
 พระราชาทรงส่งข่าวไปว่า "จงส่งม้าอัสดร
 หรือม้าประเสริฐกว่าม้าอัสดรมาถวาย",
 เพราะฉะนั้น จึงทำอย่างนี้เพื่อจะทำ
 ปัญหานั้นให้แจ่มแจ้ง เพื่อจะประกาศ
 ความที่ตนเป็นบัณฑิต เพื่อจะทำอาจารย์
 ทั้ง ๔ มีอาจารย์เสนกะเป็นต้นให้หมด
 แสงสว่างแห่งดวงปัญญาดังนี้.

ปัญหาเรื่องลา จบ.

๒. อมราเทวีปัญหชาตก (๑๑๒)

๑๑๒. “เยน สตตฺตฺ วิลฺงฺคา จ ทิคุณฺปลาไส
จ ปุปฺพิโต เยนาทามิ เตน วทามิ
เยน นาทามิ น เตน วทามิ เอส
มคฺโค ยวมชฺฌกสฺส เอตํ
ฉนฺนปถิ วิชานาหิ”ติ.

อมราเทวีปัญหชาตกํ ทุตฺติยํ.

๒. อมราเทวีปัญหชาตก (๑๑๒)

๑๑๒. “ร้านขายข้าวสัّتตฺ ร้าขายน้ำส้ํม
และต้นทองหลาง มีดอกบาน มี
ใบสองชั้น มีอยู่โดยทิศใด ดิฉัน
ถือภาชนะด้วยมือข้างใด ดิฉันก็
บอกทางโดยทิศนั้นด้วยมือข้างนั้น
ดิฉันไม่ได้ถือภาชนะด้วยมือข้างใด
ดิฉันก็ไม่ได้บอกทาง โดยทิศนั้น
ด้วยมือข้างนั้น ทางนั้นเป็นทาง
ไปสู่บ้านยวมชฌกะ ขอท่านจง
ทราบทางอันปกปิดนั้น”.

อมราเทวีปัญหชาตก ที่ ๒. .

๒. อมราเทวีปัญหชาดก- วณณา (๑๑๒)

เยน สตุตุ วิลงคา จาติ อยมปี
อมราเทวีปัญห นาม ตตุเถว
อาวิภวิสุสติ.

๒. พรรณนาอมราเทวีปัญหา- ชาดก (๑๑๒)

ชื่ออมราเทวีปัญหาแม่น้ำว่า ร้าน
ชายสัตตุ ถัดไปร้านชายข้าวต้มเป็นต้น
จะมีอธิบายไว้ (แจ่มแจ้ง) ในอุมมังคชาดก
นั้นเหมือนกัน.

อมราเทวีปัญหา

จากอุมมังคชาดก (มโหสถบัณฑิต)

ตโต ปญจาย โภธิสตุตสุส ยโส
มหา อโหสิ. ตํ สพุพํ ปญหปี
อุทุมพราเทวีเยว วิจาเรสิ. สว ตสุส
โสฬสวสุสิกกาเล จินุเตสิ "มม กนิญโจ
มหลลโก ชาโต, ยโสปีสุส มหา อโหสิ,
มยา อาวามสสุส กาดุ วญญตี"ติ. รญโณ
ตมตถํ อโรเจสิ. ราชา ตํ สุตวา
"สาธุ ชานาเปหิ นนุ"ติ อาห. สว ตํ
ชานาเปตวา เตน สมปฏิจจित "เตนหิ
ตาด กุมาริกํ เต อาเนสุสามี"ติ อาห.

จำเดิมแต่กาลนั้น พระโพธิสัตว์ได้มี
ยศใหญ่. พระนางอุทุมพราเทวีทรง
พิจารณาปัญหาแม่ทั้งหมดนั้น. ในกาล
เมื่อมโหสถบัณฑิตมีอายุได้ ๑๖ ปี พระนาง
ทรงดำริว่า "น้องชายของเราเป็นผู้ใหญ่
แล้ว แม้ยศของเธอก็ใหญ่ เราควรทำ
อวามงคลแก่เธอ". พระนางจึงกราบทูล
เนื้อความนั้นแด่พระราชา. พระราชาทรง
สดับคำนั้น จึงมีพระราชดำรัสว่า "ดีละ
เธอจงแจ้งให้มโหสถทราบ". พระนาง
แจ้งให้มโหสถทราบแล้ว ครั้นเมื่อมโหสถ
รับทำอวามงคล จึงมีพระเสาวนีย์ว่า

อถ มหาสตุโต "กทาจิ อิมาย อานีตา
มม น รุจฺเจยฺย, สยเมว ตาว
อุปธาเรมี"ติ จินฺตเตตฺวา เอวมาห "เทวี
กติปาหิ มา กิณฺจึ รณฺโถว วเทถ,
อหิ เอกิ กุมาริกิ สยิ ปรีเยสสิตฺวา
มมาริรุจิตฺติ ตุมฺหากิ อัจฺจิกฺขิสฺสามิ"ติ.
สา เอวํ กโรหิ ตาตาติ อาน. โส
เทวี วนฺทิตฺวา อตฺตโน ฆริฺ คนฺตฺวา
สหายนํ สณฺณํ ทตฺวา อณฺเวยตกฺวเสน
คนฺตฺวา ตุนฺนวยฺยอุปกรณานิ คเหตุวา
เอกโกว อุตฺตรทฺวาเรน นิกฺขมิตฺวา
อุตฺตรยวมชฺฌกคามํ ปายาสิ. ตทา
ปน ตตฺถ เอกิ ปุราณเสฏฺฐิกุลํ
ปรีชิตฺถณฺนิ อโหสิ. ตสฺส ปน กุลสฺส
เอกา ธีตา อมราเทวี นาม อโหสิ.

สา อภิรฺฐปา สพฺพผลกฺขณสมฺปนฺนา
ปุณฺณวตี. สา ตํ ทิวสํ ปาโตว ยาคุ
ปจิตฺวา ตํ อาทาย "ปีตฺกสนฺนุจฺจํ
คมิสฺสามิ"ติ นิกฺขมิตฺวา ตเมว มคฺคํ

"แนะะพ่อ ถ้าเช่นนั้นเราจักนำนางกุมาริกา
มาให้เธอ".

ลำดับนั้น พระมหาสัตว์คิดว่า "บางครั้ง
นางกุมาริกาอันพระนางนี้นำมาไม่พึง
ชอบใจเรา, เราจะพิจารณาเองก่อน"
จึงทูลอย่างนี้ว่า "ข้าแต่พระเทวี พระองค์
อย่าพูดอะไรแต่พระราชชาติตลอด ๒-๓ วัน,
ข้าพระบาทจักไปแสวงหานางกุมาริกา
คนหนึ่งเอง ชอบใจข้าพระบาทแล้ว จัก
ทูลให้พระองค์ทราบ". พระนางตรัสว่า
พ่อจงทำอย่างนั้นเถิด. มโหสถถวาย
บังคมพระนาง แล้วจึงไปสู่เรือนของตน
ให้สัญญาแก่พวกสหายแล้ว ปลอมตัวไป
ไม่ให้ใครรู้ ถือเอาเครื่องอุปกรณ์แห่งช่าง
ขุนผ้า เดินออกไปทางประตูทิศอุดรแต่
เพียงผู้เดียวเท่านั้น ได้ไปสูบ้านอุตฺตรยว-
มชฌกคาม. ก็ในกาลนั้น มีตระกูล
เศรษฐีเก่าตระกูลหนึ่ง เป็นตระกูลเก่าแก่
ได้มีในบ้านนั้น. ก็ตระกูลนั้นมีธิดาคนหนึ่ง
ชื่อว่า อมราเทวี.

นางอมรานั้น มีรูปสวยสมบูรณ์ด้วย
ลักษณะทุกอย่างเป็นหญิงมีบุญ. วันนั้น
นางต้มข้าวต้มแต่เช้า ถือเอาข้าวต้มนั้น
ออกจากเรือน ด้วยคิดว่า "เราจักไปสู่

ปฏิบัติ. มหาสตุโต ตั อาคจฺจนฺตี
ทิสฺวา "สพฺพลกฺขณสมฺปนฺนา เอสา
อิตฺถิ, สเจ อปริคฺคหา, อิมาย เม
ปาทปริจาริกาย ภวิตฺถุ วฏฺฏตี"ติ จินฺตฺสสิ.
สาปิ ตั ทิสฺวาว "สเจ อหิ เอวรูปฺสฺส
ปฺริสฺสฺส เคเห ภเวยฺย, สกฺกา มยา
กฺกฺมพฺพิ สณฺจฺาเปตฺนุ"ติ จินฺตฺสสิ.

อด มหาสตุโต "อิมิสฺสา สปริคฺคหา-
ปริคฺคหาภาวํ น ชานามิ, หตฺถมฺหุรฺธา
นํ ปุจฺฉิสฺสามิ, สเจ ปน ปณฺชิตฺตา
ภวิสฺสตี, มม ปณฺหสฺส อตฺถํ ชานิสฺสตี"ติ
จินฺตฺเตตฺวา ทูเร จิตฺตว หตฺถมฺกฺกฺจิมกาสิ.
สา "อัย มม สสฺสามิกอสนฺสามิกภาวํ
ปุจฺฉตี"ติ ฅตฺวา ตเถว จิตฺตา หตฺถํ
ปสาเรสิ. โส ตั การณํ ฅตฺวา ตสฺสา
สมิปี ฅนฺตฺวา "ภทฺเท กา นาม ตฺวณฺุ"ติ
ปุจฺฉิ.

สา "สามิ มยฺหิ อตีตํ นาคเต วา
เอตฺรหิ วา ยํ นตฺถิ, ตั นามิกา"ติ
อาห. "ภทฺเท โลกํ อมรํ นาม นตฺถิ,
ตวํ อมรา นาม ภวิสฺสตี"ติ. "เอวํ
สามิ"ติ. "ภทฺเท กสฺส ยาคุํ หริสฺสสิ"ติ.
"ปุพฺพเทวตฺาย สามิ"ติ วุตฺเต โส

ที่ไถนาของบิดา" เดินสวนทางกับมโหสถ
พอดี. พระมหาสัตรเห็นนางอมราเทวี
เดินมาคิดว่า "หญิงนี้สมบุรณ์ด้วยลักษณะ
ทุกอย่าง ถ้านางยังไม่มีสามี นางนี้ควร
เป็นภรรยาแห่งเรา" ดังนี้. ฝ่ายนาง
อมราเทวี พอเห็นมโหสถก็คิดว่า "ถ้าเรา
พึงอยู่ในเรือนของบุรุษ เห็นปานนี้ เรา
อาจจะยังทรัพย์สมบัติให้มั่งคั่งได้".

ลำดับนั้น พระมหาสัตรคิดว่า "เรา
ยังไม่ทราบว่า นางนี้มีสามีหรือไม่ เรา
จักถามนางด้วยปลายมือ, แต่ถ้านางจัก
เป็นบัณฑิตไซ้, นางก็จักรู้เนื้อความ
ปัญหาแห่งเรา" จึงไปยืนในที่ไกล กำมือ
เข้า. นางอมราเทวีก็รู้ว่า "บุรุษนี้ถามว่า
เรามีสามีหรือไม่" จึงไปยืนในที่นั้น
เช่นกัน แล้วแบมือ. มโหสถรู้เหตุนี้จึง
ไปใกล้นาง ถามว่า "แน่ะนางผู้เจริญ
นางชื่อว่าอะไร".

นางกล่าวว่า "ข้าแต่ นาย สิ่งใดไม่มีแก่
ข้าพเจ้าในอดีต อนาคต หรือในปัจจุบัน
สิ่งนั้นเป็นชื่อของข้าพเจ้า". มโหสถกล่าว
ว่า "แน่ะนางผู้เจริญ ชื่อว่าความไม่ตาย
ไม่มีในโลก, นางจักชื่อว่า อมรา". นาง
กล่าวว่า "อย่างนั้น นาย". มโหสถ

“ปุพฺพเทวดา นาม มาตาปิตโร, ภาทฺเท
 ตฺวํ ตว ปิตุ ยาคุํ หริสฺสฺสึ มณฺเฎ”ติ.
 “เอวํ สามึ”ติ. “ตว ปิตา ก็ กโรตี”ติ.
 “เอกสฺส เทวธา เทวธา กโรตี”ติ.
 “เอกสฺส เทวธา กรณํ นาม กสนํ,
 ภาทฺเท ตว ปิตา กสฺติ มณฺเฎ”ติ. “เอวํ
 สามึ”ติ. “กสฺมิ ปน จาเน ตว ปิตา
 กสฺตี”ติ. “ยตฺถ จาเน สกึ คตา ปจฺจนา
 น เอนฺติ, ตตฺถเว ปิตา เม กสฺตี”ติ.
 “สกึ คตานํ ปจฺจนา นาคมนฺนุจानํ
 นาม สฺसानํ, สฺसानสฺส สนฺติเก กสฺติ
 เต ปิตา มณฺเฎ”ติ. “เอวํ สามึ”ติ.
 “ภาทฺเท อชฺเชว ก็ เอสฺสฺสึ, น เอสฺสฺสึ”ติ.
 “สามึ สเจ เอสฺสฺสฺติ, น เอสฺสฺสามิ, โน
 เจ เอสฺสฺสฺติ, เอสฺสฺสามึ”ติ. “ภาทฺเท ปิตา
 เต นทีปาเร กสฺติ มณฺเฎ, อุกฺเก เอนฺเต
 น เอสฺสฺสฺสึ. อเนนฺเต เอสฺสฺสฺสึ”ติ.
 “เอวํ สามึ”ติ. เอตฺตํ มหาสฺตฺโต
 อลฺลาปสฺลฺลาปํ กโรตี.

ถามว่า “แน่ะนางผู้เจริญ นางนำข้าวม
 ไปเพื่อใคร”. ครั้งเมื่อนางกล่าวว่า
 “ข้าพเจ้านำไปเพื่อบุรพเทวดา นาย”.
 มโหสถจึงกล่าวว่า “มารดาบิดาชื่อ
 บุรพเทวดา, ดูกรนางผู้เจริญ ชะรอย
 ว่านางจักนำข้าวมไปแก่บิดาของนาง”.
 นางอมรทตอบว่า “อย่างนั้น นาย”.
 มโหสถถามต่อไปว่า “บิดาของนางทำ
 อะไร”. “บิดาข้าพเจ้าทำกิจสิ่งหนึ่งโดย
 ส่วน ๒”. มโหสถกล่าวว่า “ดูกรนาง
 ผู้เจริญ การไถนาชื่อว่า ทำกิจอย่าง ๑
 โดยส่วน ๒ ชะรอยว่า บิดาของนาง
 ไถนา”. นางตอบว่า “อย่างนั้น นาย”.
 มโหสถถามว่า “ก็บิดาของนางไถนาใน
 ที่ไหน”. นางตอบว่า “ชนทั้งหลายไปใน
 ที่ใดคราวเดียว ภายหลังไม่กลับ, บิดา
 ของข้าพเจ้าไถนาในที่นั้น”. มโหสถ
 กล่าวว่า “ป่าช้าชื่อว่าสถานที่แห่งชน
 ทั้งหลายไปคราวเดียว ภายหลังไม่กลับ,
 ชะรอยว่า บิดาของนางไถนาในที่ใกล้
 ป่าช้า”. นางอมรทตอบว่า “อย่างนั้น
 นาย”. มโหสถถามว่า “แน่ะนางผู้เจริญ
 วันนี้นางจักกลับหรือไม่กลับ”. นางอมร
 ทตอบว่า “ถ้าเหตุนั้นมา ข้าพเจ้าจัก
 ไม่กลับ ถ้าเหตุนั้นไม่มา ข้าพเจ้า

อด นั อมราเทวี "ตุ่ว ยาคู
 ปิวีสลลิต สามี"ติ นิมนุเตลลิต. มหาสตุโต
 "ปฏิกขิปนั นาม อวมงคณ"ติ จินุเตตวา
 "อาม ปิวีสลลิต"ติ อาห. ส่า ปน
 ยาคุสมุฏ โอะตาเรลลิต. มหาสตุโต "สเจ
 ปาตี อโรวิตวา หตุถโรวนั อทตุวาว
 ทลลิต, เอตุเถว นั ปหาย คมิสลลิต"ติ
 จินุเตลลิต. ส่า ปน ปาตี โรวิตวา ปาติยา
 อุกกั อหริตุวา หตุถโรวนั ทตุวา
 ตุจจปาตี หตุเถ อจเปตุวา ปาตี ภูมียั
 จเปตุวา สมุฏ อโลเฟตุวา ยาคุยา
 ปุเรลลิต, ตตุถ ปน ลิตตุถานิ มนุทานิ.

อด นั มหาสตุโต อาห "กั ภาทเท
 อติพหุลา ยาคู"ติ. "อุกกั โน ลหุ
 สามี"ติ. "เกทาเรหิ เต อุกกั น ลหุ
 ภาวิสลลิต มณฺเฑ"ติ. "เอวั สามี"ติ. ส่า

จักกลับ". มโหสถกล่าวว่่า "ดูกรนาง
 ผู้เจริญ ชะรอยว่่าบิดาของนางจักไถนา
 ไกลฝั่งแม่น้ำ ครั้นเมื่อน้ำมานางจัก
 ไม่กลับ. ครั้นเมื่อน้ำไม่มานางจักกลับ".
 นางอมราตอบว่่า "อย่างนั้น นาย". พระ
 มหาสัตรีทำการเจรจากับนางมีประมาณ
 เท่านั้น.

ลำดับนั้น นางอมราเทวีจึงเชิญ
 มโหสถว่่า "ข้าแต่ นาย เชิญท่านดื่ม
 ข้าวต้ม". พระมหาสัตรีดำริว่่า "ชื่อว่่า
 การห้ามเป็นอวมงคล" จึงกล่าวรับว่่า
 "จักดื่ม". ส่วนนางจึงวางหม้อข้าวต้มลง.
 พระมหาสัตรีคิดว่่า "ถ้านางไม่ล้าง
 ภาชนะ ไม่ให้น้ำล้างมือจักให้ข้าวต้ม,
 เราจักละนางในที่นั้นไปเสีย". ฝ่ายนาง
 อมราเทวีล้างภาชนะ นำน้ำมาให้ด้วย
 ภาชนะ ให้น้ำล้างมือ ไม่วางภาชนะ
 เปลา่ที่มีมือ วางภาชนะเปลา่ไว้บนภาคพื้น
 คนหม้อข้าว ยังภาชนะให้เต็มด้วยข้าวต้ม,
 แต่เมล็ดข้าวในภาชนะนั้นน้อย.

ลำดับนั้น พระมหาสัตรีกล่าวกะนางว่่า
 "ดูกรนางผู้เจริญ ข้าวต้มมากไปหรือ".
 นางตอบว่่า "ข้าพเจ้าได้น้ำแล้ว นาย".
 พระมหาสัตรีกล่าวว่่า "ชะรอยว่่านางจัก

ปีตุ ยาคุ จเปตฺวา เสสํ โภธิสตฺตสฺส
 อทาสี. โส ตํ ปิวิตฺวา มุขํ วิกฺขฺยาเลตฺวา
 “ภทฺเท อหํ ตุมฺหากํ เคหํ คมิสฺสสามิ,
 มคฺคํ เม อัจฉิกฺขามิ”ติ อาท. ส
 “สาธฺว”ติ วตฺวา มคฺคํ อัจฉิกฺขนฺตุ อิมํ
 เอกกนิปาเต คาถมาห :

๑๑๒. “เยน สตฺตฺ วิลฺงฺกา จ ทฺคุณฺปลาโส
 จ ปุปฺพิโต เยนาทามิ เตน วทามิ
 เยน นาทามิ น เตน วทามิ เอส
 มคฺโค ยวมชฺฌกสฺส เอตํ
 ฉนฺนปถํ วิชานาหิ”ติ.

ตสฺสตุโธ : สามิ ฉนฺโต คามํ
 ปวิสิตฺวา เอกํ สตฺตฺอาปนํ ปสฺสสิ, ตโต
 กณฺฐิยาปนํ, เตสํ ทฺวินฺนํ อาปนํ
 ปุโรโต ทิคฺคณฺปนฺณโก โกวิฟารโ
 สุปฺพิโต, ตสฺมา ตวํ เยน สตฺตฺ วิลฺงฺกา

ไม่ได้น้ำมาจากทุ่งนา”. นางอมราเทวี
 ตอบว่า “อย่างนั้น นาย”. นางจึงแบ่ง
 ข้าวต้มให้บิดา ส่วนที่เหลือได้ให้พระ
 โภธิสัตว์. พระโภธิสัตว์ดื่มข้าวต้มนั้นแล้ว
 บ้วนปากจึงพูดว่า “ดูกรนางผู้เจริญ เรา
 จักไปสู่เรือนของนาง นางจงบอกทาง
 แก่เรา”. นางอมราเทวีกล่าวว่า “ดีละ”
 เมื่อจะบอกทางจึงกล่าวคาถานี้ในเอกก-
 นิบาตว่า :

๑๑๒. “ร้านขายข้าวสัตตฺ ร้านขายน้ำส้ม
 และต้นทองหลาง มีดอกบาน มี
 ใบสองชั้น มีอยู่โดยทิศใด ดิฉัน
 ถือภาชนะด้วยมือข้างใด ดิฉันก็
 บอกทางโดยทิศนั้นด้วยมือข้างนั้น
 ดิฉันไม่ได้ถือภาชนะด้วยมือข้างใด
 ดิฉันก็ไม่ได้บอกทาง โดยทิศนั้น
 ด้วยมือข้างนั้น ทางนั้นเป็นทาง
 ไปสู่บ้านยวมชฌกะ ขอท่านจง
 ทราบทางอันปกปิดนั้น”.

อธิบายเนื้อความแห่งคาถานั้นว่า :
 ข้าแต่นาย ท่านจงเข้าไปสู่บ้านภายใน
 จะเห็นร้านขายข้าวสัตตฺร้านหนึ่ง ถัดจาก
 นั้นจะเห็นร้านขายน้ำส้ม, ถัดจาก
 สองร้านนั้นไป มีต้นทองหลางใบสองชั้น

จ โกวีฬาโร จ ปุปฺพิโต เตน คนฺตฺวา
โกวิฬารมฺเฐ จตฺวา ทกฺขิณมคฺคํ คนฺห
วามมคฺคํ มุญฺจ,

เอส มคฺโค ยวมชฺฌกสฺสาติ ยวมชฺฌก-
คาเม ปตฺติฏฺฐิตสฺส อมฺหากํ เคหสฺส เอส
มคฺโค, เอตํ เอวํ ปฏฺิจฺจาเทตฺวา มยา
วุตฺตํ ฉนฺนปถิ^๑ ปฏฺิจฺฉนฺนปถิ ฉนฺนปถิ
วา ปฏฺิจฺฉนฺนการณํ वा วิชานาหิติ.

เอตฺถปิ เยนาทามิติ เยน หตฺถเณ
อาทามิ ตํ ทกฺขิณหตฺถํ สนฺธาย วุตฺตํ
อิตรํ วามหตฺถํ.

เอวํ สว ตสฺส มคฺคํ อัจฺฉิตฺวา ปิตฺ
ยาคู คเหตฺวา อคมาสิ.

อมราเทวีปญฺหชาตกวรรณนา
นิฏฺฐิตา.

มีดอกบานสวยงาม, เพราะฉะนั้น ร้าน
ขายข้าวสัّتตุ ร้านขายน้ำสั้ม และต้น
ทองหลางมีดอกบานอยู่โดยทางใด ท่าน
จงไปโดยทางนั้น แล้วจงยืนที่โคนต้น
ทองหลาง ยึดเอาทางขวามือ ปล่อยวาง
ทางซ้ายมือ.

ชื่อว่า ทางนั้นเป็นทางไปบ้านยวมชฌกะ
ความว่า ทางนั้นเป็นทางไปบ้านข้าพเจ้า
อันตั้งอยู่ในบ้านยวมชฌกะ, ขอท่านจง
ทราบทางอันปกปิด คือทางอันปิดบัง
ได้แก่ ทางอันปกปิด หรือเหตุอันปิดบัง
ที่ข้าพเจ้ากล่าวปิดบังอย่างนี้.

คำว่า ถือเอาโดยมือใด แม้ในที่นั้น
ความว่า เราถือเอาข้าวต้มด้วยมือใด
นางอมราเทวีกล่าวหมายเอามือขวานั้น
ไม่ได้หมายเอามือซ้ายนอกนี้.

นางอมราเทวี บอกทางแก้มโหล่อย่างนั้น
แล้วจึงได้ถือเอาข้าวต้มไปให้บิดา.

พรรณนาอมราเทวีปัญหาชาดก ที่ ๒
จบ.

^๑ ฉนฺนปถิ.

๓. สิกาลชาตก (๑๑๓)

๑๑๓. "สทุทหาสิ สิกาลสุส
สุราปิตสุส พุราหุมน
สิปฺปิกานํ สติ นตฺถิ
กุโต กัสสตา ทเว"ติ.
สิกาลชาตกํ ตตฺถิ."

๓. สิกาลชาตก (๑๑๓)

๑๑๓. "ดูกรพราหมณ์ ท่านหลงเชื่อ
สุนัขจึงจอกตัวดื่มสุรา ร้อยเบี้ย
ยังไม่มีเลย สองร้อยกหาปณะ
จะมีจากไหน".

สิกาลชาตก ที่ ๓.

๓. สีกาลชาตกถา

(๑๑๓)

สทุททาสี สีกาลสุสาติ อิมํ สตุถา
เวฬุวเน วิหรนุโต เทวทตฺตํ อารพุก
กเถสิ.

ตสมิ สมเย ภิกขุ ฐมฺมสภายํ
สนฺนิปตฺติวา "อาวฺโส เทวทตฺเตน ปญฺจ
ภิกขุสฺตานิ อาทาย คยาสิสํ คนฺตฺวา
'ยํ สมโน โคตโม กโรติ, น โส ฐมฺโม.
ยมํ กโรมิ, อยเมว ฐมฺโม'ติ เต ภิกขุ
อตุตฺตโน ลหฺวํ คานาเปตฺวา จานปฺปตฺตํ
มุสวาทํ กตฺวา สงฺฆํ ภินฺทิตฺวา
เอกสิมายํ เทว อุโปสธา กตา"ติ
เทวทตฺตสุส อคฺคณํ กเถนฺตา นิสิตฺสุ.

สตุถา อาคนฺตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกขเว
เทวทตฺโต อิทาเนว มุสวาทํ, ปุพฺเพปิ

๓. พรรณนาสีกาลชาดก

(๑๑๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเวฬุวัน ทรงปรารภพระเทวทัต
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ท่านหลงเชื่อ
สุนัขจิ้งจอก ดังนี้ เป็นต้น.

ในสมัยนั้นภิกษุทั้งหลาย นั่งประชุมกัน
ณ ธรรมสภา กล่าวดำนิพระเทวทัตว่า
"ดูกรผู้มีอายุทั้งหลาย พระเทวทัตพา
พระภิกษุห้าร้อยรูป ไปยังคยาสิสประเทศ
เกลี้ยกล่อมภิกษุเหล่านั้น ให้ถือลัทธิ
ของตน ด้วยการกล่าวโทษพระพุทธรองค์
ว่า 'พระสมณโคตมทำกรรมใด, กรรมนั้น
ไม่เป็นธรรม. เราทำกรรมใด กรรมนี้
เท่านั้นเป็นธรรม', ทำการกล่าวเท็จอันถึง
ฐานะ^๑ ทำลายสงฆ์ ทำอุโบสถสองครั้ง
ในสีมาเดียวกัน".

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอทั้งหลายนั่งประชุม
สนทนากันด้วยเรื่องอะไร" เมื่อภิกษุ
เหล่านั้นทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า

^๑ คำว่า "จานปฺปตฺตํ มุสวาทํ" นี้ หมายถึง
"พูดเท็จอันเป็นการดูหมิ่นพระพุทธรเจ้า".

มุสาวาทิเยวา"ติ วตุวา อตีตํ อหริ.

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระเทวทัตชอบกล่าวเท็จเฉพาะในบัดนี้เท่านั้นหามิได้, แม้ในชาติก่อนพระเทวทัตก็ชอบกล่าวเท็จเหมือนกัน" แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
รชชํ กาเรนฺเต โพิสฺสโต สฺसानปฺสเส
รฺกฺขเทวดา หุตฺวา นิพฺพตฺติ. ตทา
พาราณสียํ นกฺขตฺตํ สงฺฆุจฺจํ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัตเสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี พระโพิสส์ตว์บังเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ข้างป่าช้า. ในกาลนั้น ในเมืองพาราณสีมีงานนักขัตฤกษ์.

มนุสฺสา "ยฺกฺขพลิกมมํ กโรมา"ติ เตสุ
เตสุ จจฺจรรจฺจาทิจฺจาเนสุ มจฺจมฺสาทีนิ
วิปฺปกิริตฺวา กปาลเกสุ พหุํ สุริํ จปยีสฺสุ.

มนุษย์ทั้งหลายพากันคิดว่า "พวกเราจะทำการบวงสรวงเทวดา" ต่างพากันไปรยปลาและเนื้อเป็นต้น ไว้ที่ลานบ้านและตรอกเป็นต้นนั้น ๆ รินสุราใส่ถ้วยกระเบื้องตั้งไว้เป็นอันมาก.

อเถโก สีคาโล อฑฺฒรตฺติสมเย
นิทฺทมเนน นครํ ปวิสิตฺวา มจฺจมฺสาทีนิ
ชาติตฺวา สุริํ ปิวิตฺวา ปุณฺนาคคจฺจนฺตรํ
ปวิสิตฺวา ยาว อรุณคฺคมนา นิทฺทํ
โอยฺกมิ.

ครั้งนั้น ในเวลาตีกล มีสุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่งได้เข้าไปยังเมืองทางท่อน้ำ กัดกินปลาและเนื้อเป็นต้น ดื่มสุราแล้วแอบเข้าไปหลับในกอพุนนาคจนกระทั่งอรุณขึ้น.

โส ปพฺพชฺฉิตฺวา อาโลกํ ทิสฺวา "อิทานิ
นิกฺขมิตฺตํ น สกฺกา"ติ มคฺคสมิปี
คนฺตฺวา อทิสฺสมาโน นิปฺชฺชิตฺวา อญฺเฏ

สุนัขจิ้งจอกนั้นตื่นขึ้น เห็นแสงสว่างเข้าคิดว่า "บัดนี้เราไม่อาจจะออกไปได้" จึงไปยังสถานที่ใกล้ทางเดิน แอบหมอบอยู่

มนุสฺเส ทิสฺวาปี กิณฺจิ อวตฺวา เอกํ
 พุราหฺมณํ มุขโรวณตฺถาย คจฺจนฺตํ ทิสฺวา
 จินฺตฺสึ “พุราหฺมณา นาม ธนโลภา”
 โหนติ, อิมํ ธเนน ปโลภตฺวา ยถา มํ
 อุปกจฺจนฺตเร กตฺวา นครา^๒ นีหริติ,
 ตถา กริสฺสามิ”ติ.

โส มนุสฺสภาสาย “พุราหฺมณา”ติ อาน.

โส นินฺวตฺตติตฺวา “โก มํ ปกฺโกสตี”ติ
 อาน. อหํ พุราหฺมณาติ.

กึการณาติ.

พุราหฺมณ มยฺหํ เทว กหาปณสตานิ
 อตฺถิ. สเจ มํ อุปกจฺจนฺตเร กตฺวา
 อุตฺตราสงฺเคน ปฏิจฺจาทตฺวา ยถา น
 โกจิ ปสฺสตี, ตถา นครา นิภฺขมาเปตฺตุ
 สกฺโกสิ, ตฺยหํ เต กหาปणे ทสฺสามิติ.

ไม่ให้คนเห็น แม้เมื่อเห็นมนุษย์อื่น ๆ ก็
 ไม่พูดว่าอะไร (ต่อเมื่อ)เห็นพราหมณ์
 คนหนึ่งเดินมา เพื่อจะล้างหน้าจึงคิดว่า
 “ขึ้นชื่อว่าพราหมณ์มักโลภในทรัพย์, เรา
 จะล่อตาพราหมณ์นี้ด้วยทรัพย์ จักทำโดย
 ประการที่ตาพราหมณ์จะซุกซ่อนเราใน
 ซอกรักแล้วนำเราออกจากพระนคร”.

สุนัขจึงจอกนั้น กล่าว(เรียกตาพราหมณ์)
 ด้วยภาษามนุษย์ว่า “พราหมณ์”.

พราหมณ์นั้นหันกลับแล้วถามว่า “ใคร
 เรียกเรา”. สุนัขจึงจอกตอบว่า ข้าแต่
 พราหมณ์ เราเอง.

พราหมณ์ถามว่า (ท่านเรียกเรา) เพราะ
 อะไร.

สุนัขจึงจอกกล่าวว่า ข้าแต่พราหมณ์ เรา
 มีกหาปณะอยู่ ๒๐๐ กหาปณะ. ถ้าท่าน
 อาจจะซุกเราไว้ในซอกรักแล้วปิด
 ด้วยผ้าห่ม นำเราออกจากเมืองโดย
 ประการที่จะไม่ให้ใครเห็นได้ไซ้, เรา
 จะให้กหาปณะเหล่านั้นแก่ท่าน.

^๑ ฉ. ธนโลลา.

^๒ ฉ. อุตฺตราสงฺเคน ปฏิจฺจาทตฺวา นครา....

พราหมณ์ธเน... ธนโลเภาน... "สาธู"ติ
สมปฏิจจิตวา... ตตา กตวา... อาทลย
นคธา... นิกขमितวา... โถกั อคมาสิ...

อถ นั... สีคาโล... ปุจฺฉิ... "กตรั" จานั
พฺราหมณา"ติ.

อสุกั นามาติ.

อญญั โถกั จานั... คุจฺฉาติ.

เอวํ ปุณฺณปุณฺณํ วทนฺโต มหาสุสานํ ปตฺวา
"อิธ มํ โธตาเรหิ"ติ อาห.

ตตฺถ นั โธตาเรสิ.

อถ สีคาโล "เตนหิ พฺราหมฺณ
อตุตฺตริสาฎกั ปตฺถธา"ติ อาห.

โส ธนโลเภาน... อตฺตโน... อตุตฺตราสงคั
ปตฺถริ.

อถ นั "อิมั รุกฺขมุลลั ขณาหิ"ติ
ปจฺวีขณเน โยเชตฺวา พฺราหมณสุส
อตุตฺตริสาฎกั อภิรฺยุห จตุสฺส กณฺเณสฺส จ
มชฺเช จาติ ปญฺจสฺส จาเนสฺส สรรนิสฺสนทั

ด้วยความโลกในทรัพย์... พราหมณ์จึงรับ
ว่า "ตกลง" แล้วก็ทำเหมือนที่พูดกันไว้
พาออกจากเมืองไปได้หน่อยหนึ่ง.

ครั้งนั้น... สุนัขจึงจอกถามตาพราหมณ์นั้น
ว่า "ถึงไหน ท่านพราหมณ์".

พราหมณ์ตอบว่า ถึงที่ชื่อนั้น.

สุนัขจึงจอกกล่าวว่า ขอได้โปรดไปที่อื่น
อีกหน่อยเถอะ.

สุนัขจึงจอกนั้นคอยบอกอยู่เรื่อย ๆ อย่างนี้
จนถึงป่าช้าใหญ่จึงพูดว่า "ขอท่านได้
โปรดปล่อยเราตรงนี้เถอะ".

พราหมณ์ปล่อยสุนัขจึงจอกนั้นลงในที่นั้น.

ที่นั้น สุนัขจึงจอกพูดว่า "ข้าแต่พราหมณ์
ถ้ากระนั้น ท่านจงปฎิบัติเข้าเถอะ".

พราหมณ์นั้นด้วยความโลกในทรัพย์จึง
ปฎิบัติของตน.

ครั้นแล้ว สุนัขจึงจอกก็พูดกับพราหมณ์
นั้นว่า "ท่านจงขุดโคนต้นไม้" แล้วให้
พราหมณ์ขุดดิน ตัวเองขึ้นไปบนผ้าห่ม
ของพราหมณ์ ถ่ายอุจจาระไว้ห้าแห่ง คือ

๑. สมปฏิจจิตวา ตั ตตา.

ปาเตตวา มกุเขตวา เจว เตเมตวา จ
สุสานวนํ ปาวีสึ.

โพธิสตุโต รุกขวิฎเป จตวา อิมํ
คาถมาห :

๑๑๓. "สททหาสิ สีกาลสุส
สุราปิตสุส พุราหุณ
สิปปิกานํ สตํ นตฺถิ
กุโต กัสสตา ทเว"ติ.

ตตถ สททหาสิตี สททหาสิ, อยเมว
วา ปาไซ ปตฺติยายสีตี อตฺถเ.

สิปปิกานํ สตํ นตฺถิติ เอตสุส หิ
สิปปิกานํ สตมฺปิ นตฺถิ.

กุโต กัสสตา ทเวตี เทว กหาปนฺสตานิ
ปนฺสุส กุโตเยวา"ติ.

โพธิสตุโต อิมํ คาถํ วตฺวา "คจฺจ
พุราหุณ, ตว สากฺกํ โธวิตฺวา
นุหายิตฺวา อตฺตเน กมฺมํ กโรหี"ติ วตฺวา

ที่มุมผ้าทั้งสี่มุมและตรงกลาง เช็ดทำให้
สกปรก^๑ แล้ววิ่งหนีเข้าป่าเข้าไป.

พระโพธิสัตว์ประทับอยู่บนคาคบไม้ ได้
ตรัสคาถานี้ว่า :

๑๑๓. "ดูกรพราหมณ์ ท่านหลงเชื่อ
สุนัขจิ้งจอกตัวเต็มสุรา ๑๐๐ เบี้ย
ยังไม่มีเลย ๒๐๐ กหาปณะ
จะมีจากไหน".

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า สททหาสิ
แปลว่า ย่อมเชื่อ, อีกอย่างหนึ่ง ปาสุะ
ก็อย่างนี้เหมือนกัน,^๒ อธิบายว่า หลงเชื่อ.

บาทคาถาว่า สิปปิกานํ สตํ นตฺถิ
ความว่า จริงอยู่ สุนัขจิ้งจอกตัวนี้ แม้
๑๐๐ เบี้ยมันยังไม่มี.

บาทคาถาว่า กุโต กัสสตา ทเว
ความว่า ๒๐๐ กหาปณะมันจักมีแต่
ไหนเล่า.

พระโพธิสัตว์ ครั้นตรัสคาถานี้แล้ว
จึงตรัสว่า "ดูกรพราหมณ์ ท่านจงไป
ซักผ้าของท่าน อาบน้ำแล้วจงไปทำ

^๑ ทำให้เปียกเลอะเทอะ.

^๒ ตรงนี้ยังเป็นปัญหาอยู่ในแง่ของความหมาย.

อนนตราयी.

การงานของตน" ดังนี้แล้ว อันตรธาน
หายไป.

พราหมณ์ใด ตถา กตฺวา "วณฺฺจิตฺว วมฺหิ
อิมินา"ติ โทมนสุสฺปฺตฺโต ปกฺกามิ.

พราหมณ์ทำอย่างที่พระโพธิสัตว์บอก(เขา)
ได้รับความเสียใจว่า "เราถูกสุนัขจิ้งจอก
ตัวนี้หลอกเอาได้" แล้วหลีกไป.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตํ สโมธาเนสิ "ตทา สีคาลโ
เทวทตฺโต อโหสิ, รุกฺขเทวตา ปน
อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนากัณฑ์นี้มา(ตรัส) แล้วจึงทรง
ประชุมชาดกว่า "สุนัขจิ้งจอกในกาลนั้น
ได้กลับชาติมาเป็นพระเทวทัต ส่วนรุกข-
เทวดากลับชาติมาเป็นตถาคตนั่นเอง".

สีคาลชาตกวรรณนา ตติยา.

พรรณนาสีคาลชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. มิตจินติปาทก (๑๑๔)

๑๑๔. "พหุจินตี อปฺปจินตี จ
อุโม ชาเล อพชฺฌเว
मितจินตี อโมเจสิ
อุโมตตฺถ สมากตา"ติ.
मितจินตชาตํ จตฺตํ.

๕. มิตจินติปาทก (๑๑๕)

๑๑๕. "ปลาชื่อ พหุจินตี และอัปปจินตี
ทั้งสองติดอยู่ในอวนเสียแล้ว ปลา
ชื่อ มิตจินตี ช่วยให้พ้น(จากอวน)
ทั้งสองจึงมาพร้อมกันในแม่น้ำนั้น".
मितจินตชาตก ที่ ๔.

๔. มิตจินติชาตกถณณา

(๑๑๔)

พหุจินตี อปฺปจินตี จาติ อิทํ
 สตุถา เขตวเน วิหรนฺโต เทว
 มหุลลกตฺเถเร อารพฺภ กเถสิ.

เต กิร ชนปเท เอกสุมี อรณฺณวาเส
 วสุสํ วสิตฺวา "สตุถุ ทสฺสนตฺถาย
 คจฺฉิสฺสามา"ติ ปาถะยฺยํ สขุเขตฺวา "อชฺช
 คจฺฉาม, เสว คจฺฉามา"ติ มาสํ
 อติกกมิตฺวา ปุณ ปาถะยฺยํ สขุเขตฺวา
 ตเถว มาสํ ปุณ มาสนฺติ เหวํ อตฺตโน
 กุสีตภาเวเน เจว นีวาสนนฺนุจฺจาเน จ
 อเปกฺขาย ตโย มาเส อติกกมิตฺวา ตโต
 นิกฺขมฺม เขตวณํ คนฺตฺวา สภาคฺนุจฺจาเน
 ปตฺตจิวริ ปฏฺฐิสฺสามेतฺวา สตุถาริ ปสฺสีสุ.

อถ นํ ภิกฺขุ ปุจฺฉิสฺสุ "จิริ โว อาวุโส
 พุทฺธปฺนุจฺจัน อภิโรนฺตานํ, กสฺมา เหวํ
 จิรายิตฺถา"ติ. เต เอตมตฺถํ อารโจะสุ.

๔. พรรณนามิตจินติชาดก

(๑๑๔)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภ
 พระเถระแก่สองรูป ตรัสพระธรรมเทศนา
 กัณฑ์นี้ว่า ปลาชื่อ พหุจินตี และ
 อัปปจินตี ดังนี้ เป็นต้น.

ได้ยินว่า พระเถระแก่ทั้งสองรูปนั้น
 จำพรรษาอยู่ในอาวาส ในป่าแห่งหนึ่งใน
 ชนบท คิดกันว่า "เราจะไปเฝ้าพระ
 ศาสดา" จึงตระเตรียมเสบียง ปล่อยเวลา
 ให้ล่วงไปหนึ่งเดือนด้วยคิดว่า "เราจะไป
 วันนี้, เราจะไปพรุ่งนี้" แล้วตระเตรียม
 เสบียงใหม่อีก ปล่อยเวลาให้ล่วงไปถึง
 สามเดือนด้วยคิดผิดเดือนแล้วเดือนแล้ว
 เพราะความเกียจคร้านของตนด้วยนั้นแหละ
 เพราะความมีอาลัยในที่อยู่ด้วย ออกจาก
 ชนบทนั้นไปยังพระเชตวัน เก็บบาตรและ
 จีวรไว้ในหมู่พวกของตน แล้วเข้าไปเฝ้า
 พระศาสดา.

ครั้งนั้น พวกภิกษุถามพระเถระนั้นว่า
 "ท่านผู้มีอายุ นานเหลือเกินที่ท่านไม่ได้
 ทำการปรนนิบัติ(ไม่ได้มาเฝ้า)พระพุทธเจ้า

อด เนลล์ โส อาลสิยกุสตีตภาโว สงฺฆเม
ปากโฏ ชาโต.

ธมฺมสภายมฺปิ เนลล์ ภิกฺขุ ตเมว
อาลสิยกาโว นิสฺสาย กถํ สมฺภูจาเปลฺลํ.

สตฺถา อาคณฺตุวา "กาย นฺตุตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต เต
ปกฺโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺเมห ภิกฺขเว
อลฺสา กุสตีตา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "สจฺจํ
ภนฺเต"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว อิทาเนว
เต อลฺสา, ปุพฺเพปิ อลฺสา เจว
นิวาสนฺภูจาเน จ สาลยา สาเปกฺขา"ติ
วตฺวา อตีตํ อหริ.

เพราะเหตุไร ท่านจึงชักชวน". พระเถระ
แก่เหล่านั้น ได้บอกเนื้อความนั้น.

ครั้งนั้น ความเฉื่อยชาและความเกียจ
คร้านของพระเถระทั้งสองนั้น ได้เกิด
ปรากฏ(รู้กันทั่วไป)ในหมู่สงฆ์.

ภิกษุทั้งหลาย อาศัยความเฉื่อยชานั้นแล
ของพระแก่ทั้งสองรูปนั้น (เป็นมูลเหตุ)
สนทนากันในธรรมสภา.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ขณะนี้เรอนั่งประชุม
สนทนากันด้วยเรื่องอะไร" เมื่อภิกษุ
กราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงรับสั่งให้
เรียกพระเถระแก่สองรูปนั้นมา แล้ว
ตรัสถามว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ได้ยินว่า
พวกเธอเป็นผู้เฉื่อยชา เป็นผู้เกียจคร้าน
จริงหรือ" เมื่อพระเถระทั้งสองกราบทูลว่า
"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ จริงพระเจ้าข้า"
จึงตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย พระแก่
ทั้งสองรูปนั้น เป็นผู้เฉื่อยชาในบัดนี้
เท่านั้นหามิได้, แม้ในชาติก่อนก็เป็นผู้
เฉื่อยชา และเป็นผู้มีความอาลัยห่วงใย
ในที่อยู่เหมือนกัน" ดังนี้แล้ว ทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

อดีตเต พาราณสียัม พุรหมทตเต
 รชชัม กาเรนุเต พาราณสียัม ตโย มจฺฉา
 อเหสฺสํ, พหุจฺฉินฺตี อปฺปจฺฉินฺตี มิตฺฉินฺตีติ
 เตสฺสํ นามานิ. เต อรวฺณฺโตนฺโต มนุสฺสสปถํ
 อาคมิสฺสุ.

ตตฺถ มิตฺฉินฺตี อิตเร เทว เหว มาหา
 “อโย มนุสฺสสปถํ นาม สาสงฺโก
 สปฺปฏิกโย, เกวฏฺฐา นานปฺปการานิ
 ชาลกุมินาทินิ ชิปิตฺวา มจฺฉเ คณฺหนฺติ,
 มโย อรวฺณฺโตนฺโต คจฺฉามา”ติ.

อิตเร เทว ชนา อลฺลสฺตาย เจว
 อามิสฺสคิทฺฐตฺตาย จ “อชฺช คจฺฉาม, เสว
 คจฺฉามา”ติ ตโย มาเส อติกุคามสฺส.

อถ เกวฏฺฐา นทโย ชาลเ ชิปิตฺสุ. พหุจฺฉินฺตี
 อปฺปจฺฉินฺตี จ โคจโร คณฺหนฺตา ปฺรโต
 คจฺฉนฺติ, เต อตฺตโน อนฺธพาลตฺตาย
 ชาลคฺนฺธํ อสฺสฺลกุเชตฺวา ชาลกุจฺฉิมเว
 ปวิสฺสึ.

มิตฺฉินฺตี ปจฺฉนฺโต อาคจฺฉนฺโต ชาลคฺนฺธํ
 สลฺลกุเชตฺวา เตสฺสญฺจ ชาลกุจฺฉิมมิ

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี มีปลา
 สามตัวอยู่ในเมืองพาราณสี, ปลาสามตัว
 นั้นมีชื่อว่า พหุจฉินตี อปฺปจฉินตี มิตฉินตี.
 ปลาสามตัวนั้น ออกจากป่ามาสู่ถิ่นของ
 มนุษย์.

บรรดาปลาทั้งสามตัวนั้น ปลาชื่อมิตฉินตี
 ได้กล่าวกะปลาสองตัวอย่างนี้ว่า “ขึ้น
 ชื่อว่าถิ่นมนุษย์ น่าหวาดกลัว มีภัยอยู่
 เสมอ, ชาวประมงซึ่งเครื่องจับปลา มีชนิด
 ต่าง ๆ มีอวนและไซเป็นต้น แล้วจับปลา
 เรา(กลับเข้า)ไปปากันตามเดิมเถอะ”.

ปลาสองตัวนอกนี้ ปล่อยเวลาให้ล่องไป
 ถึงสามเดือน ด้วยคิดผิดวันว่า “เราจะ
 ไปวันนี้, เราจะไปพรุ่งนี้” เพราะความ
 เฉื่อยชา และเพราะหลงติดอยู่ในอาหาร.

ครั้งนั้น ชาวประมงซึ่งอวนไว้ในแม่น้ำ.
 ปลาชื่อ พหุจฉินตี และอปฺปจฉินตี เมื่อ
 คาบเหยื่อว่ายไปข้างหน้า เพราะความโง่
 ของตน ปลาสองตัวนั้นไม่ทันสังเกตกลิ่น
 อวน จึงพลัดเข้าไปในอวนทันที.

ปลาชื่อ มิตฉินตี ว่ายตามหลังมา สังเกต
 กลิ่นอวนรู้ได้ว่าปลาสองตัวเข้าไปอยู่ใน

ปวิภูจภาวํ ฌตฺวา "อิเมสํ กุสึตานํ
 อนฺธพาลานํ ชีวิตทานํ ทสฺสามิ"ติ
 จินฺตเตตฺวา พหิปสฺเสน ชาลกุจฺฉินฺจฺจํ
 คนฺตฺวา ชาลกุจฺฉิ ฌาเลตฺวา นิคุชนฺตสทิสฺโส
 หุตฺวา อุทกํ อาโลเพนฺโต ชาลสฺส ปฺรโต
 ปตฺติตฺวา ปุณฺ ชาลกุจฺฉิ ปวิสิตฺวา
 ปจฺฉิมภาเคน ฌาเลตฺวา นิคุชนฺตสทิสฺโส
 อุทกํ อาโลเพนฺโต ปจฺฉิมภาเค ปติ.

เกวณฺฏา "มจฺฉา ชาเล ฌาเลตฺวา
 คตา"ติ มณฺญมาณา ชาลโกฏฺยิ คเหตุวา
 อุทฺธิปฺปิสฺสุ, เต เทวปี มจฺฉา ชาลโต
 มจฺฉิตฺวา อุทเก ปตฺติสฺสุ. อิติ เตหิ
 มิตจินฺตึ นิสฺสาย ชีวิตํ ลทฺธํ.

สตุถา อิมํ อตฺตํ อahrtิตฺวา
 อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา อิมํ คาถมาห :

๑๑๔. "พหุจินฺตึ อปฺปจินฺตึ จ
 อุโก ชาเล อพชฺฌเว
 มิตจินฺตึ อไมเจสิ
 อุโกตตฺถ สมากตา"ติ.

ตตฺถ พหุจินฺตึติ พหุจินฺตุนาย
 วิตกุกพหุลตาย เอวฺลทฺธนาโม. อิตเรสุปี

ถุงอวนแล้ว คิดว่า "เราจะให้ชีวิตแก่ปลา
 เกี้ยวคร้านมีดบอดเหล่านี้" จึงว่ายน้ำไปที่
 ถุงอวนด้านนอก ทำเหมือนเงาะถุงอวน
 ว่ายน้ำออกมาจนน้ำให้ชุ่ม กระโดดไปทาง
 ด้านหน้าอวน แล้วว่ายน้ำเข้าไปยังถุงอวน
 อีก ทำเหมือนเงาะด้านหลัง(อวน) แล้ว
 ว่ายน้ำหนีออกมา กวนน้ำให้ชุ่มแล้วกระโดด
 ไปทางด้านหลัง.

ชาวประมงเข้าใจว่า "ปลาเงาะอวนหนีไป
 แล้ว" จึงจับชายอวนยกขึ้น, ปลาทั้งสอง
 ตัวนั้นหลุดจากอวน กระโดดลงในน้ำ.
 ปลาพหุจินตึและอปฺปจินตึ ได้ชีวิตกลับ
 คืนมา เพราะอาศัยปลาชื่อมิตจินตึ ด้วย
 ประการฉะนี้.

พระศาสดาผู้เป็นพระอภิสัมพุทฺธเจ้า
 ครั้นทรงนำอดีตนิทานนี้มาแล้ว จึงตรัส
 พระคาถานี้ว่า

๑๑๔. "ปลาชื่อ พหุจินตึ และอปฺปจินตึ
 ทั้งสองติดอยู่ในอวนเสียแล้ว ปลา
 ชื่อ มิตจินตึ ช่วยให้พ้น(จากอวน)
 ทั้งสองจึงมาพร้อมกันในแม่น้ำนั้น".

บรรดาบทเหล่านั้น คำว่า ปลาชื่อ
 พหุจินตึ อธิบายว่า ปลาที่ได้นามอย่างนี้

อรรถกถาชาดก ป-ท.๕-๒๗

ทิวีส อยเมว นโย. อุโป ตตถ
 สภาคตาติ มิตจินตี นิสฺสาย ลหฺวชีวิตา
 ตตถ อุทเกสุ ปน อุโปปี ชนา
 มิตจินตินา สหฺวตี สภาคตาติ อตฺถเ.

เอวํ สตุถา อิมํ ธมฺมเทศนํ
 อahrtiva สจฺจานิ ปกาเสตุวา ชาตกํ
 สโมธานะสิ, สจฺจปริโยसानะ มหาลลภิกขุ
 โสตาปตฺติผละ ปติภฺจหีสฺสุ. ตทา พหุจินตี
 อปฺปจินตี ๑ อิมะ เทว ภิกขุ อหะสุ.
 มิตจินตี ปน อหะเมวาติ.

มิตจินตีชาตกวรรณนา จตฺตุถา.

เพราะมีความคิดมาก มีวิตกมาก. แม้
 สองบทนอกนี้ ก็มีนัยนี้เหมือนกัน. ข้อว่า
 ทั้งสองกลับมาพร้อมกัน ในน้ำนั้น
 ความว่า ปลาทั้งสองได้ชีวิต เพราะอาศัย
 ปลาชื่อมิตจินตี ได้กลับมาพร้อมกันกับ
 ปลาชื่อมิตจินตี ในน้ำนั้นอีก.

พระศาสดาครั้งทรงนำพระธรรม
 เทศนานั้น(ตรัส)แล้ว จึงทรงประกาศ
 สัจจะประชุมชาดก, ในกาลเป็นที่สุดแห่ง
 สัจจะ พระภิกษุแก่ได้ดำรงอยู่ในโสดา-
 ปัตติผล. ปลาชื่อพหุจินตี และอปฺปจินตี
 ในกาลนั้นกลับชาติมาเป็นภิกษุทั้งสองรูป
 นี้, ส่วนมิตจินตีในกาลนั้น กลับชาติมา
 เป็นเราผู้ตถาคตแล.

พวรรณามิตจินตีชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. อรรถาธิบาย (๑๑๕)

๑๑๕. "ยายณณิมุสาสติ
สยัม โลกุปปจารินี
สยัม วิปกุชิกา เสติ
หตา จกฺเกน สาลิกา"ติ.
อรรถาธิบายตาม ปณจัม.

๕. อรรถาธิบาย (๑๑๕)

๑๑๕. "สาลิกาดัวใด พร้าสอนนกอื่น
ส่วนตัวเองเที่ยวประพฤติโกลเลหากิน
ไป สาลิกาดัวนั้นถูกล้อทับนอน
ปีกขาดอยู่".
อรรถาธิบายตาม ที่ ๕.

๕. อนุสาสิกษาทกถา (๑๑๕)

ยายญวมนุสาสติ อิทํ สตุธา
เซตวันเน วิหรนุโต เอกํ อนุสาสิกภิกขุณี
อารพภ กเถสิ.

สา กิร สวตถิวาสินี เอกา กุลธิตา
ปพพิชิตวา อุปสมปนฺนกาลโต ปฏฺจาย
สมณธมฺเม อนนฺยุตฺตา อามิสคิทฺธา
หุตฺวา ยตฺถ อญฺญา ภิกขุณีโย น
คจฺจนฺติ, ตาทิเส นครสุส เอกเทเส
ปิณฑาย จรติ. อถสุสา มนุสุสา
ปณฺีตปิณฑปาตี เทนฺติ.

สา รสตนฺุหาย พชฺฌิตฺวา "สเจ อิมสฺมิ
ปเทเส อญฺญา ภิกขุณีโย ปิณฑาย
จริสฺสนฺติ, มยฺหิ ลากิ ปริหายิสฺสติ.
ยถา เอตํ ปเทสํ อญฺญา นาคจฺจนฺติ,
เอวํ มยา กาทุํ วฏฺฏตี"ติ จินฺุเตตฺวา
ภิกขุณีอุปฺสฺสยํ คนฺุตฺวา "อญฺเย
อสุกฏฺจानเน จณฺุเท หตฺถิ, จณฺุเท อสุโส,
จณฺุเท เมณฺุทโก, จณฺุเท กุกฺกุโร จรติ,
สปริสฺสยญฺจานํ, มา ตตฺถ ปิณฑาย

๕. พรรณนาอนุสาสิกษาทก (๑๑๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
วิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุณีผู้มีปกติ
พร้าสอน(ผู้อื่น)รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรม
เทศนาแก้นั้นว่า สาสิกษาทวัโดพร้าสอน
นกรอื่น ดังนี้ เป็นต้น.

ดังลำดับมาว่า ภิกษุณีรูปนั้นเป็นกุลธิดา
ผู้หนึ่ง อยู่ในเมืองสาวัตถี นับตั้งแต่ได้
บรรพชาอุปสมบทมาแล้ว มิได้ประกอบ
ความเพียรในสมณธรรมเลย เป็นผู้ติดอยู่ใน
ในอามิส, เดินบิณฑบาตไปในสถานที่
ส่วนหนึ่งของพระนคร ที่ภิกษุณีเหล่าอื่น
เขาไม่ไปกัน. ครั้งนั้น พวกมนุษย์ถวาย
บิณฑบาตอันประณีต แก่ภิกษุณีรูปนั้น.

ภิกษุณีรูปนั้น ติดความอยากในรสจึงคิด
ว่า "ถ้าหากนางภิกษุณีเหล่าอื่น จะมา
บิณฑบาตในถิ่นนี้ไซ้, เราก็จะเสื่อมลาภ.
เราควรทำโดยประการที่นางภิกษุณีเหล่าอื่น
จะไม่มายังถิ่นนี้" แล้วไปยังสำนักนาง
ภิกษุณีพร้าสอนนางภิกษุณีทั้งหลายว่า
"แม่เจ้าทั้งหลาย ในที่โน้นมีข้างดูร้าย
ม้าดูร้าย แพะดูร้าย และสุนัขดูร้าย
เที่ยวไปอยู่. เป็นสถานที่ที่มีภัยรอบด้าน

จรีตฤตา"ติ ภิกษุณีโย อนุสาสตี.

ตสฺสา สุตฺวา เอกา ภิกษุณีปี ตํ ปเทสํ
คิวั ปริวตเตตฺวา น โอลิเกสิ.

ตสฺสา เอกสมิ ทิวเส ปินฺททาย จรฺนุติยา
เวเคนกํ เคนํ ปวิสนฺติยา จณฺโท
เมณฺทโก ปหริตฺวา อรุญฺจิกํ ภินฺทิตฺ.
มนุสฺสา เวเคน อุปฺธาวิตฺวา ทฺวิธา ภินฺนํ
อรุญฺจิกํ เอกโต พนฺธิตฺวา ตํ ภิกษุณี
มณฺเจนาทาย ภิกษุณีอุปฺสฺสยํ นยีสฺ.

ภิกษุณีโย "อัยํ อณฺเฎา ภิกษุณีโย
อนุสาสิตฺวา สยํ ตสฺมิ ปเทเส จรฺนุตี
อรุํ ภินฺทาเปตฺวา อาคตา"ติ ปริหาสํ
อกํสุ.

ตีปี ตาย กตการณํ นจิริสฺเสว ภิกษุสฺสเม
ปากฏํ อโหสิ.

อเถกทิวสํ ธรรมสภายํ ภิกษุ
"อาวฺโส อนุสาสิกภิกษุณี อณฺเฎา
อนุสาสิตฺวา สยํ ตสฺมิ ปเทเส จรฺมานา
จณฺเทน เมณฺทเกน อรุํ ภินฺทาเปสิ"ติ
ตสฺสา อคฺคณกถํ กเถสุ.

ท่านทั้งหลายอย่าเที่ยวบิณฑบาตไปใน
สถานที่นั้นเลย.

ฝ่ายนางภิกษุณีรูปหนึ่ง พังค้ำของนาง
ภิกษุณีรูปนั้นแล้ว มิได้เหลียวดูถิ่นนั้น
เลย.

วันหนึ่ง เมื่อภิกษุณีรูปนั้นกำลังเที่ยว
บิณฑบาต รีบเข้าไปยังเรือนหลังหนึ่ง
แพะดุร้ายขวิดกระดูกขาอ่อนแตก. พวก
มนุษย์รีบเข้าไปช่วยผูกกระดูกขาอ่อนที่
แตกออกสองส่วนเข้าด้วยกัน ใช้เตียง
หามนางภิกษุณีรูปนั้น นำไปสู่สำนักของ
นางภิกษุณี.

ภิกษุณีทั้งหลาย พวกกันทำการเยาะเย้ยว่า
"ภิกษุณีรูปนี้ สอนภิกษุณีรูปอื่น (ไม่ให้
ไปยังที่นั้น) ส่วนตัวเองเที่ยวไปยังถิ่นนั้น
ถูกแพะขวิดกระดูกขาอ่อนแตกมาแล้ว".

เหตุที่นางภิกษุณีรูปนั้น กระทำแล้วแม้นั้น
ไม่นานนัก ได้ปรากฏในหมู่ภิกษุ.

วันหนึ่ง ภิกษุทั้งหลายประชุมกัน
ณ ธรรมสภา กล่าวตำหนินางภิกษุณี
รูปนั้นว่า "ท่านผู้มีอายุ อนุสาสิกภิกษุณี
พริ้สอนนางภิกษุณีรูปอื่น (ไม่ให้ไปยัง
ที่นั้น) แต่ตัวเองเที่ยวไปยังถิ่นนั้น ถูก
แพะดุร้ายขวิดกระดูกขาอ่อนแตก".

สตถา อาคนุตวา "กาย นุตถ ภิกขเว
เอตริหิ กถาย สนฺนิสิณฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมา ย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกขเว
อิทาเนว, ปุพฺเพเปเส อญฺเณ
อนุสาสติเยว, สยมฺปน น วตฺตติ,
นิจฺจกัลลํ ทฺภฺขเมว อนฺุภาวตี"ติ วตฺวา
อตีตํ อานริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสโต
อรวฺณสกุณโยนิยํ นิพฺพตฺเตตฺวา
วยฺปตฺโต สกุณเชฏฺจโก หุตฺวา
อนกสกุณสทปริวาริ หิมวันต์ ปาวิสิ.

ตสฺส ตตฺถ วสนกาเล เอกา
จณฺทสกุณิกา มหาวตฺตนิมคฺคํ คนฺตุวา
โคจรั คณฺหาติ. สว ตตฺถ สกณฺุหิ
ปตฺตานิ วิหิมคฺควิชาทีนํ ลภิตฺวา "ยถา
อิทานิ อิมํ ปเทสํ อญฺเณ สกุณา
นาคจฺจนฺติ, ตถา กริสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา
สกุณสงฺฆสฺส โอวาทํ เทติ "วตฺตนิมหา-
มคฺโค นาม สปุปฺปฏิโย, หตฺถิอสฺสาทโย

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
"ดูกรภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เธอทั้งหลายนั่ง
ประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไร" เมื่อ
ภิกษุกราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึง
ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุรูปนี้
ได้แต่พร่ำสอนผู้อื่น ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ก็หามิได้ แต่ในกาลก่อนภิกษุณีรูปนี้
ก็สอนผู้อื่นเท่านั้น แต่ตัวเองไม่ปฏิบัติตาม
ได้เสวยทุกข์นั้นแลตลอดกาลนาน" ดังนี้
แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่าว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี พระ
โพธิสัตว์ บังเกิดในกำเนิดนกในป่า
เจริญวัยแล้ว ได้เป็นหัวหน้านก มีนก
หลายร้อยตัวเป็นบริวาร เข้าไปยังป่า
หิมวันต์.

ในกาลที่พระโพธิสัตว์นั้น อาศัยอยู่ในป่า
หิมวันต์นั้น มีนางนกดูร้ายตัวหนึ่งเที่ยว
หากินไปตามทางในดงทึบ. นางนกตัวนั้น
ได้ข่าวเปลือกและเมล็ดถั่วเขียวเป็นต้น
ที่ตกจากเกวียนในป่าที่บั้นนั้น แล้วคิดว่า
"บัดนี้เราจักกระทำโดยประการที่นกพวกอื่น
จะไม่มายังถั่วนี้" แล้วจึงกล่าวเตือน
หมู่กันว่า "ขึ้นชื่อว่าหนทางในดงทึบมีภัย

แจว จณฑโคณยุตตยานานิ จ
 สญจจรนุติ, สหสา อุปปตติตุ น สกุกา
 โหติ, น ตตถ คนุตพพนุ"ติ. สกุนสงุโฆ
 ตสฺสา "อนุสาสิกา"เตวว นามิ อกาสิ.

สา เอกทิวสํ วตฺตนิมหามคฺเค
 จรนุติ อติมหาเวเคน อากจฺจนุตสฺส
 ยานสฺส สทฺทํ สุตฺวา นินฺวตฺติตฺวา
 โอลิเกตฺวา "ทฺูเร ตาวา"ติ จรติเยว.
 อถ นํ ยานํ วาตเวเคน สิมเมว
 สมฺปาปฺณิ, สา อุฏฺฐาตุ นาสกฺขิ, จกฺกํ
 ภินฺทิตฺวา คตฺ."๑

สกฺจนฺเชฏฺจโก สกฺจนฺ สมานนฺโต ตํ
 อทิสฺวา "อนุสาสิกา น ทิสฺสติ,
 อุปฺธาเรถ นนุ"ติ อาห.

สกฺจนฺนา อุปฺธาเรนฺตา ตํ มหามคฺเค ทฺูริธา
 ภินฺนํ ทิสฺวา สกฺจนฺเชฏฺจกฺสฺส อาริเจสฺสุ.
 สกฺจนฺเชฏฺจโก "สา อญฺญา สกฺจนิกา
 นินฺวาเรตฺวา สยํ ตตฺถ จรฺมานา ทฺูริธา
 ภินฺนา"ติ วตฺวา อิมิ คาถมาห :

รอบด้าน ช้าง ม้าเป็นต้น และยานที่
 เทียมด้วยโคดุสญจรอยู่ (อยู่ทั่วไป) พวก
 เราไม่อาจบินรวดเร็วได้ พวกท่านไม่ควร
 จะไปในที่นั้น". หมูนกได้ตั้งชื่อให้นางนก
 นั้นว่า "อนุสาสิกา (แม่ช้างสอน)".

วันหนึ่ง นางนกนั้นเที่ยวไปตาม
 หนทางใหญ่ในดงทึบ ได้ยินเสียงยาน
 กำลังแล่นมาด้วยความเร็วจัด เหลียว
 กลับไปมองดูคิดว่า "ยังอยู่ไกล" แล้วก็
 เดินไปเรื่อย ๆ. ครั้งนั้น ยานถึงนางนก
 นั้น ขับพลันด้วยความเร็วปานลมพัด,
 นางนกนั้นไม่สามารถลุกขึ้นได้ ล้อทับ
 (นางนกนั้น) แล่นเลยไป.

หัวหน้านก นับนกทั้งหลาย ไม่พบนางนก
 นั้น จึงพูดว่า "นางนกชื่อ อนุสาสิกา
 หายไป, พวกท่านจงค้นดูนางนกตัวนั้น
 เถิด".

พวกนกช่วยกันค้นดู พบนางนกนั้นขาด
 สองท่อน (นอนตาย)ที่หนทางใหญ่ จึง
 บอกเรื่องนั้นแก่หัวหน้านก. หัวหน้านก
 พูดว่า "นางนกตัวนั้น ห้ามนางนกตัวอื่น
 แต่ตัวเองเที่ยวไปในที่นั้น (ถูกล้อยาน

๑ ฉ. จกฺกน ทฺูริธา จินฺทิตฺวา คตา.

๑๑๕. “ยายณฺณมนุสฺสาสติ
 สยํ โลกุปฺปจารินี
 สายํ วิปกฺขิกา เสติ
 หตา จกฺเกณ สาลิกา”ติ.

ตตฺถ ยายณฺณมนุสฺสาสติติ ยกาโร
 ปทสนฺุธิกร, ยา อณฺเณ อณฺุสาสติติ
 อตฺุโธ.

สยํ โลกุปฺปจารินีติ อตฺตนา
 โลกุปฺปจารินี สมานา.

สายํ วิปกฺขิกา เสติติ सा ऐसा
 วิहतปฺกฺขา หุตฺวา महामคฺके स्यति.

หตา จกฺเกณ สาลิกาติ यानजकฺเกण
 หตา सालिका सकुณिकाति.

สตฺถา อิมं ऋमฺมเทสนं อahrtiva
 ชาตกं สไมธानेसि “ตथा अणुसालिका
 सकुणिका अणुसालिका गिक्खुणे ओहिसि,
 सकुणखेणुจโก ปन ओहमेवा”ติ.

อณฺุสาสิกชาตกวรรณนา ปณฺุจมา.

บดขยี้) ชาดสองท่อน” แล้วกล่าวคาถานี้
 ว่า :

๑๑๕. “สาธิกาตัวใด พร้าสอนนกอื่น
 ส่วนตัวเองเที่ยวประพฤติโลเลหากิน
 ไป สาธิกาตัวนั้นถูกล้อทับนอน
 ปีกขาดอยู่”.

ย อักษรในบทว่า ยายณฺณ-
 มนุสฺสาสติ ในคานานั้น เป็นตัวเชื่อมบท,
 อธิบายว่า นกตัวใดสอนนกตัวอื่น.

บาทคาถาว่า สยํ โลกุปฺปจารินี ความว่า
 ตนเองประพฤติโลเลเที่ยวหากิน.

บาทคาถาว่า สายํ วิปกฺขิกา เสติ
 ความว่า นางนกตัวนี้นั้น ปีกขาดนอนอยู่
 ที่หนทางใหญ่.

บาทคาถาว่า หตา จกฺเกณ สาลิกา
 ความว่า นกสาธิกาถูกล้อยานทับ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มา(ตรัส)แล้ว จึงทรงประชุม
 ชาดกว่า “นางนกชื่ออณฺุสาสิกในกาลนั้น
 กลับชาติมาเป็นอณฺุสาสิกภิกษุณีในบัดนี้,
 ส่วนหัวหน้านกกลับชาติมาเป็นเราผู้ตถาคต
 แล”.

พรรณนาอณฺุสาสิกชาดก ที่ ๕ จบ.

๖. ทุพฺพชชาติก (๑๑๖)

๑๑๖. "อติกรมกรจริย

มยฺหมเปตํ น รุจฺจติ
จตุตฺเถ ลิงฺขยิตฺวาน^๑
ปญฺจมายสี อาวุโต"ติ.

ทุพฺพชชาติกํ ฉฺฉํ.

๖. ทุพฺพชชาติก (๑๑๖)

๑๑๖. "ข้าแต่ท่านอาจารย์ ท่านได้ทำ
กรรมหนัก ข้าพเจ้าไม่ชอบใจ
กรรมนั้นเลย ท่านกระโดดข้าม
หอกสี่เล่มได้แล้ว กลับถูกหอก
เล่มที่ห้าเสียบ".

ทุพฺพชชาติก ที่ ๖.

---

^๑ ฉ. ลิงฺขยิตฺวาน.

๖. ทุพพชบาตกวรรณนา

(๑๑๖)

อติกรมกราวริยาติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต เอกํ ทุพพจํ ภิกขุํ
อารพฺภ กเถสิ.

ตสฺส วตุถุ นวณิปาเต **คิซมชาตเก**
อาวิภวิสฺสตี.

สตุถา ปน ตํ ภิกขุํ อามนฺเตตฺวา
“ภิกขุ น ตวํ อิทาเนว ทุพพใจ.
ปุพฺเพปิ ทุพพใจ. ทุพพจภาเว
ปณฺทิตานํ โอวาทํ อกโรนุโต
สตุติปฺปหาเรน ชีวิตกฺขยํ ปตุโตสิ”ติ
วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเด โพิสฺสตโต ลงฺฆนนฏฺกโยนียํ
ปฏิสฺสนฺธิ คเหตุวา วยปฺปตฺโต ปญฺณวา
อุบายกฺสโล อโหสิ.

๖. พรรณนาทุพพชบาตก

(๑๑๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
วิหารเชตวัน ทรงปรารภพระภิกษุหัวดี
รูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนากันนี้ว่า
ข้าแต่อาจารย์ ท่านได้ทำกรรมหนัก
ดังนี้เป็นต้น.

เรื่องของพระรูปนั้น จักแจ่มแจ้งใน
คิซมชาดก ในนวนิบาต.

ก็พระศาสดาตรัสเรียกภิกษุนั้นมาแล้ว
ตรัสว่า “ดูกรภิกษุ เธอเป็นคนว่ายาก
ในชาตินี้เท่านั้นหาไม่ได้, แม้ในกาลก่อน
เธอก็เป็นคนว่ายากเหมือนกัน. เพราะเธอ
เป็นคนว่ายาก ไม่กระทำตามโอวาทของ
บัณฑิตทั้งหลาย จึงถึงความสิ้นชีวิต
เพราะถูกหอกแทง” แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาตรัสเล่าว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ เมืองพาราณสี พระ
โพิสฺตฺว์ถืออปฏิสนธิในกำเนิดนักร้อง
กระโดด เจริญวัยแล้วเป็นผู้มีปัญญา
ฉลาดในอุบาย.

โส เอกสุส ลงฺฆนภสุส สนฺตฺติเก
 สตฺตฺติลงฺฆนสิปฺปี สิฏฺฐิตฺวา อัจฉริเยน
 สหฺฐิ สิปฺปี ทสฺเสนฺโต วิจฺรติ.

อฉฉริโย ปนฺสฺส จตฺตุนฺนญฺเวย สตฺตฺตฺนํ
 ลงฺฆนสิปฺปี ชานาติ น ปญฺจนฺนํ.

โส เอกทิวสํ เอกสุมฺมิ คามเก สิปฺปี
 ทสฺเสนฺโต สุรรมทมตฺโต ปญฺจ สตฺตฺติโย
 "ลงฺฆิสฺสุสामी"ติ ปฏฺฐิปาฏฺฐิยา จเปสฺสิ.

อถ นํ โพิธิสตฺโต อาห "อฉฉริย ตฺวํ
 ปญฺจสตฺตฺติลงฺฆนสิปฺปี น ชานาสฺสิ, เอกํ
 สตฺตฺตี หร. สเจ ลงฺฆิสฺสุสฺสิ, ปญฺจมาย
 สตฺตฺติยา วิทฺโธ มริสฺสุสฺสิ"ติ.

โส สุรรมทมตฺตตาย "ตฺวมฺปิ มยฺหํ
 ปมาณํ น ชานาสฺสิ"ติ ตสฺส วจฺนํ
 อนาทิตฺวา จตฺสฺโส ลงฺฆิตฺวา ปญฺจมาย
 สตฺตฺติยา ทณฺฑเก มรฺกฺกปฺปมฺ วิย อวฺวโต
 ปริเทวมาโน นิปชฺชติ.

พระโพธิสัตว์นั้น ศึกษาศิลปะในการ
 กระโดดข้ามหอก ในสำนักของนักกระโดด
 คนหนึ่ง แล้วเที่ยวแสดงศิลปะไปกับ
 อาจารย์.

ก็อาจารย์ของพระโพธิสัตว์นั้น รู้เฉพาะ
 ศิลปะในการกระโดดข้ามหอกได้สี่เล่ม
 เท่านั้น ไม่ได้รู้ถึงศิลปะในการกระโดด
 ข้ามหอกห้าเล่ม.

วันหนึ่งอาจารย์นั้น เมื่อจะแสดงศิลปะใน
 หมู่บ้านแห่งหนึ่ง เมาสุรา ตั้งหอกไว้
 ห้าเล่ม โดยลำดับ ด้วยคิดว่า "เราจัก
 กระโดดข้าม".

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์กล่าวกะอาจารย์นั้น
 ว่า "ข้าแต่ท่านอาจารย์ ท่านไม่รู้ศิลปะ
 ในการกระโดดข้ามหอกห้าเล่ม, ขอท่าน
 นำหอกออกเสียเล่มหนึ่งเถอะ. หากท่าน
 ขึ้นกระโดด ท่านจะถูกหอกเล่มที่ห้า
 เสียบตาย".

อาจารย์นั้น เพราะมีเมาสุราจึงกล่าวว่า
 "อย่างไรก็ตาม เธอก็ยังไม่รู้ประมาณ
 (ความสามารถ)ของเรา" ไม่ยอมเชื่อ
 (ไม่เชื่อเพื่อ) คำของพระโพธิสัตว์นั้น
 กระโดดข้ามสี่เล่มไป ถูกหอกเล่มที่ห้า

อถ นั โภธิสตุโต “ปณฺทิตานํ วจนํ
อกตฺวา อิมํ พุยสนํ ปตฺโตสิ”ติ วตฺวา
อิมํ คาถมาห :

๑๑๖. “อติกรมกราจริย

มยฺหฺมเปตํ น รุจฺจติ
จตุตฺเถ ลิงฺขยิตฺวาน
ปณฺจมายสิ อาวุโต”ติ.

ตตฺถ อติกรมกราจริยาติ อจฺริย
อชฺช ตฺวํ อติกรํ อกริ, อตฺตโน กรณโต
อติเรกกรณํ อกริตฺติ อตฺเถ.

มยฺหฺมเปตํ น รุจฺจตีติ มยฺหํ
อนฺุเตวาลิกฺสุสฺส สฺมานสุสฺส เอตํ ตว กรณํ
น รุจฺจติ, เตน เต อนํ ปจฺมเมว
กเถสินฺุติ ทีเปติ.

จตุตฺเถ ลิงฺขยิตฺวานาติ จตุตฺเถ สตฺติผล
อปตฺติวฺวา อตฺตานํ ลิงฺขิตฺวา.

เสียบเข้า เหมือนดอกมะขางที่เสียบไว้ในไม้ นอนคร่ำครวญอยู่.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์กล่าวกับอาจารย์นั้นว่า “ท่านไม่ทำตามคำของบัณฑิต จึงถึงความพินาศนี้” ดังนี้ แล้วกล่าวคาถานี้ว่า :

๑๑๖. “ข้าแต่ท่านอาจารย์ ท่านได้ทำกรรมหนัก ข้าพเจ้าไม่ชอบใจกรรมนั้นเลย ท่านกระโดดข้ามหอกสี่เล่มได้แล้ว กลับถูกหอกเล่มที่ห้าเสียบ”.

บรรดาบทเหล่านั้น บาดคาถาว่า อติกรมกราจริย ความว่า ข้าแต่อาจารย์ วันนี้ท่านได้กระทำความกรรมหนัก หมายความว่า ท่านได้ทำเหตุเกินกว่าเหตุที่ตน(เคย)ทำ.

บาดคาถาว่า มยฺหฺมเปตํ น รุจฺจติ แสดงว่า การกระทำของท่านนั้น ข้าพเจ้าผู้เป็นศิษย์ไม่ชอบใจเลย, เพราะเหตุนั้นข้าพเจ้าจึงบอกแก่ท่านไว้ก่อนแล้ว.

บาดคาถาว่า จตุตฺเถ ลิงฺขยิตฺวาน ความว่า ท่านกระโดดตัว(ลอย)ไม่ให้ตกไปบนใบหอกเล่มที่สี่ได้.

ปญจมายสิ อาวุโตติ ปณฺหิตานํ วจนํ
 อคณฺหนฺโต อิทานิ ปญจมาย สตุตฺติยา
 อาวุโตสฺสตี. อิทํ วัตฺวา อาจริยํ สตุตฺติโต
 อปเนตฺวา กตฺตพฺพยุตฺตํ อกาลิ.

สตฺถา อิมํ อตีตํ อหริตฺวา ชาตํ
 สโมธานะสิ “ตทา อาจริโย อโย ทุพฺพโจ
 อโหสิ, อนุเตวาสิโก ปน อหเมวา”ติ.

ทุพฺพชาตกวรรณนา ฐฎฺฐา.

บาทคาถาว่า ปญจมายสิ อาวุโต
 ความว่า ท่านไม่เชื่อ (ไม่ยึดถือ) คำของ
 บัณฑิต จึงถูกหอกเล่มที่ห้าเสียบเข้าใน
 บัดนี้. พระโพธิสัตว์ครั้งกล่าวคำนี้แล้ว
 จึงนำอาจารย์ออกจากหอกแล้ว กระทำ
 กิจที่ควรทำ.

พระศาสดาครั้งทรงนำอดีตนิทานนี้
 มาแสดงแล้ว จึงทรงประชุมชาดกว่า
 “อาจารย์ในกาลนั้น กลับชาติมาเป็น
 พระหัวดีอในบัดนี้, ส่วนลูกศิษย์กลับชาติ
 มาเป็นเรตถาคตแล”.

พรรณนาทุพพชาดก ที่ ๖ จบ.

๗. ติตติรชาตก (๑๑๗)

๑๑๗. "อจุจुकคตา อติพลตา
อติเวลั ปภาสิตา
วาจา หนติ ทุมเมธั
ติตติรวัวติวสุสิตนุ"ติ.

ติตติรชาตกั สตตมัม.

๗. ติตติรชาตก (๑๑๗)

๑๑๗. "วาจาที่ดังเกินไป ที่กระดังเกินไป
(และ) ที่บุคคลกล่าวเกินขอบเขต
ย่อมฆ่า บุคคลผู้มีปัญญาทวาม
เหมือนเสียงขลุ่ยที่ดังเกินไป ย่อม
ฆ่านกกระทา ฉะนั้น".

ติตติรชาตก ที่ ๗.

๗. ทิตฺติรชาตกวรรณนา

(๑๑๗)

อจฺจุคฺคตา อติพลตาติ อิทํ สตฺถา
 เขตวเน วิหฺรณฺโต โภกาลีโก อารพฺภ
 กเถสิ. ตสฺส วตฺถุํ เตรสนิปาเต
 ตกฺกาเรียชาตเก อาวิภวิสฺสตี.

สตฺถา ปน “น ภิกฺขเว โภกาลีโก
 อิทาเนว อตฺตโน วาจํ นิสฺสาย นฺนุโจ,
 ปุพฺเพปิ นฺนุโจเยวา”ติ วตฺวา อตีตํ
 อาทริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหฺมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต อุตฺติจฺจ-
 พุราหฺมณฺกุเล นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต
 ตกฺกสิลาโย สพฺพลิปฺปานิ อุกฺคณฺหิตฺวา
 กามे ปหาย อีสิปฺพพฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา
 ปญฺจาภิญฺญา อฏฺฐสมาปฺตฺติโย
 นิพฺพตฺเตสิ.

หิมวณฺตปฺปเทเส สพฺโพ อีสิคฺโค
 สมนฺนิปฺติตฺวา ตํ โอวาทาจรียํ กตฺวา

๗. พรรณนาตติรชาดก

(๑๑๗)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ พระ
 เขตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุชื่อ
 โภกาลีโก ตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำ
 เริ่มต้นว่า วาจาที่ดังกินไป ที่กระดัง
 กินไป ดังนี้. เรื่องภิกษุชื่อโภกาลีโก
 นั้นจักมีปรากฏชัดในตักกการียชาดก ใน
 เตรสนินิบาต.

ก็พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
 มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น ที่ภิกษุชื่อ
 โภกาลีโกพินาศแล้ว เพราะคำพูดของตน,
 แม้ในกาลก่อนก็พินาศแล้วเช่นเดียวกัน”
 ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติ ในพระนครพาราณสี
 พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์ผู้มี
 ชื่อเสียง เจริญวัยแล้ว ได้ศึกษาศิลปวิทยา
 การทุกชนิดในเมืองตักกสิลา สละกาม
 สมบัติทั้งหลาย ออกบวชเป็นฤาษีบำเพ็ญ
 อภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘ ให้บังเกิดขึ้น.

หมู่ฤาษีทั้งหมดประชุมกันแล้ว ขอให้ทำ
 พระโพธิสัตว์นั้น เป็นอาจารย์ผู้ให้โอวาท

ปริวารเรสิ. โส ปณฺจนฺนํ อีสฺสิตานํ
โอรุทาทจริโย หุตฺวา ฌานกัฬาย^๑
กัฬนฺโต หิมวณฺเต วสตี.

ตทา เอโก ปณฺฑูโรคิ ตาปโส กุจาริ
คเหตุวา กฏฺจํ ฌาเลติ. อเถโก
มุขรตาปโส ตสฺส สนฺติเก นิสฺสิตฺวา
“อิธ ปหาริ เทหิ, อิธ ปหาริ เทหิ”ติ ตํ
ตาปสํ โรเสสิ.

โส กุชฺฌิตฺวา “นทานิ เม ตวํ
ทารุฌาลนสิปฺปํ สิกฺขาปนกาจริโย”ติ
ติณฺหํ กุจาริ อุกฺขิปิตฺวา เอกปฺปหาเรเนว
ชีวิตกฺขยํ ปาเปสิ.

โพธิสฺสโต ตสฺส สรีริกัจฺจํ กาเรสิ. ตทา
อสุสมปทโต อวิทุเร เอกสุมี วมฺมิกปาเท
เอโก ติตฺติโร วสตี, โส สายํ ปาตํ
วมฺมิกมตฺถเก จตฺวา มหาวสุสิตํ วสุสิ.
ตํ สุตฺวา เอโก ลุทฺทโก “ติตฺติเรน

แวดล้อมไปในหิมวันตประเทศ. พระโพธิสัตว์
ได้เป็นอาจารย์ผู้ให้โอวาทของหมู่ฤาษี
๕๐๐ คน คอยฝึกฝนด้วยการฝึกเล่นฌาน
(ประลองฌาน) อยู่ประจำในหิมวันต-
ประเทศ.

ในกาลนั้นดาบสผู้เป็นโรคผอมเหลืองรูปหนึ่ง
กำลังถือขวานไปผ่าฟืน. ที่นั้นดาบส
ปากกล้าอีกรูปหนึ่งเข้าไปนั่งใกล้ ๆ ดาบส
ผู้มีโรคนั้น แล้วพูดว่า “ท่านจงฟืนในที่นี้
เถิด ท่านจงฟืนในที่นี้เถิด” แล้วยั่วให้
ดาบสนั้นโกรธ.

ดาบสผู้เป็นโรคผอมเหลืองนั้นโกรธ แล้ว
พูดว่า “บัดนี้ คุณไม่ใช่อาจารย์ให้การศึกษา(ศิลปะในการ)ผ่าฟืนของผมหรอกนะ”
ดังนี้ แล้วจึงเงื้อขวานอันคมกริบขึ้นฟัน
ดาบสปากกล้านั้นให้ถึงแก่ชีวิต ด้วยการ
ฟันเพียงครั้งเดียวเท่านั้น.

พระโพธิสัตว์ให้จัดการสรีริกัจของดาบสนั้น
แล้ว. ในกาลนั้น มีนกกะทาดัวหนึ่ง
อาศัยอยู่ที่เชิงจอมปลวกแห่งหนึ่ง ไม่ไกล
จากอาศรมบท นกกระทานั้นจับอยู่บน
จอมปลวกในเวลาเย็นและเวลาเช้า ร้องกู่

^๑ ฉ. ฌานกัฬ.

ภวิตพฺพนุ"ติ จินฺนเตตฺวา สทฺทสญฺญา ย
คนฺตุวา ตํ วรฺติวา อาทาย คโต.

โพธิสตุโต ตสฺส สทฺทํ อสฺสุณฺนฺโต
"อสุกฺกุจฺจาเน ติตฺติโร วสฺติ, กิ ฺนุ ไซ
ตสฺส สทฺโท น สฺยุยตี"ติ ตาปเส ปุจฺฉิ.
เต โพธิสตุตสฺส ตมตฺถํ อโรเจสฺสุ. โส
อุโปปี ตานิ การณานิ สํสนฺนเตตฺวา
อิสิคณฺมชฺเฒ อิมํ คาถมาห :

๑๑๗. "อจฺจุคฺคตา อติพลตา
อติเวลล์ ปภาสิตา
วจา หนติ ทุมฺเมธํ
ติตฺติรฺวาทิวสฺสิตนุ"ติ.

ตตฺถ อจฺจุคฺคตาติ อติอุคฺคตา.
อติพลตาติ ปุณฺปุณฺนี ภาสฺมาเนน
อติพลสภาวา.

อติเวลล์ ปภาสิตาติ อติกฺกนฺตเวลา
ปมาณาทิกฺกเมน ภาสิตา.

ชั้นเสียงดังไปไกล. นายพรานคนหนึ่ง
ได้ยินเสียงชั้นคูนั่นแล้ว คิดว่า "คงจะมี
นกกระทา" จึงเดินไปตามสัญญาเสียง
แล้วฆ่านกกระทานั้นเสีย ถือเอาไปแล้ว.

พระโพธิสัตว์ เมื่อไม่ได้ยินเสียง
นกกระทานั้น จึงถามพวกดาบสว่า
"นกกระทา(ตัวหนึ่ง) อาศัยอยู่ในที่โน้น,
ทำไมหนอแล เราจึงไม่ได้ยินเสียงของมัน".
พวกดาบสบอกเรื่องนั้นแก่พระโพธิสัตว์แล้ว.
พระโพธิสัตว์ได้เทียบเคียงเหตุการณ์
ทั้งสองนั้น แล้วกล่าวคาถานั้นท่ามกลาง
หมู่ฤาษีว่า :

๑๑๗. "วจาที่ดังเกินไป ที่กระดังเกินไป
(และ) ที่บุคคลกล่าวเกินขอบเขต
ย่อมฆ่า บุคคลผู้มีปัญญาทราม
เหมือนเสียงชั้นคูนั่นที่ดังเกินไป ย่อม
ฆ่านกกระทา ฉะนั้น".

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า
อจฺจุคฺคตา แปลว่า เสียงดังสูงเกินไป.
บทว่า อติพลตา ความว่า วจาที่รุนแรง
เกินไป เพราะพูดซ้ำ ๆ ซาก ๆ.

บาทคาถาว่า อติเวลล์ ปภาสิตา
ความว่า วจาที่เกินขอบเขต คือที่บุคคล
พูดเกินประมาณ.

พรรณนาตติรชาดก ป-ท.๕-๒๘

ติตติรํวาทิวสุลิตนฺติ ยถา ติตติรํ
อติวสุลิตํ หนฺติ, ตถา เอวรูปา วาจา
ทุมฺเมธํ พาลปุกฺคฺลํ หนฺตีติ.

เอวํ โภธิสฺสโต อิติคณฺสฺส โอวาทํ
ทตฺวา จตฺตาริ พุรฺหมวิหาริ ภาเวตฺวา
พุรฺหมโลกปรายินิ อโหสิ.

สตุถา "น ภิกฺขเว โกกาลิโก
อิทาเนว อตฺตนิ วจันํ นิสฺสาย นฺนุจ,
ปฺพุเพปิ นฺนุจเยวา"ติ วตฺวา อิมํ
ธมฺมเทสนํ อahrtฺวา ชาตกํ สโมธานสิ
"ตทา ทฺพุพฺโจ" ตาปโส โกกาลิโก
อโหสิ, อิติคณา พุทฺธปริสา, คณฺสตุถา
ปน อหเมวา"ติ.

ติตฺติรชาตกวรรณนา สตุตฺมา.

บาทคาถาว่า ติตติรํวาทิวสุลิตํ ความว่า
เสียงขันคุที่ดังมากเกินไป ย่อมฆ่า
นกกระทา ฉันโด, วาจา(อันดังเกินไป
เป็นต้น) เห็นปานนั้น ย่อมฆ่าบุคคลผู้มี
ปัญญาทราม คือบุคคลผู้โง่เขลา ฉันนั้น.

พระโพธิสัตว์ ครั้นให้โอวาทแก่หมู่
ฤาษีอย่างนี้แล้ว ให้ฤาษีทั้งหลายเจริญ
พรหมวิหาร ๔ ประการ ได้เป็นผู้มุ่งหน้า
ต่อพรหมโลกแล้ว.

พระศาสดาตรัสว่า " ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ที่ภิกษุชื่อโกกาลิกพินาศแล้ว เพราะคำพูด
ของตนเอง, แม้ในกาลก่อนก็พินาศแล้ว
เหมือนกัน" ดังนี้ ทรงนำพระธรรมเทศนา
นี้มาแล้ว ประชุมชาดกว่า "ดาบสผู้
ว่ายากสอนยากในกาลนั้น ได้เป็นภิกษุ
โกกาลิกในบัดนี้, หมู่ฤาษีทั้งหลาย ได้เป็น
พุทธบริษัท ส่วนครูของคณะคือเรา
ตถาคตเองแล".

พรรณนาติตฺติรชาดก ที่ ๗ จบ.

๑. น. มุขรตาปโส.

๘. วจนุฏกษาดก (๑๑๘)

๑๑๘. "นาจินุตยนุโต ปุริโส
 วิเสสมธิคจฺจติ
 จินฺติตสฺส ผลํ ปสฺส
 มุตฺโตสฺมิ วรพฺนุณฺนา"ติ.

วจนุฏกษาดกํ อญฺจมํ.

๘. วัจนุฏกษาดก (๑๑๘)

๑๑๘. "บุคคลเมื่อไม่คิด ย่อมบรรลุนิ
 คคุณวิเศษไม่ได้ ท่านจงดูผลแห่ง
 กรรมที่บุคคลคิดแล้วเกิด ข้าพเจ้า
 เอง เป็นผู้รอดพ้นจากการถูกฆ่า
 และบ่วงผูกพัน (เพราะการที่คิด
 แล้วนั้น)".

วัจนุฏกษาดก ที่ ๘.

๘. วรรณุชชาตกวรรณนา (๑๑๘)

นาจินุตยนุโต ปุริโสติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต อุตฺตรเสฏฺฐิปุตุตฺ
อารพฺภ กเถสิ.

สาวตฺถิยํ กิร อุตฺตรเสฏฺฐิ นาม อโหสิ
มหาวิภโว. ตสฺส ภริยาย กุจฺฉิยํ เอโก
ปุณฺณวา สตุโต พุรฺหมโลกา จวิตฺวา
ปฏิสนฺธิ คเหตุวา วยปฺปตุโต อภिरูป
ปาสาทิกอ อโหสิ พุรฺหมวณฺณี.

อถกทิวสํ สาวตฺถิยํ กตฺติกจฺจนนกุชตฺเต
สงฺฆุญฺเจ สพุโพ โลกิ นกุชตฺตนิสฺสิโต
อโหสิ. ตสฺส สหายกา อณฺเณ
เสฏฺฐิปุตุตา สปชาติกา อเหตุ.
อุตฺตรเสฏฺฐิปุตุตสฺส ปน ที่สมรตฺตํ
พุรฺหมโลกเก วสิตฺตฺตา กิเลเสสุ จิตฺตํ น
อลลียติ.

๘. พรรณนาวัฏฏกชาดก (๑๑๘)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภบุตรของ
อุตรเศรษฐี ตรัสพระธรรมเทศานี้ มีคำ
ขึ้นต้นว่า บุคคลเมื่อไม่คิด ดังนี้.

เล่ากันมาว่า ชื่อว่าอุตรเศรษฐี ในพระนคร
สาวัตถี เป็นผู้มั่งคั่งทรัพย์สมบัติมหาศาล.
สัตว์มีบุญผู้หนึ่ง จุตจากพรหมโลก แล้ว
ถือปฏิสนธิในท้องภรรยาของเศรษฐีนั้น
เจริญวัยแล้ว เป็นผู้มั่งคั่งงามน่าเลื่อมใส
มีผิวพรรณประหนึ่งผิวพรหม.

ต่อมาวันหนึ่ง ในพระนครสาวัตถี เมื่อ
ชาวเมือง ได้ข่าวประกาศงานนักขัตฤกษ์
ประจำเดือนกัตติกา (เดือน ๑๒) แล้ว
ชาวโลกทั้งหมด ได้ติดพันอยู่กับงาน
นักขัตฤกษ์. บุตรของเศรษฐีเหล่านี้เป็นผู้เป็น
สหายแห่งบุตรของอุตรเศรษฐีนั้น มี
ภรรยาด้วยกันทุกคน. แต่เพราะบุตร
อุตรเศรษฐีอยู่ในพรหมโลกมาเป็นเวลา
นาน จิตใจจึงไม่ยึดติดอยู่ในกิเลส
ทั้งหลาย.

อดสูส สหายกา "อุตุตฺรเสฏฺฐิปุตุตฺตสฺสาปิ
 เอกํ อิตฺถิ อานตฺวา นกฺขตฺตํ
 กิฬิสฺสามา"ติ มนฺตยิตฺวา ตํ อุปลงฺกมิตฺวา
 "สมฺม อิมสฺมี นคเร กตฺติกจฺจเณ
 สงฺฆุจฺจโ, ตฺยหฺปี เอกํ อิตฺถิ อานตฺวา
 นกฺขตฺตํ กิฬิสฺสามา"ติ อาหฺสุ.

"น มมตฺถอ อิตฺถิยา"ติ จ วุตฺเตปิ นํ
 ปุณฺนปฺปุนํ นิพฺพนฺธิตฺวา สมฺปญฺจิฉาเปตฺวา
 เอกํ วรรณทาสี สพฺพาลงฺการปฺปญฺมิณฺหิตํ
 กตฺวา ตสฺส ฆริ เนตฺวา "ตฺวํ
 เสฏฺฐิปุตุตฺตสฺส สนฺตํ คจฺฉาหิ"ติ สยนฆริ
 เปเสตฺวา นิกฺขมฺมิสุ. สยนฆริ ปวิฏฺจมฺปิ
 ตํ เสฏฺฐิปุตุตฺโต น โอลิเกติ นาลปติ.

สา จินฺตฺสิ "อัยฺ เหวรูปฺ โสภคฺคปฺตฺตํ
 อุตุตฺตมฺวิสาสสมฺปนฺนํ มํ เนว โอลิเกติ
 นาลปติ, อิทานิ นํ อตฺตโน อิตฺถิโกตฺต-
 อิตฺถิลีฬฺหาย โอลิกาเปสฺสามิ"ติ

ที่นั่น พวกสหายของบุตรเศรษฐีนั้น
 ปรีชากันว่า "พวกเราจะนำหญิงคนหนึ่ง
 มาให้แก่บุตรอุตรเศรษฐีแล้ว จักเล่นงาน
 นักขัตฤกษ์" ดังนี้แล้วพากันเข้าไปหาบุตร
 เศรษฐีนั้น แล้วกล่าวว่า "ดูกรเพื่อน
 ชาวเมืองได้ข่าวประกาศงานมหรสพ
 ประจำเดือนกัตติกา (เดือน ๑๒) ใน
 พระนครนี้แล้ว, พวกเราจะนำหญิงคนหนึ่ง
 มาสำหรับเพื่อน แล้วร่วมเล่นงานขัตฤกษ์
 กัน".

แม้เมื่อบุตรเศรษฐีบอกแล้วว่า "ข้าพเจ้า
 ไม่ต้องการผู้หญิง". พวกสหายทั้งหลาย
 ก็รีบรื้อบ่อย ๆ ให้เขารับเอา แล้วประดับ
 ตกแต่งนางวรรณทาสีผู้หนึ่ง ด้วยเครื่อง
 ประดับประดาทั้งปวง นำไปยังเรือนบุตร
 ของเศรษฐีนั้น พร้อมกับบอกว่า "เธอ
 จงไปยังสำนักของลูกชายเศรษฐีเถิด" ส่ง
 นางเข้าไปยังเรือนนอน แล้วพากันออกไป.
 บุตรเศรษฐีไม่เหลียวมอง ไม่พูดจាកับ
 นางวรรณทาสีนั้น แม้ผู้เข้าไปยังเรือนนอน.

นางวรรณทาสีนั้นคิดว่า "บุรุษนั้นไม่
 เหลียวแลเราเลย ทั้งไม่พูดกับเราผู้เลิศ
 ด้วยความงาม สมบูรณ์ด้วยความ
 พริ้งพราว เห็นปานนี้, บัดนี้ เราจัก

วรรณคดีชาดก ป-ท.๕-๒๘

อิตถีสีพหุ ทสฺเสนุตี ปนฺนุจาทาเรน
อคฺคทนฺเต วิวริตฺวา หสิตี อกาสิ.

เสฏฺฐิปุตุโต โอลิเกตฺวา ทนฺตภูจิกเก
นิมิตฺตํ คณฺหิ. อฏฺฐิกสณฺญา อปฺปชฺชช.
สกลฺปิ ตํ สรริ อฏฺฐิกสงฺขลิกา วิย
ปณฺณายิ. โส ตสฺสา ปรีพฺพยํ ทตฺวา
“คจฺฉาหิ”ติ อญฺเอยเชสิ.

ตํ ตสฺส มฺวา โอตินฺณํ เอโก
อิสฺสโร อนฺตรวិถิยํ ทิสฺวา ปรีพฺพยํ ทตฺวา
อตฺตโน มริ เนสิ, สตฺตาเห วิตฺวตฺเต
นภฺชตฺตํ โสมสิตี, วณฺณทาสียา มาตา
ธิตฺตุ อากมฺนํ อทิสฺวา เสฏฺฐิปุตุตานํ
สนฺติกํ คณฺตฺวา “กหิ สฺวา”ติ ปุจฺฉิ. เต
อตฺตรเสฏฺฐิปุตุตสฺส มริ คณฺตฺวา “กหิ
สฺวา”ติ ปุจฺฉิสฺสุ. ตํ ขณฺณญฺเอย ตสฺสา
ปรีพฺพยํ ทตฺวา อญฺเอยเชสินฺติ.

ยัวยวนเขาให้หันมาแลมองด้วยเล่ห์มายา
และท่าทางแห่งหญิง" . เมื่อจะแสดง
ท่าทางแห่งหญิง ได้เปิดปากแหม่มพัน
หัวเราะด้วยอาการรื่นเริง.

บุตรเศรษฐีหันมามองดู แล้วถือเอานิมิต
ในกระดูกพิน. อัฐิกสัญญา (ความหมาย
รู้ว่ากระดูก) ให้เกิดขึ้นแล้ว. ร่างกาย
(ของหญิง)นั้นแม้ทั้งสิ้น ปราบฎตั้งร่าง
กระดูก. บุตรเศรษฐีนั้นให้รางวัลแก่นาง
แล้วก็ส่งไปด้วยสั่งว่า “เธอจงไปเสีย”.

เมื่ออิสฺรชนคนหนึ่งพบนางวรรณทาสี
นั้นลงจากเรือนของบุตรเศรษฐีนั้น ใน
ระหว่างถนน ก็ให้รางวัล(แก่นาง)แล้ว
นำไปยังบ้านของตน, เมื่อเจ็ดวันผ่านพ้น
ไป งานนักขัตฤกษ์ก็สิ้นสุดลง มารดา
ของนางวรรณทาสีไม่เห็นลูกสาวกลับมา
ก็ไปยังสำนักบุตรเศรษฐีทั้งหลาย แล้ว
ถามว่า “นางอยู่ที่ไหน”. พวกบุตรเศรษฐี
ก็พาไปยังบ้านของบุตรอุตรเศรษฐี พร้อม
กับถามว่า “นางวรรณทาสีอยู่ที่ไหน”.
บุตรอุตรเศรษฐีตอบว่า เราให้รางวัล
แก่นางแล้วก็ส่งนางกลับไป. ในขณะนั้น
นั่นเอง.

อดสุสา มาตา โทหนุตี "กหิ ธีตรัม เม
น ปสฺสสามิ, ธีตรัม เม สมานเนถา"ติ
อุตฺตรเสฏฺฐิปุตฺตํ อาทาย รณฺโถ สนฺตักกิ
อคมมาสิ.

ราชา อฏฺฐํ วินิจฺฉินฺนโต "อิเม เต
เสฏฺฐิปุตฺตา วณฺณทาสี อานเนตฺวา ตฺยหํ
อหํสุ"ติ ปุจฺฉิ. อาม เทวาทิ.

อิทานิ สภา กหนฺติ. น ชานามิ, ตํ
ขณฺณเณว นํ อฺยุโยเชสิฺนฺติ. อิทานิ ตฺวํ
สมานเนตฺวํ สกฺโกสิตี. น สกฺโกมิ เทวาทิ.

ราชา "สเจ สมานเนตฺวํ น สกฺโกติ,
ราชานมฺมสฺส กโรถ"ติ อาห.

อด นํ ปจฺฉาพหํ พนฺธิตฺวา "ราชานํ
กิริสฺสามา"ติ คเหตฺวา ปกฺกมฺสิ.

ลำดับนั้น มารดาของนางวรรณทาสีนั้น
ก็ร้องให้รำพันว่า "ดิฉันจะพบลูกสาวของ
ดิฉันได้ที่ไหน, ขอพวกท่านจงนำลูกสาว
ของดิฉันกลับมาด้วยเถิด" ดังนี้แล้วได้
พาบุตรอุตรเศรษฐีไปเฝ้าพระราชา.

พระราชาเมื่อจะทรงวินิจฉัยคดี ได้ตรัส
ถามว่า "เศรษฐีบุตรเหล่านี้มันได้นำ
นางวรรณทาสีมามอบให้ท่านหรือ". บุตร
อุตรเศรษฐีกราบทูลว่า ขอเดชะ ข้าแต่
พระองค์ผู้สมมุติเทพ อย่างนั้นพระเจ้าข้า.

พระราชาตรัสถามว่า เดียวนี้นาง
วรรณทาสีนั้นอยู่ที่ไหน. บุตรอุตรเศรษฐี
กราบทูลว่า ข้าพระองค์ไม่ทราบได้,
(เพราะ)ข้าพระองค์ ได้ส่งเธอไปแล้วใน
ขณะนั้นนั่นเอง. พระราชาตรัสถามว่า
บัดนี้เธอสามารถจะนำนางกลับมาได้ไหม.
บุตรอุตรเศรษฐีกราบทูลว่า ไม่สามารถ
พระเจ้าข้า.

พระราชารับสั่งว่า "ถ้าบุตรอุตรเศรษฐี
ไม่สามารถนำนางกลับมาได้, พวกท่าน
ก็จงลงพระราชอาญาแก่เขาเถิด".

ลำดับนั้น พวกราชบุรุษจับพระโพธิสัตว์
นั้นมัดมือไพล่หลัง พาหลีกไปแล้วด้วย

“เสฏฐิปุตุตฺติ กิร วณฺณทาสี สฺมาเนตฺติ
อสกฺโกนฺตํ ราชาณํ กาเรตี”ติ สกฺลนฺครี
เอกโกลาหลมโหสิ.

มหาชนโน อุเร หตฺเถ จเปตฺวา “กี
นาเมตฺติ สามี, อตฺตโน โว อนนฺจจฺวิกิ
ลทฺธนฺ”ติ ปริเทวตี เสฏฐิปุตุตฺตสฺส ปจฺจโต
ปจฺจโต ปริเทวนฺโต คจฺจติ.

เสฏฐิปุตุโต จินฺเตสิ “อิทํ มยฺหิ
เอวรूपิ ทฺวํ อคาเร วสนฺภาเวน
สมปฺนฺนํ. สเจ อิตฺ มุจฺจิสฺสामी,
มหาโคตมสมฺมาสมฺพุทฺธสฺส สนฺติเก
ปพฺพชิสฺสामी”ติ.

สาปี โข วณฺณทาสี ตํ โกลาหลสทฺทํ
สุตฺวา “กีสทฺโท นามะโส”ติ ปุจฺจิตฺวา ตํ
ปวตฺตี สุตฺวา เวเคน โอตฺริตฺวา “อุสฺสรธ
อุสฺสรธ สามี, มํ ราชนฺริสํ ทฺวํ
เทธา”ติ อตฺตานํ ทสฺเสตี. ราชนฺริสํ
ตํ ทิสฺวา มาตฺริ สมฺปฏฺิจฺจาเปตฺวา
เสฏฐิปุตุตฺติ มุญฺจิตฺวา ปกฺกมฺิสฺ.

ตั้งใจว่า “พวกเราจะลงพระราชอาญา
(แก่บุรุษนี้)”. ท้าวพระนครได้มีเสียงกึกก้อง
(โกลาหล) เป็นอันเดียวกันว่า “ทราบวา
พระราชารับสั่งให้ลงพระราชอาญากับ
บุตรเศรษฐีผู้ไม่สามารถนำนางวรรณทาสี
กลับมาได้”.

มหาชนต่างวางมือทาบอก (กอดอก)
คร่ำครวญว่า “นายเอ๋ย นี่มันเรื่องอะไรกัน
ท่านจึงได้รับหญิงที่ไม่คู่ควรกับตนเลย”
พากันคร่ำครวญเดินตามหลังบุตรเศรษฐี
ไป.

ฝ่ายบุตรเศรษฐีคิดว่า “เราประสบ
ทุกข์มีประมาณเท่านี้ เพราะการอยู่
ครองเรือน. ถ้าว่าเราจักพ้นจากการอยู่
ครองเรือนนี้ได้ไซ้ เราจักบวชในสำนัก
ของพระมหาโคตมสัมมาสัมพุทธเจ้า”.

แม้นางวรรณทาสีนั้นแล้ว ได้ยินเสียง
โกลาหลนั้นแล้ว ถามว่า “นั่นชื่อเสียง
อะไรกัน” ได้ฟังเรื่องราวนั้นแล้ว จึงรีบลง
(จากบ้าน)โดยเร็ว กล่าววา “หลีกออกไป
ก่อนเถิด นาย, ขอพวกท่านจง(หลีก)ให้
พวกราชบุรุษทั้งหลายเห็นดิฉันด้วย” ดังนี้
แล้วก็แสดงตน(ให้ปรากฏ). พวกราชบุรุษ

ไส สหายปริวโตว นที คนตุวา สสี่ส์
 นุหายิตวา เคหิ คนตุวา ภูตตปาตราไส
 มาตาปิตโร ปัพพชชั อุนุชานาเปตวา
 จีวรสาฎเก อาทาย มหนุเตน ปรีว่าเรน
 สตุถุ สนุติกั คนตุวา วนุทิตวา ปัพพชชั
 ยาจิตวา ปัพพชชญจ อุปสมบทญจ
 ลภิตวา อวิสุตฏจกมมุฏจาโน วิปสุสนั
 วทุเตตวา นจิรสเสว อรหตุเต
 ปติฏฐาสสิ.

อถกทิวสั ธมฺมสภายั สนุนิปติตา
 ภิกขุ "อาวุไส อุตฺตรเสฎฐิปุตุโต อตฺตโน
 ภเย อุปฺปนุเน สาสนสฺส คุณั
 ชานิตวา 'อิมมหา ทุกฺขา มุจฺจมาโน
 ปัพพชชิสฺสามี'ติ จินุเตตวา เตน
 สุจินุติเตน มรณมุตุโต เจว ปัพพชชิต
 จ อคฺคผล ปติฏฐิต"ติ ตสฺส คุณกถั
 กถสฺสุ.

สตฺถา อาคนตุวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว
 เอตฺรหิ กถาย สนุนิสนุณา"ติ ปุจฺจิตวา

เห็นนาง จึงมอบให้มารดาปรับตัวไปแล้ว
 ปล่อยบุตรเศรษฐีเสีย ก็พากันหนีไป.

บุตรเศรษฐีนั้น ห้อมล้อมด้วยหมู่สหายแล
 ไปยังแม่น้ำ อาบสนานทั้งศีรษะเสร็จแล้ว
 จึงกลับไปยังบ้าน(ของตน) บริโภคอาหาร
 เข้าแล้ว ขอให้มารดาบิดาอนุญาตการ
 บรรพชา แล้วถือเอาผ้าสาฎกจีวร พร้อม
 ด้วยบริวารเป็นจำนวนมาก ไปยังสำนัก
 ของพระศาสดา ถวายบังคมแล้ว ทูลขอ
 บรรพชา ครั้นได้บรรพชาและอุปสมบท
 แล้ว เป็นผู้ไม่ทอดทิ้งกรรมฐาน เจริญ
 วิปัสสนาไม่นานนัก ก็ดำรงอยู่ใน
 พระอรหัต.

ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุประชุมกัน
 ในธรรมสภา ได้กล่าวถึงคุณของพระเถระ
 นั้นว่า "ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย บุตร
 ของบุตรเศรษฐีเมื่อภัยเกิดขึ้นแก่ตนแล้ว
 จึงรู้คุณพระศาสนา คิดได้ว่า 'เมื่อพ้นจาก
 ทุกข์นี้ เราจะบวชละ' ดังนี้ พ้นจาก
 ความตายและบวชแล้ว ตามความคิดอัน
 ตนคิดดีแล้วนั้นแล ตั้งอยู่ในผลอันเลิศ
 (อรหัตผล)" ดังนี้.

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ดูกร
 ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนากัน

“อิมาย นามา”ติ วุตเต “น ภิกขเว
 อุตฺตรเสฏฺฐิปุตุโตว ภเย อูปฺปนฺเน ‘อิมินา
 อูปาเยน อิมมฺหา ทุกฺขา มุจฺจิสฺสามี’ติ
 จินฺตเตตฺวา มรณฺภยา มุตฺโต, อตีเต
 ปณฺชิตาปี อตฺตโน ภเย อูปฺปนฺเน
 ‘อิมมฺหา ทุกฺขา มุจฺจิสฺสามี’ติ จินฺตเตตฺวา
 มรณฺภยทุกฺขโต มุจฺจิสฺสเยวา”ติ วตฺวา
 อตีตํ อหาริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต จุติปฺปฏิสนฺธิ-
 วเสน ปริวตฺเตนฺโต วฏฺฏกโยนิยํ นิพฺพตฺติ.

ตทา เอโก วฏฺฏกสุทฺทโก อรณฺเณ พุ
 วฏฺฏเก อหาริตฺวา เคเห จเปตฺวา โคจฺริ
 ทตฺวา มนุสฺसानํ มุลํ คเหตุวฺวา อาคตานิ
 ทตฺเถ วฏฺฏเก วิกฺกิตฺตฺนโต ชีวิกํ กปะเปติ.

โส เอกทิวสํ พุทฺธิ วฏฺฏเกหิ สทฺธิ
 โพิสฺสตุตฺตมฺปิ คเหตุวฺวา อาเนสิ. โพิสฺสตุโต
 จินฺตเตสิ “สจฺจํ อิมินา ทินฺนํ โคจฺริ

ด้วยเรื่องอะไรหนอ” เมื่อพวกภิกษุ
 กราบทูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้” จึงตรัสว่า
 “ดูภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้
 เท่านั้น ที่บุตรอุตรเศรษฐีเมื่อภัยเกิดขึ้น
 แล้ว คิดว่า ‘เราจักพ้นจากทุกข์นี้ด้วย
 อุบายนี้, ดังนี้ พ้นแล้วจากมรณภัย แม้
 บัณฑิตทั้งหลายในอดีต เมื่อเกิดภัยขึ้นแก่
 ตนแล้ว คิดว่า ‘เราจักพ้นจากทุกข์นี้’
 ดังนี้ พ้นแล้วจากทุกข์คือมรณภัยได้
 เช่นกัน” แล้วได้ทรงนำอดีตนิทานมาตรัส
 เล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ทรงครองราชสมบัติ อยู่ในพระนคร
 พาราณสี พระโพิสสัตว์เปลี่ยนภพชาติ
 ด้วยอำนาจจตุและปฏิสนธิจึงบังเกิดใน
 กำเนิดนกกระจาบ.

ในกาลนั้น นายพรานนกกระจาบคนหนึ่ง
 นำนกกระจาบเป็นจำนวนมากมาจากป่า
 ชังไว้ (เลี้ยงไว้) ในเรือนให้เหยื่อ ขายนกกระจาบให้แก่คนทั้งหลาย ที่ถือเอา
 มูลค่ามา สำเร็จการเลี้ยงชีพ.

วันหนึ่ง นายพรานนั้นจับพระโพิสสัตว์ได้
 พร้อมกับนกกระจาบ (อื่น ๆ) เป็นจำนวน
 มากนำมาแล้ว. พระโพิสสัตว์คิดว่า “ถ้า

ปานียญจ ปริภุญชิสฺสามิ, อัย มํ
คเหตฺวา อาคตานิ มนุสฺसानํ ทสฺสติ.
สเจ ปนาหํ น ปริภุญชิสฺสามิ, อหํ
มิลายิสฺสามิ, อถ มํ มิลาตี^๑ ทิสฺวา
มนุสฺสา น คณฺหิสฺสนฺติ. เอวํ เม โสตฺถิ
ภวิสฺสติ, อิมํ อุบายํ กริสฺสามิ^๒ติ. โส
ตถา กโรนฺโต มิลายิตฺวา อญฺจิมฺมมตฺถเ
อโหสิ.

มนุสฺสา ตํ ทิสฺวา น คณฺหิสฺ. ลุทฺทโก
โพิสฺสตุตํ จเปตฺวา เสเสสุ วฏฺฏเกสุ
ปริภุญฺเณสุ ปจฺฉิตฺ นีหริตฺวา ทฺวาเร
จเปตฺวา โพิสฺสตุตํ หตฺถตฺถเล กตฺวา “กิ
นุ โข อัย วฏฺฏโก”ติ น โอลิเกตุ
อารทฺโธ. อถสฺส ปมตฺตภาวํ ฅตฺวา
โพิสฺสตุตํ ปกฺเข ปสาเรตฺวา อุปฺปตฺติตฺวา
อรรณฺณเมว คโต.

อญฺเณ วฏฺฏกา ตํ ทิสฺวา “กิ นุ โข น
ปญฺญาเยสิ, กหํ คโตสิ”ติ ปุจฺฉิตฺวา
“ลุทฺทเกน คหิตฺมเห”ติ วุตฺเต “กินฺติ

เราจักบริโภคเหยื่อและน้ำ ที่นายพรานนี้
ให้แล้ว, นายพรานนี้ก็จับเราให้แก่คน
ทั้งหลาย ผู้มา(ซื้อ)แล้ว. แต่ถ้าเราไม่
บริโภค เราก็จักฝายดมลง เมื่อเป็น
เช่นนั้น พวกมนุษย์เห็นเราฝายดมแล้ว
ก็จักไม่รับเอาไป ความปลอดภัยจักมี
แก่เราอย่างนี้, เราจักใช้อุบายนี้ละ” ดังนี้.
นกกระจาบพระโพธิสัตว์นั้นเมื่อทำอยู่
อย่างนั้น ก็ฝายดมลง มีร่างกาย
เหลือเพียงหนังติดกระดูก.

พวกมนุษย์เห็นนกกระจาบพระโพธิสัตว์นั้น
แล้วก็ไม่อยากจับ. เมื่อนกกระจาบที่เหลือ
ยกเว้นพระโพธิสัตว์หมดไปแล้ว นายพราน
จึงนำพระโพธิสัตว์ออกจากกรงขัง ปล่อย
ไว้ที่ประตู ให้พระโพธิสัตว์เกาะที่ฝ่ามือ
เริ่มจะสำรวจดูนกกระจาบนั้น ด้วยอยาก
รู้ว่า “นกกระจาบตัวนี้เป็นอะไรหนอ”.
ลำดับนั้น พระโพธิสัตว์ทราบที่นายพราน
นั้นปล่อยแล้ว จึงกางปีกทั้งสองออกบินหนี
ไปยังป่าดังเดิม.

นกกระจาบเหล่านี้เห็นพระโพธิสัตว์นั้นแล้ว
จึงถามว่า “เพราะเหตุไรหนอแล ท่านจึง
ไม่ปรากฏตัว,^๑ ท่านไปที่ไหนหรือ” เมื่อ

^๑ ฉ. มิลายนุต.

^๑ เหตุไรท่านจึงหายหน้าไป.

กตฺวา มุตฺโตสี"ติ ปุจฺจิสฺสุ. โพรธิสฺตฺโต
 "อหํ เตน ทินฺนโคจโร อคฺคเหตุวา ปานีโย
 อปฺปิวิตฺวา อุบายจินฺตาวเสน มุตฺโต"ติ
 วตฺวา อิมํ คาถมาห :

๑๑๘. "นาจินฺตยฺนฺโต ปฺริโส
 วิเสสมธิคฺจฺจติ
 จินฺติตฺตฺสฺส ผลํ ปสฺส
 มุตฺโตสฺสมิ วรฺพณฺธนา"ติ.

ตตฺตฺรายํ ปิณฺฑตฺตฺโต : ปฺริโส ทุกฺขํ
 ปตฺตฺวา "อิมินา นาม อุปาเยน อิมมฺหา
 ทุกฺขา มุจฺจิสฺสํ"ติ นาจินฺตยฺนฺโต
 อตฺตโน ทุกฺขโมกฺขสงฺขาตํ วิเสสํ
 นาธิคฺจฺจติ. อิทานิ ปน มยา จินฺติตฺตฺสฺส
 ผลํ ปสฺส. เตเนว อุปาเยน มุตฺโตสฺสมิ
 วรฺพณฺธนา, มรณฺโต จ พนฺธนฺโต จ
 มุตฺโต อหนฺติ. เอวํ โพรธิสฺตฺโต อตฺตนา
 กตฺตาคารณํ อัจฺจิกฺขิ.

พระโพธิสัตว์บอกว่า "ข้าพเจ้าถูก
 นายพรานจับได้" จึงพากันไต่ถามว่า
 "ท่านทำอะไรหรือจึงเอาตัวรอดมาได้".
 พระโพธิสัตว์ตอบว่า "ข้าพเจ้าไม่ยอมรับ
 เชื้อที่นายพรานนั้นป้อนให้ ไม่ยอม
 กินน้ำ จึงได้รอดพ้นมาได้ด้วยการคิดใช้
 อุบาย" ดังนี้ แล้วกล่าวคาถานี้ว่า :

๑๑๘. "บุคคลเมื่อไม่คิด ย่อมบรรลุ
 คุณวิเศษไม่ได้ ท่านจงดูผลแห่ง
 กรรมที่บุคคลคิดแล้วเกิด ข้าพเจ้า
 เอง เป็นผู้รอดพ้นจากการถูกฆ่า
 และบ่วงผูกพัน (เพราะการที่คิด
 แล้วนั้น)".

ในคาถานั้นมีใจความย่อ ดังนี้ :
 บุรุษประสบทุกข์แล้ว เมื่อไม่คิดอยู่ว่า
 "เราจักพ้นจากทุกข์นี้ด้วยอุบายอันไหน" แล
 ย่อมบรรลุคุณวิเศษ กล่าวคือความ
 พ้นทุกข์ของตนเองไม่ได้. แต่บัดนี้ท่าน
 จงดูผลแห่งกรรมที่ข้าพเจ้าคิดแล้วเกิด.
 ข้าพเจ้าเป็นผู้พ้นจากการถูกฆ่าและจาก
 เครื่องผูก คือหลุดพ้นจากความตาย
 และเครื่องผูกมัดด้วยอุบายนี้นั่นเอง. พระ
 โพธิสัตว์ได้เล่าเหตุการณ์ที่ตนเองกระทำ
 แล้วด้วยประการฉะนี้.

สตถา อิมิ ธมฺมเทสนํ อahrtiva
ชาตํ สโมธานสิ "ตทา มุตฺตวฏฺฐโก"^๑
ปน อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาตรัสแล้ว จึงทรงประชุมชาดก
ว่า "อัมมกกระจาบที่พ้นจากบ่วงแล้ว
ในกาลนั้นได้เป็นเรตถาคตนั่นเองแล".

วฏฐกชาตกวรรณนา อฏฐมา.

พรรณनावุฏฐกชาดก ที่ ๘ จบ.

---

^๑ จ. มรณมุตโต วฏฐโก.

๙. อภิลักขิตคาถา (๑๑๙)

๑๑๙. "อมาตยาปิตุสวทุโธม"^๑
    อนาจริยกุเล^๒ วสัน
    นายั กาลมกาลี วา
    อภิชานาติ กุกุกุโฏ"ติ.
    อภิลักขิตคาถา นวม.

๙. อภิลักขิตคาถา (๑๑๙)

๑๑๙. "ไก่อตัวนี้เจริญเติบโตในสำนักไก่อ ที่
    ไม่ใช่มารดาบิดา มิใช่อาศัยอยู่ใน
    สกุลอาจารย์ จึงไม่รู้จักซึ่งกาลควร
    และกาลไม่ควร".
    อภิลักขิตคาถา ที่ ๙.

---

^๑ อมาตยาปิตุสวทุโธม.

^๒ อนาจารกุล.

๙. อภการวิชาตกวรรณนา

(๑๑๙)

อมาตาศิวสวทุโธติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต เอกํ อภการวิ
ภิกขุํ อารพฺภ กเถสิ.

โส กิร สาวตฺถีวาสิกุลปฺตุโต สาสเน
ปพฺพชิตฺวา วตฺตํ วา สิกขิํ วา น
อุคฺคณฺหิ. โส "อิมสฺมี กाले มยา วตฺตํ
กาทพฺพํ, อิมสฺมี กाले อุปฺภูจาทพฺพํ,
อิมสฺมี กाले อุคฺคเหตพฺพํ, อิมสฺมี
กाले สขฺขมยิตพฺพนุ"ติ น ชานาติ,
ปจฺมยาเมปิ มชฺฌิมยาเมปิ ปจฺฉิมยาเมปิ
ปพฺพุทฺถกฺขณฺเวยว มหาสทฺทํ กโรติ, ภิกขุ
นิตฺทํ น ลภนฺติ.

ธมฺมสภายํ ภิกขุ "อาวุโส อสุกภิกขุ
เอวรูเป รตนสาสเน ปพฺพชิตฺวา วตฺตํ
วา สิกขิํ วา กาลิํ วา อกาลิํ น
ชานาติ"ติ ตสฺส อุคฺคณฺ กเถสิ.

๙. พรรณนาอภการวิชาดก

(๑๑๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้
ท่องเที่ยวไม่เป็นเวลารูปหนึ่ง ตรัสพระธรรม
เทศนานี้มีคำว่ **เจริญเติบโตในสำนัก
ที่มีไซมารดาบิดา** ดังนี้ เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า ภิกษุรูปนั้นเป็นกุลบุตร
ชาวเมืองสาวัตถี บวชในพระศาสนาแล้ว
ไม่เล่าเรียนวัตรปฏิบัติและสิกขาวินัย.
เธอย่อมไม่รู้ว่า "เวลานี้เราควรทำวัตร,
เวลานี้ควรปฏิบัติ เวลานี้ควรศึกษา
เล่าเรียน, เวลานี้ควรสาธยาย" ดังนั้น
จึง(มัก)ส่งเสียงดังขณะที่ตนเองตื่นแล้ว
นั่นแล ในปฐมยามบ้าง ในมัชฌิมยาม
บ้าง ในปัจฉิมยามบ้าง, ภิกษุทั้งหลาย
จึงไม่ได้หลับนอน(เป็นปกติ).

ภิกษุทั้งหลาย ได้กล่าวโทษภิกษุนั้นใน
ธรรมสภาว่า "ดูกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
ภิกษุรูปนั้นบวชในพระศาสนา อันเป็น
รัตนะเห็นปานนี้แล้ว ยังไม่รู้จักรวัตรปฏิบัติ
หรือสิกขาวินัย กาลอันควรหรือกาลอัน
ไม่ควร" ดังนี้.

สตถา อากนุตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกฺขเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนิสิณฺนา"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกฺขเว
อิทาเนเวส อกาลราวี, ปุพฺเพปี
อกาลราวีเยว, กาลากาลํ อชานนฺภาเวน
จ คีวาย วลิตาย^๑ ชีวิตกฺขยํ ปตฺโต"ติ
วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺตฺโต อุทิจฺจ-
พุรฺหมณฺกุลเ นิพฺพตฺติตฺวา วยปฺปตฺโต
สพฺพสิปฺเป ปาริ คนฺตฺวา พาราณสียํ
ทิสปาโมกฺโข อัจริโย หุตฺวา ปญฺจสเต
มาณเว สิปปํ วาเจสิ.

เตสํ มาณวานํ เอโก กาลราวี กุกฺกุฏ
อตุถิ, เต ตสฺส วสุสิตสทฺเทน อญฺจาย
สิปปํ สิขนฺติ. โส กาลมกาสิ, เต
อญฺณํ กุกฺกุฏํ ปริเยสนฺตา จรฺนฺติ. อเถโก

พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนากัน
ด้วยเรื่องอะไร" เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูล
ว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้ พระเจ้าข้า" จึงตรัส
ว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลนี้
เท่านั้น ที่ภิกษุรูปนี้สงเสียงไม่เป็นเวลา,
แม้ในกาลก่อน เธอก็สงเสียงไม่เป็นเวลา
เหมือนกัน และถึงความสิ้นชีวิตด้วยบ่วง
คล้องคอ เพราะความไม่รู้จักกาลอันควร
และกาลอันไม่ควร" ดังนี้แล้ว ทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสเล่าดังนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ อยู่ในพระนคร
พาราณสี พระโพธิสัตว์บังเกิดในตระกูล
พราหมณ์ผู้มีชื่อเสียง เจริญวัยแล้ว
ถึงฝั่งในศิลปวิทยาการทั้งปวง ได้เป็น
อาจารย์ ทิศาปาโมกข์ในพระนคร
พาราณสี พระเจ้าสอนพวกมาณพ ๕๐๐ คน
ให้เล่าเรียน ศิลปวิทยา.

หมู่มาณพเหล่านั้น มีไก่อตัวขึ้นเป็นเวลา
อยู่ตัวหนึ่ง, พวกเขาได้ตื่นลุกขึ้น(จาก
ที่นอน)ตามเสียงไก่อนั้นขึ้นแล้ว ย่อม
เล่าเรียนศิลปะ. (ต่อมา)ไก่อตัวนั้นได้ตาย

^๑ ฉ. วฏฺฐิตาย.

มาณวโก สุสานวเน ทารุณี อุทธรนุโต
เอกิ กุกุกุฏิ ทิสฺวา อาเนตฺวา ปณฺชเร
จเปตฺวา ปฏฺิษคฺคตฺติ.

โส สุสานเน วทฺตฺมิตตฺตา "อสุกเวลาย
วสุสฺตพฺพนุ"ติ อชานนุโต กทาจิ อติรตฺติ
วสุสฺตติ, กทาจิ อรุณคฺคฺมเน. มาณวา
ตสฺส อติรตฺติ วสุสฺตกาเล สิปปิ
สิกฺขนุตา ยาว อรุณคฺคฺมนา สิกฺขิตฺตุ
อสกฺโกนุตา นิทฺทายมานา คหิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
น ปสฺสฺสนฺตฺติ. อติปฺปภาเต วสุสฺตกาเล
สชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺชฺช

माणวา "อติรตฺติ วา วสุสฺตติ
อติปฺปภาเต วา, อิมิ นิสฺสาย อมฺหากิ
สิปปิ น นิฏฺฐายิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส"ติ ตํ คเหตุวา
คิํ ฏฺฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏฏ
"อภิลักขิต กุกุกุฏิ อเมหฺหิ มาติโต"ติ
อาจริยสฺส กณฺเฑ.

ลง, เขาเหล่านั้น ต่างพากันเที่ยวแสวงหา
ไก่ตัวอื่น(มาเลี้ยงอีก). คราวนั้นมาณพ
คนหนึ่งไปเก็บฟืนในป่าใกล้ป่าช้า พบไก่
ตัวหนึ่งจึงจับมาขังเลี้ยงไว้ในกรง.

เพราะเป็นไก่ที่เติบโตในป่าช้า ไก่ตัวนั้น
ไม่รู้ว่า "ควรขันในเวลาไหน" บางคราว
ยอมส่งเสียงขันในเวลาตีสองบ้าง บางคราว
ส่งเสียงขันในเวลารุ่งอรุณ. เหล่ามาณพ
ทั้งหลายในเวลาที่ได้ขันตอนตีสองบ้าง
ก็พากันศึกษาศิลปวิทยา (แต่)ไม่สามารถ
จะเรียนกันจนถึงเวลาอรุณขึ้นได้ มัวแต่
ง่วงงุนหลับอยู่ ย่อมไม่เห็น(จำไม่ได้)แม้
แต่หัวข้อที่เรียนได้แล้ว. ในเวลาที่ขัน
ในยามฟ้าสว่างเกินไป ก็ไม่ได้โอกาสที่จะ
สาธยายเช่นกัน.

เหล่ามาณพปรึกษากันว่า "ไก่ตัวนี้
ยอมขันในเวลาตีสองบ้าง ขันในเวลา
รุ่งสว่างบ้าง การศึกษาของพวกเราจัก
ไม่สำเร็จ เพราะไก่ตัวนี้(เป็นแน่)" ดังนี้
แล้ว จึงจับไก่นั้นมาปิดคอให้ตายแล้ว
เรียนให้อาจารย์ทราบ ว่า "พวกกระผม
ฆ่าไก่ที่ขันไม่เป็นเวลาแล้วขอรับ".

อาจารย์โย “โอวาทิ อคฺคเหตุวา
สํวทฺตมิตภาเวน มรณํ ปตฺโต”ติ วตฺวา
อิมํ คาถมาห :

๑๑๙. “อมาตูปิตฺตฺสวทฺตมฺ”
อนาจริยกุเล^๒ วสํ
นายํ กาลมกัลลํ วา
อภิชาตนาติ กุกฺกุฏฺ”ติ.

ตตฺถ อมาตูปิตฺตฺสวทฺตมฺ
มาตูปิตโร นิสฺสาย เตสํ โอวาทิ
อคฺคเหตุวา สํวทฺตมฺ.

อนาจริยกุเล วสนฺติ อาจริยกุเลปิ
อวสฺมาโน, อาจริยสิกฺขาปํ กณฺฉิ
นิสฺสาย อวสิตตฺตาติ อตฺถ.

นายํ กาลมกัลลํ วาติ “อิมสฺมึ กาลे
วสฺสิตพฺพํ, อิมสฺมึ กาลे น
วสฺสิตพฺพนฺ”ติ เอวํ วสฺสิตพฺพยฺตฺตํ กาลํ
อกาลํ วา เอส กุกฺกุฏฺ น ชาตนาติ,
อชานนภาเวนเนว ชีวิตกฺขยํ ปตฺโตติ. อิทํ
การณํ ทสฺเสตฺวา โภชิตฺตฺโต ยาวตฺตยํ

อาจารย์กล่าวว่า “ไก่อตัวนั้นถึงความตาย
เพราะเติบโตขึ้นมา โดยไม่ได้รับการ
สั่งสอน” ดังนี้แล้ว ได้กล่าวคาถานี้ว่า :

๑๑๙. “ไก่อตัวนี้เจริญเติบโตในสำนักไก่ ที่
ไม่ใช่มารดาบิดา มิใช่อาศัยอยู่ใน
สกุลอาจารย์ จึงไม่รู้จักซึ่งกาลควร
และกาลไม่ควร” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บาดคาถาว่า
อมาตูปิตฺตฺสวทฺตมฺ ความว่า ไก่อตัวที่
อาศัยมารดาบิดาเจริญเติบโตแล้ว (แต่)
ไม่รับฟังโอวาทของมารดาบิดานั้น.

บาดคาถาว่า อนาจริยกุเล วสํ
ความว่า ไก่นั้นชื่อว่า ไม่อาศัยอยู่แม้ใน
สกุลอาจารย์, เพราะไม่อยู่อาศัยอาจารย์
ผู้ให้การศึกษาคนใด ๆ.

บาดคาถาว่า นายํ กาลมกัลลํ วา
ความว่า ไก่อตัวนี้ยอมไม่รู้จักกาล หรือ
เวลามิใช่กาล อันตนควรชัณอย่างนี้ว่า
“เวลานี้เราควรชัณ เวลานี้เราไม่ควรชัณ”
ดังนี้ จึงถึงความสิ้นชีวิต เพราะความ
ไม่รู้ที่นั่นนั่นเองแล. พระโพธิสัตว์ครั้งแสดง

^๑ อ. อมาตูปิตตฺสวทฺตมฺ.

^๒ อ. อนาเจรฺกฺกุเล.

ชตฺวา ยถากมฺมํ คโต.

สตฺถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
ชาตกํ สโมธานฺสิ "ตทา อกาลราชา
กุกฺกุฏ อัย ภิกฺขุ อโหสิ, อนฺเตวาสิกา
พฺพุทธปริสา, อัจริโย ปน อหเมวา"ติ.

อกาลราชาตกวรรณนา นวมา.

เหตุนี้แล้วดำรงอยู่ชั่วอายุขัย ได้ไปตาม
ยถากกรรมแล้ว.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา(ตรัส)แล้ว ให้ทรงประชุม
ชาดกว่า "ไก่ตัวที่ขันไม่เป็นเวลาในกาล
นั้นได้เป็นภิกษุนี้, เหล่าอันเตวาสิกเป็น
พุทธบริษัท ส่วนอาจารย์ได้เป็นเรา
ตถาคตนั่นเอง" ดังนี้.

พรรณนาอกาลราชาดก ที่ ๙ จบ.

๑๐. พนุชนโมกขชาตก (๑๒๐)

๑๒๐. "อพทฐา ตตถ พชฺฌนฺติ
ยตถ พาลา ปภาสเร
พทฐาปี ตตถ มุจฺจนฺติ
ยตถ ธีรา ปภาสเร"ติ.

พนุชนโมกขชาตกํ ทสมํ.

๑๐. พันธนมอกขชาตก (๑๒๐)

๑๒๐. "เหล่าชนพาลย่อมเอื้อนเอ่ย ณ
ที่ใด ชนทั้งหลายผู้ไม่น่าถูกจองจำ
ย่อมถูกจองจำได้ ณ ที่นั้น หมู
บัณฑิตย่อมเอื้อนเอ่ย ณ ที่ใด
ชนทั้งหลาย แม้ถูกจองจำแล้ว
ย่อมรอดพ้น (จากที่จองจำ) ได้
ณ ที่นั้น" ดังนี้.

พันธนมอกขชาตก ที่ ๑๐.

๑๐. พรรณไมกษชาตกถณณา (๑๒๐)

อพทฐา ตตถ พุณนุตีติ อิทํ
สตถา เขตวเน วิหรนุโต จัญจมาณวิกํ
อารพุก กเถสิ. ตสฺสา วตฺถุ ทฺวาทสก-
นิปาเต มหาปทุมชาตเก อาวิภวิสฺสตี.

ตทา ปน สตถา “น ภิกฺขเว
จัญจมาณวิกา อิทาเนว มํ อญฺเตน
อพฺภาจิกฺขติ ปุพฺเพปิ อพฺภาจิกฺขิเยวา”ติ
วตฺวา อตีติ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสโต ปุโรหิตสฺส
เคเห นิพฺพตฺโต วยปฺปตฺโต ปิตุ อจฺจเยน
สทฺธิ ตสฺส ปุโรหิตอโหสิ. เตน
อคฺคฺมเหสิยา วโร ทินฺโน โหติ “ภทฺเท
ยํ อิจฺฉสิ, ตํ วเทยฺยาสี”ติ. สฺวา เอวมาห
“มยฺหํ อญฺเอย วโร นาม น ทฺลฺลโ,
อิตฺโต ปญฺจาย อญฺเอยา อิตฺถิ กิเลสฺวเสน

๑๐. พรรณนาพันธไมกษชาดก (๑๒๐)

พระศาสดา เมื่อประทับ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภนาง
จัญจมาณวิกา ตรัสพระธรรมเทศานี้
มีคำเริ่มต้นว่า **ชนทั้งหลายผู้ไม่น่าถูก
จงจำ ย่อมถูกจงจำได้ ณ ที่นั้น
ดังนี้.** เรื่องนางจัญจมาณวิกานั้น จักมี
ปรากฏชัดในมหาปทุมชาดก ใน
ทวาทสกนิบาต.

ก็ในกาลนั้น พระศาสดาตรัสว่า “ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย มิใช่แต่ในกาลบัดนี้เท่านั้น
ที่นางจัญจมาณวิกาย่อมกล่าวดูเราด้วย
คำอันไม่เป็นจริง แม้ในกาลก่อน เธอก็ได้
กล่าวดูแล้วเหมือนกัน” ดังนี้ แล้วทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสเล่าดังนี้.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติ อยู่ในพระนคร
พาราณสี พระโพิสส์ตว์บังเกิดในตระกูล
พราหมณ์ปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัตนั้น
ถึงความเจริญวัยโดยลำดับ ได้เป็น
พราหมณ์ปุโรหิตของพระเจ้าพรหมทัตนั้น
เมื่อพราหมณ์ผู้บิดาทำกาละแล้ว. พระเจ้า
พรหมทัตนั้นได้พระราชทานพระพรแก่

น โอลิเกตตพพา"ติ.

โส ปฏิกขิปิตวาปิ ปุณฺณปุณฺนี ปีพียมาโน
ตสฺสา วจันฺ อติกุกมิตฺ อสกุโกนฺโต
สมฺปฏิจฺฉิตวา ตโต ปฏฺจาย โสฬสฺสุ
นาฏกิตฺถีสหสฺเสสุ กิลฺลสวเสน เอกํ
อิตฺถิมปิ น โอลิเกสิ.

อถสฺส ปจฺจนฺโต กุปีโต, ปจฺจนฺเต
จิตา โยธา โจเรหิ สหฺริ เทว ตโย
สงฺคาเม กตฺวา "อิตฺ อุตฺตริ มยํ น
สกุโกมา"ติ รณฺโณ ปณฺณํ เปเสสุ.

พระอัครมเหสีว่า "แนะนำผู้เจริญ หาก
เธอต้องประสงค์สิ่งใด ขอจงบอกสิ่งที่
ประสงค์นั้นเถิด". พระอัครมเหสีกราบ
บังคมทูลอย่างนี้ว่า "ขึ้นชื่อว่าพรอย่างอื่น
สำหรับหม่อมฉัน ย่อมหาได้ไม่ยากเลย
(หม่อมฉันขอรับพระพรว่า) ตั้งแต่บัดนี้
เป็นต้นไป ขอพระองค์อย่าได้ทรงทอด
พระเนตรสตรีอื่นด้วยอำนาจกิเลสเลย"
ดังนี้.

พระเจ้าพรหมทัตนั้น แม้จะทรงปฏิเสธ
แล้ว เมื่อถูกรบเร้าอยู่บ่อย ๆ ก็ไม่ทรง
อาจขัดขึ้นพระดำรัสของพระนางได้ จึง
จำต้องทรงยินยอม ตั้งแต่วันนั้นเป็นต้นมา
บรรดาสตรีนักฟ้อนประมาณหกหมื่นคน
พระองค์ไม่ได้ทอดพระเนตรสตรีแม้สัก
คนหนึ่ง ด้วยอำนาจกิเลส.

ต่อมาอาณาเขตชายแดน ของ
พระเจ้าพรหมทัตนั้นได้เกิดจลาจล, พวก
ทหารที่ตั้งอยู่ชายแดนทำสงครามสองสาม
ครั้งกับพวกโจรทั้งหลายแล้ว จึงส่งข่าวไป
ถวายพระราชาว่า "พวกข้าพระพุทธเจ้า
ไม่สามารถ(จะทำการรบ) ยิ่งไปกว่านี้
ได้แล้ว".

ราชา ตตถ คนตุกาโม พลกายํ สํหริตฺวา
 ตํ ปกฺโกสิตฺวา “ภทฺเท อหํ ปจฺจนฺตํ
 คจฺฉามิ, ตตถ นานปฺปการานิ ยฺยฺยธาณิ
 โหนฺติ, ชยปฺราชโยปิ อนิพฺพุโร, ตาทิสฺเสสุ
 จาเนสุ มาตุคฺคาโม ทฺวปฺปริหาโร, ตวํ อิเธว
 นินฺวตฺตาทิ”ติ อาห.

สาปี “น สกฺกา เทว มยา นินฺวตฺติตฺนุ”ติ
 ปฺนปฺปนํ รณฺณา ปฏิกฺขิตฺตา อาห
 “เตนหิ เอเกกํ โยชนํ คนฺตุวา มยฺหํ
 สุขทฺกฺขํ ชานนตฺถํ เอเกกํ มนุสฺสํ
 ปสฺเสยฺยาถา”ติ.

ราชา “สาธฺว”ติ สมฺปฏิจฺฉิตฺวา โภทิสฺตตํ
 นคเร จเปตฺวา มหนฺเตน พลกาเยน
 นิภฺขมิตฺวา คจฺฉนฺโต โยชเน โยชเน
 เอเกกํ ปุริสํ “อมฺหากํ อาริคุยฺ
 อาริเจตฺวา เทวียา สุขทฺกฺขํ ชานิตฺวา
 อาคจฺฉา”ติ เปเสสิ.

พระราชามีพระราชประสงค์จะเสด็จไปที่
 ชายแดนนั้น ทรงรวบรวมกองกำลังทหาร
 แล้วรับสั่งเรียกพระอัครมเหสีนั้นมา แล้ว
 ตรัสว่า “แน่ะนางผู้เจริญ จันจกไป
 ราชการชายแดน การรบกันที่นั่นยังมี
 ต่อเนื่องหลายครั้ง แม้ชัยชนะและการ
 พ่ายแพ้ก็ไม่แน่นอนในสถานที่เช่นนั้น
 สตรียากที่จะคุ้มครองรักษาได้ดี ขอให้
 น้องนางกลับมาอยู่ในพระนครนี้เถิด”.

แม้พระอัครมเหสีนั้นกราบทูลว่า “ข้าแต่
 พระองค์ผู้สมมติเทพ หม่อมฉันไม่
 สามารถจะกลับได้” แม้ถูกพระราชาทรง
 ห้ามแล้วหลายครั้งก็กราบทูลว่า “ถ้า
 อย่างนั้น ขอให้พระองค์เสด็จไปได้ระยะ
 ทางโยชน์หนึ่ง ๆ แล้วจงส่งคน คนหนึ่ง ๆ
 มาเพื่อจะได้ทรงทราบสุขทุกข์ของหม่อมฉัน
 ด้วย”.

พระราชาทรงรับว่า “ดีละ” แล้วเหลือ
 พระโพธิสัตว์ไว้ในพระนคร เสด็จออกไป
 ด้วยหมู่พลอันใหญ่หลวง ในระยะทาง
 โยชน์หนึ่ง ๆ ทรงส่งบุรุษคนหนึ่ง ๆ ไปด้วย
 พระดำรัสว่า “เธอจงบอกว่าพวกเราไม่มี
 โรคภัยเบียดเบียน ทราบสุขและทุกข์ของ
 เทวีแล้วจึงกลับมา”.

สา อาคตาคตปริสั "ราชา ตั กิमतถั
เปเสสิ"ติ ปุจจิตวา "ตุมหากั สุขทุกขั
ชานนตถายา"ติ วุตเต "เตนหิ เอหิ"ติ
เตน สหุธิ อสทุมมัม ปฏิสเวติ. ราชา
ทวตติสโยชนมคคั คจจนโต ทวตติส
ชเน เปเสสิ, सा सपुपेहि तेहि सहुธิ
ตเถว อกาสิ.

ราชา ปจจนตัม วุปลเมตวา ชนปท
สมสสาเสตวา ปุน อาคจจนโต ตเถว
ทวตติส ชเน เปเสสิ. सा तेहिปี सहुธิ
วิปปฏิปชชियेव.

ราชา อาคนตวา ชยชนุธาวารภูจาเน
จตวา "นครี ปฏิชคคาเปตุ"ติ
โพธิสตุตสุส ปกรณั เปเสสิ. โพธิสตุโต
สกลนครี ปฏิชคคาเปตวา ราชนิเวสนัน
ปฏิชคคาเปนโต เทวिया वसनुजान
อคมาสิ.

พระอัคกรมเหสีตรัสถามบุรุษที่มาแล้ว ๆ ว่า
"พระราชาทรงส่งท่านมาเพื่อประโยชน์
อะไร" เมื่อบุรุษกราบทูลว่า "เพื่อทรง
ทราบถึงสุขและทุกข์ของพระนาง" จึง
ตรัสว่า "ถ้าอย่างนั้นก็โปรดมา (ทางนี้)
เถิดท่าน" ดังนี้ แล้วทรงเสพอสังฆกรรม
กับบุรุษ (ที่มาส่งข่าว) นั้น. พระราชา
เมื่อเสด็จไปสิ้นหนทางสามสิบสองโยชน์
ก็ทรงส่งบุรุษถึงสามสิบสองคนกลับไป
(และ)พระอัคกรมเหสีก็ได้ทรงกระทำกับบุรุษ
เหล่านั้น ทุกคนเหมือนอย่างนั้นแล.

พระราชาทรงปราบปรามเขตชายแดน
จนสงบแล้ว ทรงทำให้ชาวชนบทสบายใจ
ขึ้นแล้ว เมื่อเสด็จกลับมา(พระนคร)อีก
ก็ทรงส่งบุรุษสามสิบสองคนมาแล้วอย่างนั้น
เหมือนกัน. พระอัคกรมเหสีก็ทรงประพฤติ
ผิดกับบุรุษ แม้เหล่านั้นเช่นเคย.

พระราชาเสด็จมาแล้วทรงพักพลไว้ ณ
สถานที่เป็นที่พักพลเพื่อฉลองชัย ทรง
ส่งข่าวไปถึงพระโพธิสัตว์ว่า "ขอท่าน
ปุโรหิตจงให้ตกแต่งประดับประดาที่ทั่ว
พระนคร". พระโพธิสัตว์ให้ตกแต่งประดับ
ทั่วพระนครแล้ว เมื่อจะตกแต่งประดับ

สา โภธิสตุตตสฺส รูปโสภคคฺคปฺปตฺตํ กายํ
ทิสฺวา สณฺจาดุํ อสฺสโกนฺตํ "เอหิ
พฺรามาณฺณ สยมนํ อภिरุหา"ติ อาน.
โภธิสตุตโต "มา เอวํ อวจ, ราชาปิ เม
ครุ, อกฺขลาปิ ภายามิ, น สกฺกา มยา
เอวํ กาดนุ"ติ อาน.

จตุสฺสฎฺฐิยา ปาทมูลิกานํ เนว ราชา
ครุ, น อกฺขลา ภายนฺติ, ตเวว ราชา
ครุ, ตวํเยว จ อกฺขลา ภายสีติ. อาม
เทวี, สเจ เตสฺมปิ เอวํ ภเวยฺย, น
เอวรูปิ กายเรยฺย. อหฺมฺปนฺ ชานมาโน
เอวรูปิ สาหสิยกมฺมํ น กริสฺสามิติ.

พระราชนิเวศน์ ได้ไปถึงที่ประทับของ
พระเทวี.

พระราชเทวีนั้น ทอดพระเนตรเห็นรูปร่าง
อันเลิศด้วยความงามแห่งรูปสมบัติ ของ
พระโภธิสตุตแล้ว เมื่อไม่อาจจะกลั้น
(ความรู้สึก)ไว้ได้ จึงตรัสว่า "มาเถิดท่าน
พราหมณ์ ขอท่านจงขึ้นไปยังที่นอน
กันเถิด". พระโภธิสตุตกราบทูลว่า "ขอ
พระแม่นาง อย่าตรัสอย่างนี้เลย พระ
ราชาเล่าก็ทรงเป็นที่เคารพของหม่อมฉัน
และหม่อมฉันเองก็กลัวอกุศล หม่อมฉัน
ไม่สามารถจะทำอย่างนั้นได้".

พระราชเทวีตรัสว่า เจ้าราชบุรุษผู้รับใช้
ฉลองพระยุคลบาททั้งหกสิบสี่คน ยังไม่มี
ความเคารพในพระราชา และไม่เกรงกลัว
อกุศลกรรม, ส่วนท่านเล่ายังมีความ
เคารพพระราชาอยู่หรือ, และยังเกรงกลัว
อกุศลกรรมอยู่หรือ. พระโภธิสตุต
กราบทูลว่า ขอรับด้วยเกล้าฯ พระเจ้าข้า
หากชนแม้เหล่านั้นพึงเป็นอย่างนั้นไซ้
ข้าพระบาทก็จะไม่พึงเป็นอย่างนั้น. และ
ข้าพระบาทเมื่อรู้ตัวก็จักไม่ทำกรรมอัน
หนักหนา เห็นปานนั้นได้.

“ก็ พหุ วิปปลปสิ, สเจ เม วจัน น
กโรสิ, สีสนุเต จินุทาเปสสามิ”ติ. ตัญจตุ
เอกสมิ อตตภาเว สีส, อตตภาว-
สหัสเสปิ สีสเส จินุทนต์น น สกกา
มยา เอวรूपิ กาทุนติ.

สา “โหตุ ชานิสสามิ”ติ โภทิสตุตฺ
ตชฺเชตฺวา อตฺตโน คพฺภิ ปวิสิตฺวา สรีเร
นขวลญฺหิ ทสฺเสตฺวา เตเลน คตฺตานิ
อพฺภณฺชิตฺวา กิลิฏฺจวตฺถิ นิวาเสตฺวา
คิลานาลยฺม กตฺวา ทาสโย อาณาเปสิ
“รณฺญา กหิ เทวีติ วุตฺเต ‘คิลานา’ติ
กเถยฺยาถา”ติ.

โภทิสตุโตปิ รณฺโณ ปฏิปถิ
อคมาสิ. ราชา นคริ ปทกฺขินฺนิ กตฺวา
ปาสาทิ อภิรฺยุห “กหิ เทวี”ติ ปุจฺฉิ.
“คิลานา เทวา”ติ.

พระราชเทวีตรัสว่า “ทำไม ท่านจะ
พริ้มเพ่อมากไปแล้ว ถ้าท่านไม่ยอมทำ
ตามคำของเรา เราจักให้ตัดศีรษะของ
ท่านเสีย”. พระโภทิสตฺรกราบทูลว่า
ช่างเถิด ศีรษะในอัฐภาพเดียว ถึง
พระองค์จะตัดศีรษะทั้งหลาย(ของข้าพระ-
บาท) แม้อลลดพันอัฐภาพ ข้าพระบาท
ก็ไม่สามารถทำกรรมเห็นปานนั้นได้.

พระราชเทวีคูกคามพระโภทิสตฺรว่า “ถ้า
อย่างนั้นก็ช่างเถิด เราจักรู้เอง” ดังนี้แล้ว
เสด็จเข้าไปยังห้องบรรทมของพระองค์
ทรงแสดงรอยเล็บที่พระวรกาย ทรงไล่ทา
พระกายด้วยน้ำมัน ทรงฉลองพระองค์
ด้วยผ้าปอน ๆ ทรงแสดงพระอาการ
เซื่องซึมด้วยไข รับผิดชอบต่อนางทาสีทั้งหลาย
ว่า “เมื่อพระเจ้าอยู่หัวตรัสถามว่า
พระเทวีประทับที่ไหน พวกเธอพึง
กราบทูลว่า ‘พระเทวีประชวร’ ดังนี้.

ฝ่ายพระโภทิสตฺร ได้ไปรับเสด็จ
พระราชินี พระราชาครั้นทรงกระทำ
ประทัภษณพระนครเสร็จแล้ว ได้เสด็จขึ้น
สู่ปราสาทตรัสถามว่า “พระเทวีประทับ
ณ ที่ไหน”. เหล่านางทาสีกราบทูลว่า
“ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระเทวี
ประชวร”.

โส สิริคพภัก ปวิสิตวา ตสุสาปิภูจี
 ปริมชชุนโต "กีนุเต ภาทเท อมาสกนุ"ติ
 ปุจฉิ, สาทตุนุหิ อโหสิ. ตติยวาเร
 ราชานัน โอลิเกตุวา "ตุวปี มหาราช
 ชิวสิ นาม, มาทิสาปี อิตุติโย
 สสุสามิกายเว"ติ อาน.

"กี ปน เอตัม ภาทเท"ติ. ตุมะหิ นครี
 รกขณตถาย จปีตปุโรหิตโต "ตุมหากัม
 นิเวสนัน ปฏิชคคามิ"ติ อิตาคนตุวา
 อตตโน วจัน อกรินุตัม มัม ปหริตวา
 อตตโน มนัม ปุเรตวา คโตติ.

ราชา อคคิมุหิ ปกขิตตโลณสกุชรา
 วีย โกธเน ตภูตฎายนโต สิริคพภา
 นิกุขมิตวา โทวาริกปาทมูลิกาทโย
 ปกุโกสาเปตวา "คจจถ ภาณ, ปุโรหิตัม
 ปจฉาพานัม พนุชิตวา วชุลภาวปุตตัม
 กตวา นครา นีหริตวา อาฆาตนม เนตวา
 สีสมสุส ฉินุททา"ติ อาน.

พระราชาสเด็จเข้าสู่ห้องบรรทม ทรง
 ลูบไล้พระปฤษฎางค์ของพระเทวีนั้น ตรัส
 ทามว่า "น้องนางผู้เจริญ เธอไม่สบาย
 เป็นอะไรไปหรือ". พระนางทรงนิ่งเฉยเสีย.
 (จนพระราชตรัส)ครั้งที่สาม ทรงรำเลื่อง
 ดูพระราชกราบทูลว่า "ข้าแต่มหाराช-
 เจ้า แม้พระองค์ก็ยังเชื่อว่าทรงพระชนม์
 อยู่ ส่วนสตรีทั้งหลายเช่นหม่อมฉัน
 เชื่อว่าเป็นหญิงมีสามีอยู่ที่เดียว".

พระราชตรัสทามว่า "น้องหญิงผู้เจริญ
 นั้นเธอพูดถึงเรื่องอะไรกัน". พระราชเทวี
 กราบทูลว่า พราหมณ์ปุโรหิตที่พระองค์
 ทรงตั้งไว้เพื่อรักษาพระนครนั่นเอง มาที่นี้
 ด้วยตั้งใจว่า "จักตกแต่งพระราชวังของ
 พระองค์" แล้วข่มขืนหม่อมฉันผู้ไม่
 ทำตามคำของตน จนสำเร็จสมใจตนเอง
 แล้วก็ไป.

พระราชเทวี ทรงแสดพระสุรเสียงขาดฉาน
 ด้วยความกริ้ว ประหนึ่งโยนก้อนเกลือก
 เข้าในกองไฟฉะนั้น สเด็จจออกจากห้อง
 บรรทม รับสั่งให้หานายประตุ และ
 ข้าบาทมูลเป็นต้น เข้ามาเฝ้า แล้วตรัสว่า
 "เหวยพนักงาน พวกเธอจงไปจับ
 พราหมณ์ปุโรหิต มัดแขนไพล่หลังเหมือน

เต เวเคน คนตุวา ตั ปจฺฉาพาหุ
พนฺธิตฺวา วชฺฌณเริ จาราเปสฺสุ.

โพธิสตุโต จินฺตฺเตสิ "อตุธา ตาย
ทฺฐจเทเวีย ราชา ปุเรตรํ ปริภินฺโน,
อชฺชทานาหิ อตฺตโน พลฺเลเนว อตฺตานํ
โมเจสฺสามิ"ติ.

โส เต ปุริเส อาห "โก ตฺมุเห มํ
อมาเรนฺตา รณฺโณ ทสฺเสตฺวา
มาเรธา"ติ. "กึการณา"ติ. "อหํ
ราชกมฺมิโก, พหุํ เม กมฺมํ กตฺถิ, พหุณิ
นิธฺมิจฺจานานิ ชานามิ, ราชกฺกมฺพํ มยา
วิจาริตฺถิ. สเจ มํ รณฺโณ น ทสฺเสสฺสเถ,
พหุํ ฐนํ นสฺสิสฺสเถ, มยา รณฺโณ
สวาปเตยฺเย อากฺกิชฺชิตฺเต ปจฺฉา กาทพฺพํ
กโรธา"ติ. เต ตํ รณฺโณ ทสฺสยีสฺสุ.

นักโทษประหาร แล้วนำออกจากพระนคร
พาไปตะแลงแกง ตัดหัวมันเสีย".

พวกราชบุรุษพากันรีบรุดไปจับพระโพธิสัตว์
มัดแขนไพล่หลัง แล้วเที่ยวตระเวน
ตีกลองปาวประกาศ.

พระโพธิสัตว์คิดว่า "พระราชาถูก
พระเทวีผู้ชั่วช้านั้นทูลยุยงก่อนเป็นแน่
คราวนี้จำเราจะต้องปลดเปลื้องตนเอง
(จากความผิด) ด้วยกำลังของตนเอง
ในวันนี้".

พราหมณ์ปุโรหิตนั้นกล่าวกับบุรุษเหล่านั้น
ว่า "แน่ะพ่อผู้เจริญทั้งหลาย พวกท่าน
อย่าเพิ่งฆ่าเรา ขอให้พาเราไปเฝ้าพระ
ราชาก่อน จึงค่อยฆ่าเถิด". พวกราชบุรุษ
ถามว่า "เพราะเหตุไร". พราหมณ์ปุโรหิต
ตอบว่า "เราเป็นข้าราชการ เราได้ทำ
การงานมามากแล้ว เรารู้สถานที่เก็บ
พระราชทรัพย์ไว้หลายแห่ง ท้องพระคลัง
หลวงเล่า เราก็ได้ตรวจตรามาแล้ว. ถ้า
พวกท่านไม่ให้เราเข้าเฝ้าพระราชา ทรัพย์
เป็นจำนวนมากก็จักหนีหายไปเปล่า เมื่อ
เราได้กราบทูลเรื่องทรัพย์สมบัติแก่พระราชา
แล้ว พวกท่านค่อยกระทำโทษ ที่ท่าน
ควรทำในภายหลังเถิด" ดังนี้. พวก

ราชา ตั้ ทิสฺวาว "กสฺมา โภ พฺราหฺมณ
มยิ ลชฺชํ นากาสิ, กสฺมา เต เอวรूपิ
ป้าปกมฺมํ กตฺนุ"ติ อาห.

มหाराช โส อหิ โสติถียกุลฺเล ชาโต,
มยา กุณฺถกิปิลฺลิกมตฺโตปิ ปาณาติปาโต
น กตฺปุพฺโพ, ตินฺสลา กมตฺตมฺปิ อทินฺนํ
นาทินฺนํปุพฺพํ, โลกเวสเน ปเรสํ อิตฺถิ
อกฺขิณี อุมฺมีเลตฺวาปิ น โอลิเกติปุพฺพา,
หาสนวเสนาปิ^๑ มุสา น ภาสิตฺปุพฺพา,
กุสฺคุเคนาปิ มชฺชํ น ปิวิตฺปุพฺพํ, อหิ
ตุเมหฺสุ นิรปราโธ. สา ปน พาลา
โลกเวสเน มํ หตฺถे คเหตุวา มยา
ปฏิกฺขิตฺตา มํ ตชฺเชตฺวา อตฺตนา
กตฺปาปิ อุตฺตานํ กตฺวา มม อจิกฺขิตฺวา
อนฺโตคพฺภํ ปวิฏฺจา. อหิ นิรปราโธ,
ปณฺณํ คเหตุวา ปน อาคตา จตฺสภฺจ
ชนา สาปฺราธา, เต ปกฺโกเสาเปตฺวา
"ตสฺสา เตสํ วจฺนํ กตํ น กตฺนุ"ติ
ปฺจุจฺจ เทวาติ.

ราชบุรุษเหล่านั้น(จึงพา)พราหมณ์ปุโรหิต
นั้นไปแสดงแก่พระราชา.

พระราชา ครั้นทอดพระเนตรพราหมณ์
ปุโรหิตนั้นจึงตรัสว่า "แน่ะเจ้าพราหมณ์
ทำไมท่านจึงไม่ละอายในตัวเราบ้าง,
ทำไมท่านจึงได้ก่อบาปกรรมเห็นปานนี้เล่า".

พระโพธิสัตว์กราบทูลว่า ข้าแต่มหाराช-
เจ้า ข้าพระพุทธเจ้านั้นเกิดในตระกูล
พราหมณ์ชื่อโสติถียะ ไม่เคยกระทำการ
ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตแม้เพียงมดตำมดแดง
ไม่เคยหยิบฉวยเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ให้
แม้เพียงเส้นหญ้า ไม่เคยลืมนตาแลมอง
สตรีของบุรุษเหล่าอื่น ด้วยอำนาจ
ความโลก ไม่เคยพูดมุสาแม้ด้วยความ
มุ่งหมายจะหัวเราะ ไม่เคยดื่มน้ำเมาแม้
ด้วยปลายหญ้าคา, ข้าพระพุทธเจ้ามิได้
ผิดในพระองค์. แต่พระเทวีผู้พาลนั้นได้
จับมือข้าพระองค์ด้วยอำนาจความโลก
เมื่อข้าพระพุทธเจ้าปฏิเสธ จึงข่มขู่
ข้าพระองค์ แล้วเปิดเผยบาปกรรมที่
ตนเองกระทำแก่ข้าพระพุทธเจ้า แล้ว
เสด็จเข้าห้องในไป. ข้าพระพุทธเจ้าไม่มี

^๑ น. หสฺสวเสนาปิ.

ราชา เต จตุสฎฺฐิจิ ชเน พนฺธธาเปตฺวา
 เทวี ปกฺโกสาเปตฺวา “ตยา เอเตหิ สทฺธิ
 ปาปกมฺมํ กตฺติ น กตฺตฺวา”ติ ปุจฺฉิ. “กตฺติ
 เทวา”ติ วุตฺเต ตํ ปจฺฉาพาหํ
 พนฺธธาเปตฺวา “อิเมสํ จตุสฎฺฐิจิ ชนानํ
 สีสานิ จินฺตฺวา”ติ อาณาเปสิ.

อถ นํ โพรหิตฺตฺวา อห “นตฺถิ
 มหาราช เอเตสํ โทโส, เทวี อตฺตโน
 รุจฺจิ การาเปสิ. นิรปรธา เอเต, ตสฺมา
 เนสํ ชมถ. ตสฺสาปิ โทโส นตฺถิ, อิตฺถิโย
 นาม เมถุนธฺมเมน อตฺตฺตา. ชาติสภาโว
 หิ เอส. เอเตสํ ชมิตพฺพยุตฺตกเมว
 โหติ. ตสฺมา เอตสฺสาปิ ชมถา”ติ
 นานปฺปกาเรน ราชานํ สญฺญาเปตฺวา
 เต จตุสฎฺฐิจิชเน ตถฺจ พาลํ โมจาเปตฺวา
 สพฺเพสํ ยถาสกานิ จานานิ ทาเปสิ.

ความผิด แต่บุรุษหกสิบสี่คนที่ถือพระ-
 ราชสาส์นมาต่างหาก เป็นผู้มีความผิด
 ขอพระองค์โปรดเรียกบุรุษเหล่านั้นมาแล้ว
 ตรัสถามว่า “เขาเหล่านั้นทำตาม
 พระเสาวนีย์ของพระเทวีหรือไม่ทำ” ดังนี้.

พระราช รับสั่งให้จับบุรุษหกสิบสี่คน
 เหล่านั้นมัดไว้แล้ว รับสั่งให้ทูลเสด็จ
 พระเทวีมาตรัสถามว่า “เธอได้ทำ
 บาปกรรมกับบุรุษเหล่านี้หรือไม่” เมื่อ
 พระเทวีกราบทูลว่า “ทำเพคะ” ก็รับสั่ง
 ให้จับพระเทวีนั้นมัดแขนไพล่หลังแล้ว
 รับสั่งบังคับว่า “พวกท่านจงตัดศีรษะ
 ของชนหกสิบสี่คนเหล่านี้เสียเถิด”.

ลำดับนั้น พระโพรหิตฺตฺวาได้กราบทูล
 พระราชานันว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า โทษ
 ของบุรุษหกสิบสี่คนเหล่านี้ไม่มี พระเทวี
 ทรงบังคับเขาให้กระทำตามความพอ
 พระหฤทัยของพระนาง พวกเขาไม่มี
 ความผิด ดังนั้น ขอพระองค์โปรด
 พระราชทานอภัยโทษแก่เขาเหล่านั้น. แม้
 พระเทวีเองก็ไม่มีโทษ ธรรมดาว่าหญิง
 ทั้งหลาย เป็นผู้ไม่อิมด้วยเมถุนธรรม
 เพราะความไม่อิมด้วยเมถุนธรรมนี้เป็น
 สภาวะประจำกำเนิด. สิ่งที่จะควรจะต้องมีก็

เอวํ เต สพฺเพ โมเจตฺวา สกฺกุจฺจาเน
 ปตฺติจฺจาเปตฺวา โภธิสตุโต ราชาณํ
 อุตฺตมมิตฺวา "มหาราช อนุทฺทาลานํ
 นาม อวตฺตฺถเกน วจเนน อพฺนุธิตพฺพ-
 ยุตฺตกาปิ ปณฺธุตฺตา ปจฺจุฉาพาทํ พนฺธา,
 ปณฺธุตฺตานํ การณยฺตุเตน วจเนน
 ปจฺจุฉาพาทํ พนฺธาปิ มุตฺตฺตา. เอวํ พาลา
 นาม อพฺนุธิตพฺพยฺุตฺตเกปิ พนฺธาเปนฺติ,
 ปณฺธุตฺตา พนฺธฺเปปี โมเจนฺตี"ติ วตฺวา
 อิมํ คาถมาห :

ย่อมมีแก่พวกนางเท่านั้น. เพราะฉะนั้น
 ขอพระองค์ โปรดพระราชทานอภัยโทษ
 แก่พระเทวีนั้นด้วยเถิด" ดังนี้แล้ว ทูล
 อ้อนวอนพระราชทานให้ทรงยินยอม โดย
 ประการต่าง ๆ ให้ปล่อยบุรุษทั้งหกสิบสี่
 คนเหล่านั้น และพระเทวีผู้เขลา นั้น ให้
 พระราชทานตำแหน่งที่สมควรแก่เหล่าชน
 ทั้งหมดนั้นแล้ว.

พระโพธิสัตว์ ครั้นพระราชทานโปรดให้ปล่อย
 คนทั้งหมดนั้นแล้ว ให้ทรงแต่งตั้งในฐานะ
 ของตนอย่างนี้แล้ว จึงเข้าไปเฝ้าพระราช
 กราบทูลว่า "ข้าแต่มหาราชเจ้า หมู
 บัณฑิตผู้ไม่ควรจะถูกจองจำ ถูกมัดแขน
 ไพล่หลังแล้ว เพราะถ้อยคำอันไม่มีหลัก
 (ไม่เป็นจริง) ของพวกคนที่เรียกว่า
 อัมมพาล บัณฑิตทั้งหลายแม้ถูกมัดแขน
 ไพล่หลังแล้ว ยังรอดพ้นได้เพราะถ้อยคำ
 ที่ชอบด้วยเหตุ. ขึ้นชื่อว่าคนพาล แม้ทำ
 คนที่ไม่น่าจองจำ ให้ต้องจองจำได้,
 บัณฑิตทั้งหลายย่อมแก้คนที่ถูกจองจำแล้ว
 ให้รอดพ้น (จากการจองจำ) ได้อย่างนี้"
 ดังนี้แล้ว กล่าวคาถาว่า :

๑๒๐. “อพุทธา ตตฺถ พชฺฌนฺติ
 ยตฺถ พาลา ปภาสเร
 พทฺธาปี ตตฺถ มุจฺจนฺติ
 ยตฺถ ธีรา ปภาสเร”ติ.

ตตฺถ อพฺทฺธาติ อพฺนุฉิตพฺพยุตฺตกา.
 ปภาสเรติ ปภาสนฺติ วทฺนฺติ กเถนฺติ.

เอวํ โภธิสฺสโต อิมาย คาถาย
 รณฺโถ ฐมฺมํ เทเสตฺวา “มยา อิทํ
 ทุกฺขํ อคาเร วสนฺนาเวน ลทฺธํ, อิทานิ
 เม อคาเรน กิจฺจํ นตฺถิ, ปพฺพชฺชํ
 เม อนุชานาถ เทวา”ติ ปพฺพชฺชํ
 อนุชานาเปตฺวา อสฺสุมุขํ ฌาติชนํ
 มหนตฺตญฺจ วิภวํ ปหาย อสิปพฺพชฺชํ
 ปพฺพชิตฺวา หิมวฺนฺเต วสนฺโต อภิณฺญา
 จ สฺมาปตฺติโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา
 พุรฺหมโลกปรายโน อโหสิ.

๑๒๐. “เหล่าชนพาลย่อมเอนเอียง ณ
 ที่ใด ชนทั้งหลายผู้ไม่น่าถูกจองจำ
 ย่อมถูกจองจำได้ ณ ที่นั้น หมู่
 บัณฑิตย่อมเอนเอียง ณ ที่ใด
 ชนทั้งหลาย แม้ถูกจองจำแล้ว
 ย่อมรอดพ้น (จากที่จองจำ) ได้
 ณ ที่นั้น”.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า อพฺทฺธา
 แปลว่า ชนผู้ไม่ควรถูกจองจำ. บทว่า
 ปภาสเร แปลว่า ย่อมเอนเอียง คือ
 พุดจา ได้แก่กล่าวว.

พระโพธิสัตว์ ครั้นแสดงธรรมถวาย
 พระราชาด้วยคาถานี้อย่างนี้แล้ว ทูลขอ
 พระราชาให้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
 อนุญาตการบวชว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้
 สมมติเทพ ข้าพระพุทธเจ้าได้รับทุกข์นี้
 เพราะอยู่ในเรือน, บัดนี้ ข้าพระพุทธเจ้า
 ไม่มีกิจด้วยการอยู่ครองเรือนอีก, ขอ
 พระองค์โปรดทรงพระกรุณาอนุญาตการ
 บวชให้แก่ข้าพระพุทธเจ้าเถิด” ดังนี้แล้ว
 ได้ละทิ้งหมู่ญาติที่มีหน้าองน้ำตา และ
 สละทรัพย์สมบัติมากมาย ออกบวชเป็น
 ฤๅษีอยู่ในป่าหิมพานต์ บำเพ็ญอุกฤษฏา

สตถา อิมิ ธมฺมเทศนํ อahrtiva
 ชาตํ สโมธานลลิตํ "ตทา ทฏฺฐเทวี
 จัญจมาณวิกา อโหสิ, ราชานานนุโท
 อโหสิ, ปุโรหิตปณ อหเมวา"ติ.

พันธไมกษชาตกวรรณนา

หังสิวคฺโค ทวาทสโม.

และสมบัติให้เกิดขึ้นแล้ว ได้เป็นผู้มุ่งหน้า
 ต่อพรหมโลกแล้วแล.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาตรัสแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า
 "พระเทวีผู้ชั่วช้าในกาลนั้น ได้เป็นนาง
 จัญจมาณวิกาในบัดนี้ พระราชาได้เป็น
 พระอานนท์, ส่วนพราหมณ์ปุโรหิตได้เป็น
 เราตถาคตเองแล".

พรรณนาพันธไมกษชาดก

หังสิววรรคที่ ๑๒ จบ.

ตสุสุททาน์

คหุรภปณฺหา อมฺรา
 สิงฺคาลํ มิติจินฺตึ จ
 อณฺุสาลิกทุพฺพจํ
 ติตฺติริ วฏฺฏกํ ปุณ
 อกาลราวิ พนฺธนนฺติ.

ประมวลชาดกแห่งหังสิวรรคนี้

คหุรภปณฺหาชาดก ๑ อมฺราเทวี-
 ปณฺหาชาดก ๑ สิงคาลชาดก ๑
 มิติจินฺตึชาดก ๑ อณฺุสาลิกชาดก ๑
 ทุพฺพจชาดก ๑ ติตฺติรชาดก ๑
 วฏฺฏกชาดก ๑ อกาลราวิชาดก ๑
 พันธนมอกขชาดก ๑.